

ISSN 2311-4509 (print)
ISSN 2311-4517 (online)
ISSN 2311-4517 (online)

Науковий огляд

Научное обозрение Scientific review
Przegląd naukowy

№ 9(62)

Київ 2019

НАУКОВИЙ ОГЛЯД

SCIENTIFIC REVIEW

№ 9(62), 2019

№ 9(62), 2019

ЗАСНОВАНО У 2013 РОЦІ

WAS FOUNDED IN 2013

ВИХІД З ДРУКУ: ДЕСЯТЬ РАЗІВ НА РІК

IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR

**СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
СЕРІЯ КВ № 20878-10678P**

**CERTIFICATE OF STATE
REGISTRATION
KB № 20878-10678P**

Засновники

Founder

Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»;
Люблінський технологічний університет (Люблін, Польща)
кафедра економічної теорії Львівської комерційної академії;
кафедра суспільно-політичних наук
Вінницького національного технічного університету;
кафедра філософських та соціальних наук
Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського Національного торговельно-економічного університету;
Інститут наукового прогнозування (м. Київ);
Інститут реклами (м. Київ);

Center for International Scientific Cooperation "TK Meganom";
Lublin University of Technology, Lublin (Poland)
Department of Economics, Lviv Academy of Commerce;
Department of social and political sciences, Vinnytsia National Technical University;
Department of Philosophy and Social Sciences Chernivtsi Trade and Economics Institute Kyiv National Trade and Economic University;
Institute of Scientific Forecasting (Kyiv);
Universities' Institute of Advertising (Kyiv);
NGO "Association "Analitikum" (Vinnytsia);
International Society for Human Rights (Ukrainian section);

Громадська організація "Асоціація "Аналітикум" (м. Вінниця);
Міжнародне товариство прав людини (Українська секція);

Електронна версія журналу
<http://www.naukajournal.org>

The electronic version
<http://www.naukajournal.org>

Редакційна колегія:

Економічні науки

- Башнянин Григорій Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Львівської комерційної академії;
- Барський Юрій Миколайович, доктор економічних наук, професор, Луцький Національний технічний університет;
- Швець Наталія Романівна, доктор економічних наук, професор, директор Інституту банківських технологій та бізнесу ДВНЗ "Університет банківської справи";

- Шевчук Андрій Васильович, доктор економічних наук, професор, Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту Тернопільського національного економічного університету;
- Вдовенко Наталія Михайлівна, доктор економічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ;
- Загорна Тетяна Олегівна, доктор економічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Храпкіна Валентина Валентинівна, доктор економічних наук, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Коваль Л. М. кандидат економічних наук, доцент, Хмельницький кооперативний торговельно- економічного інститут;

Медичні науки

- Бочаров Василь Андрійович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри фармацевтичних і косметологічних технологій, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;
- Пекліна Галина Петрівна, доктор медичних наук, професор, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;
- Бочарова Вероніка Володимирівна, кандидат медичних наук, Одеський національний медичний університет;
- Лебедюк Михайло Миколайович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри дерматології та венерології, Одеський національний медичний університет;
- Куц Лариса Вікторівна, доктор медичних наук, доцент, завідувач курсом дерматовенерології, клінічної імунології, алергології, Медичний інститут Сумського державного університету;

Технічні науки

- Вальдемар Вуйцик, доктор технічних наук, професор, Люблінський технологічний університет;
- Барановський Віктор Миколайович, доктор технічних наук, професор, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя;
- Гого Володимир Бейлович, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри Природничих наук, Донецький національний технічний університет;
- Alatoon Mohammad Fayiz Ahmad, доктор технических наук;

Політичні науки

- Корнієнко Валерій Олександрович, академік Української академії політичних наук, президент Асоціації "Аналітикум", доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;
- Денисюк С. Г., доктор політичних наук, кафедра суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;
- Ткач Олег Іванович, доктор політичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- Докаш О. Ю., кандидат політичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Історичні науки

- Ореховський В. О., доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри філософських і соціальних наук Чернівецького торговельно - економічного інституту Київського Національного торговельно - економічного університету;
- Коцур Надія Іванівна, доктор історичних наук, професор, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності;
- Юрій М. Ф., доктор історичних наук, професор, академік АН України, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;
- Циганенко Лілія Федорівна, доктор історичних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, декан факультету української філології та історії, завідувач кафедри всесвітньої історії;
- Робак Ігор Юрійович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук, Харківський національний медичний університет;
- Нікітенко Костянтин Вікторович, доктор історичних наук, завідувач кафедрою менеджменту мистецтва, Львівська національна академія мистецтв;
- Дацків Ігор Богданович, доктор історичних наук, професор, Тернопільський національний економічний університет;
- Безаров О. Т., кандидат історичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Філософські науки

- Alatoon Mohammad Fayiz Ahmad, доктор філософських наук;
- Чікарькова М. Ю., доктор філософських наук, професор, кандидат філологічних наук, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича;
- Андрієнко Олена Володимирівна, доктор філософських наук, професор, Донецький національний університет, доцент кафедри філософії;
- Дулин Петро Георгійович, доктор філософських наук, Миколаївський національний університет ім. В. Сухомлинського, завідувач кафедри філософії;

Правові науки

- Криницький Ігор Євгенович, доктор юридичних наук, професор, завідувач науково- дослідної лабораторії № 1, Науково-дослідний інститут фінансового права;
- Гумін Олексій Михайлович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри Кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного Університету «Львівська Політехніка»;
- Биков А. Н., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України;

Педагогічні науки

- Бельмаз Ярослава Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології , "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Харківської обласної ради;
- Власенко Катерина Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, Донбаська державна машинобудівна академія;
- Пріма Раїса Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;

- Кожевников Віктор Михайлович, доктор педагогічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Тарнопольський Олег Борисович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики та методики навчання іноземних мов, Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля;
- Полубоярина Ірина Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського;
- Амурський Е. Е., кандидат педагогічних наук, директор Інституту наукового прогнозування, академік МАБЕТ;
- Антонович Є. А., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами;

Психологічні науки

- Волженцева Ірина Вікторівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Макіївського економіко-гуманітарного інституту;
- Симоненко Світлана Миколаївна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку і соціальних комунікацій Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;
- Мурат Еліоз, Ondokuz Mayis University, Yasar Dogu Faculty Of Sport;

Мистецтво та мистецтвознавство

- Станіславська Катерина Ігорівна, доктор мистецтвознавства, професор, Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв;
- Сізова Олена Равільєвна, доктор мистецтвознавства, професор, Державна бюджетна освітня установа вищої освіти «Південно-Уральський державний університет мистецтв ім. П.І. Чайковського»;
- Прокопова Наталія Леонідівна, доктор культурології, доцент, декан факультету режисури і акторського мистецтва, Кемеровський державний інститут культури;
- Пучков Андрій Олександрович, доктор мистецтвознавства, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка;
- Круль Петро Франкович, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри інструментально-виконавського мистецтва Інституту культури і мистецтв Прикарпатського університету ім.В.Стефаніка;
- Прищенко Світлана Валеріївна, доктор наук у галузі дизайну, професор кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами, член Спілки дизайнерів України;
- Русудан Кварацхелія, доктор мистецтвознавства, Кавказький Міжнародний університет, Грузія;
- Куц Євген Вадимович, кандидат мистецтвознавства, Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв;

Філологічні науки

- Абрамович Семен Дмитрович, доктор філологічних наук, професор, академік АН Вищої освіти України, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, завідувач кафедри слов'янської філології та загального мовознавства;
- Іваницька Наталія Борисівна, доктор філологічних наук, професор, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, завідувач кафедри сучасних європейських мов;
- Іліаді Олександр Іванович, доктор філологічних наук, професор, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка;

Географічні науки

- Ільїн Леонід Володимирович, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Журнал зареєстровано в міжнародному каталозі періодичних видань

Ulrichsweb™ Global Serials Directory

Міжнародна індексація журналу:

CORE

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

РИЦ SCIENCE INDEX

OPEN ACADEMIC JOURNALS INDEX

CITEFACTOR

GOOGLE SCHOLAR

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

УДК 811.512.15

СПОСОБЫ КАЛЬКИРОВАНИЯ С РУССКОГО НА ЯКУТСКИЙ ЯЗЫК (НА МАТЕРИАЛЕ «РУССКО-ЯКУТСКОГО СЛОВАРЯ УЧЕБНЫХ ТЕРМИНОВ»)

кандидат филологических наук, Акимова А. С.

Институт гуманитарных исследований и проблем малочисленных народов Севера Сибирское отделение Российской академии наук
Россия, г. Якутск

<http://orcid.org/0000-0001-5181-9057>

В данной статье рассматривается использование приема калькирования в «Русско-якутском словаре учебных терминов». Калькирование в терминотворчестве занимает особое место, и это дает основание рассматривать его как отдельный терминотворческий прием. К калькированию можно прибегнуть в том случае, если переводимый термин попадает в категорию так называемой безэквивалентной лексики и требуется найти альтернативное переводческое решение. Образованные приемом словообразовательного калькирования слова-термины, представлены как оригинальные термины, поэтому использование данного приема в якутской терминологической лексике является весьма продуктивным способом терминообразования.

Ключевые слова: якутский язык, словарь, термин, эквивалент, калька, калькирование, перевод.

Akimova A. S. Candidate of Philological Sciences, Methods of calculating from russian to yakut language (on the material of the "russian-yakut dictionary of learning terms") / Institute for Humanitarian Research and North Indigenous Peoples Problems of the Siberian Branch of the RAS.

This article discusses the use of tracing in the "Russian-Yakut dictionary of educational terms." Tracing in term-creation takes a special place, and this gives reason to consider it as a separate term-creating technique. Calculation can be resorted to if the translated term falls into the category of so-called equivalent vocabulary and you need to find an alternative translation solution. The words-terms formed by the word-formation tracing technique are presented as original terms; therefore, the use of this technique in the Yakut terminological vocabulary is a very productive way of term-formation.

Keywords: Yakut language, dictionary, term, equivalent, tracing-paper, tracing, translation.

Введение. «Русско-якутский словарь учебных терминов» был составлен коллективом авторов научно-исследовательского института языка и культуры при СНК ЯАССР и издан в 1942 году. Исследователи относят это время к третьему этапу развития терминологии якутского литературного языка. В третьем этапе это 1940-1960 гг. XX века, как пишет, профессор П.А. Слепцов, – «начиная с 1938 года началась интенсивная работа по переходу якутской письменности на русскую графическую систему. Новый алфавит был введен в 1940 г. В связи с переходом на новую систему письменности прежние рукописи терминологических словарей были пересмотрены, переработаны, в результате чего был опубликован один сводный словарь учебных терминов, утвержденный Наркомпросом республики (1942)» [5, с. 218].

В словаре представлено более 3000 слов-терминов и терминологических словосочетаний по географии, естествознанию, математике, физике, химии. Якутские эквиваленты русских терминов в большинстве случаев весьма удачны, например, мускул 'быччын', хвоя 'мутукча', хрящ 'өнүргэс', сила 'күүс', подснежник 'ньургуһун', ноздри 'таныы', природа 'айылба', ручей 'үрүйэ', речка 'үрэх', солнце

‘күн’, ущелье ‘хапчаан’, шуга ‘кыдьымах’, оболочка ‘хах’, плесень ‘түүнүк’, пучок ‘сүүмэх’, ствол ‘умнас’, цвет ‘өн’ и.т.д.

Следует отметить, что наиболее удачными и богатыми разделами словаря можно назвать «Географию» и «Естествознание» потому что в них хорошо представлена общепринятая народная терминология.

Формулировка цели статьи и задач. *Но все, же в процессе перевода терминов авторы терминологических словарей во все времена сталкиваются с различными трудностями связанные с принадлежностью термина к терминологиям разных наук, с совмещением в одном термине нескольких специальных значений или значений специальных и общеобиходных и т.д. Наличие эквивалентов у терминов значительно облегчает процесс перевода, позволяя не только легко найти правильное значение слова, но и понять, о чем идет речь в тексте как таковом. Однако перевод термина, осуществляемый при помощи эквивалента, возможен далеко не всегда, и в таких ситуациях приходится прибегать к другим способам перевода. Как указывают лингвисты С. Влахов и С. Флорин, можно заимствовать термин из языка перевода (прибегнув к транскрипции), либо «сочинить свой» (при помощи кальки, неологизма, составного термина), либо присвоить статус термина общеязыковой единице [3, с. 279]*

Изложение основного материала статьи. *В рассматриваемом нами словаре учебных терминов кроме эквивалентной передачи также широко представлен способ калькирования. Например, всасывание ‘оборуу’; гомология ‘атылыы’; жвачные ‘кэбинээччилэр’; зачатки ‘сангардык’; липкий ‘сыстабас’; прививка ‘быһыы’; признак ‘бэлиэ’; родство ‘уруулуу’; связь ‘ситим’; спайность ‘сааһылаһыы’;*

сумчатые 'хаппардаахтар'; теплица 'ититээйи'; удобрение 'энсүтүү'; щиток 'куйахчаан'; чувство 'билии' и.т.д.

Калькирование в терминотворчестве занимает особое место, и это дает основание рассматривать его как отдельный терминотворческий прием. Как видно из примеров, к калькированию можно прибегнуть в том случае, если переводимый термин попадает в категорию так называемой безэквивалентной лексики и требуется найти альтернативное переводческое решение.

Однако прежде чем перейти к анализу этого приема в терминологии, обратимся к лексикологическому понятию «калькирование» и «калька». О том, что лингвистический интерес к калькированию возник сравнительно недавно, свидетельствует позднее появление самого термина калька (фр. Calque, англ. Translation loan-word, нем. Abklatsch, Übersetzungslehnwort). Считается, что первая попытка определить введенный на рубеже XIX-XX вв. термин калька принадлежит Ш. Балли. «Кальками, писал Ш. Балли, – мы называем слова и выражения, образованные механически, по образцу выражений, взятых из иностранного языка» [1, с. 69].

По признаку наличия метафоричности кальки смыкаются с терминологизацией. Лексические кальки бывают двух видов: структурные (словообразовательные) и семантические (смысловые).

Калькирование считается весьма удобным и почти универсальным способом, так как с его помощью обозначается терминологическое (интернациональное) содержание при сохранении национальных форм. В терминологической лексике якутского языка имеется целый ряд слов-терминов, получивших под влиянием значений соответствующих слов русского языка дополнительную смысловую нагрузку. Такие слова в лингвистической литературе обычно именуется «семантическими кальками».

Семантическое калькирование предполагает употребление слов якутского литературного языка по модели и образцу соответствующих слов русского языка, то есть «не буквальные переводы, но переводы, передающие только значение» [2, с. 61]. Иначе говоря, семантическое калькирование заключается в употреблении слова в языке-рецепторе в новых значениях по образцу употребления слова-прототипа в выходном языке. В семантической кальке заимствованным является смысл иноязычного слова, его значение. Само же слово по своему звучанию, материальному составу и словообразовательной структуре является исконным. Калькирование семантики заимствованных слов ведет к обогащению якутских слов новыми значениями. Например, архипелаг 'бөлөх арыылар'; бриз 'уу тыына'; вечная мерзлота 'ирбэт тон'; вселенная 'киэн куйаар'; грунтовая вода 'буор уута'; земная кора 'сир хаба'; млечный путь 'халлаан сиигэ'; перистые облака 'сыстан былыттар'; дневные бабочки 'күнүскү үрүмэччи'; ветроопыляемый цветок 'тыалынан быыллылар сибэки'; вкусовая сосочка 'амтан эминньэбэ'; воздушный мешок 'салгын мөһөөгө' и.т.д.

Таким образом, путем семантического калькирования заимствованных слов расширяется семантика исконных якутских слов, что приводит к реализации потенциально заключенного в них самостоятельного смыслового развития.

Словообразовательное калькирование (структурное калькирование). Словообразовательные кальки по мнению А.А. Реформатского, возникают тогда, «когда иноязычный образец переводится по частям средствами своего языка» [4, с. 166-197].

На наш взгляд, следует принять определение, данное Н.А. Баскаковым: словообразовательные кальки – это «буквальные переводы выражающие не только смысл, но и состав, а иногда форму

слова» [2, с. 61]. Словообразовательные кальки по способу образования и по лексическому материалу ничем не отличаются от исконных слов-терминов, но по своему происхождению примыкают к заимствованиям. Тем самым структурные кальки занимают промежуточное положение между исконной и заимствованной лексикой. Кальки-словосочетания имеют ряд бесспорных преимуществ в терминообразовании. Как отмечают многие исследователи, их отличает, однозначность и терминологическая точность, что не всегда достигается при подборе однословных слов-терминов. Об этом наглядно свидетельствует, терминологическая лексика якутского языка, которая состоит в основном из сложных и составных терминов. Например, выводковые птицы 'тэһээт батыһыннарар көтөрдөр'; группы растительного мира 'үүнээйи биһин группалара'; двенадцатипёрстная кишка 'уон икки тарбах оһобос'; двоякодышащая рыба 'икки тыынардаах балык'; двудольное растение 'икки өлүүлээх үүнээйи'; двулетнее растение 'икки сыллаах үүнээйи'; долгоносик 'уһун тумустаах хомурдуос'; живородящая ящерица 'тыыннаабынан төрөтөр күлгэри'; жила золотоносная 'сир көмүстээх тымыра'; засухоустойчивое растение 'курааны тулуйумтуо үүнээйи'; кистеперые рыбы 'киистэ лаабычааннаах балыктар'; лубяные волокна 'мас субатын утахтара'; многощетинковый червь 'элбэх кылыстаах чиэрбэ' и.т.д.

Выводы. Таким образом, несмотря на небольшой объем, «Русско-якутский словарь учебных терминов» имел определенное значение в нормализации терминологии якутского литературного языка. Образованные приемом словообразовательного калькирования слова-термины, представлены как оригинальные термины, поэтому использование данного приема в якутской терминологической лексике является весьма продуктивным способом терминообразования.

Калькирование как терминотворческий прием представляет собой пересечение и взаимодействие трех основных приемов: терминологизации, терминообразования и терминозаимствования. Обобщая все вышесказанное, можно сказать, что калькирование действительно является очень эффективным приемом, используемым для перевода терминов. Чаще всего калькированию подвергаются сложные слова и словосочетания, состоящие из двух и более компонентов, которые больше всего распространены в переводимом тексте. Очевидно, что калькирование в чистом виде встречается далеко не во всех случаях и зачастую оно сочетается с разнообразными добавочными трансформациями, причем к этим трансформациям могут относиться как различные грамматические (замена частей речи, перестановка слов, входящих в словосочетание, и развертывание), так и лексические и лексико-семантические приемы перевода (транслитерация, конкретизация, генерализация). Самым часто встречающимся приемом является перестановка слов в словосочетании. Кроме того, калькирование может сопровождаться сразу несколькими трансформациями, например, конкретизацией (лексико-семантический прием) и перестановкой компонентов словосочетания (грамматический прием).

Литература:

1. Балли, Ш. (2018). *Язык и жизнь*. Москва, Изд. стереотип. URSS. 69.
2. Баскаков, Н.А. (1961). *Современное состояние терминологии в языках народов СССР*. Москва, Вопросы терминологии. 61.
3. Влахов, С.И., Флорин С.П. (1980). *Непереводимое в переводе*. Москва, Международные отношения. 279.
4. Реформатский, А.А. (1986). *Термин как член лексической системы языка. Проблемы русской терминологии*. Москва, Наука. 166-197.

5. Слепцов, П.А. (2008). *Ступени и проблемы якутского языкознания* (сб. науч. ст.). Якутск, ИГИИПМНС СО РАН. 218

References:

1. Balli, Sh. (2018). *Jazyk i zhizn' [Language and life]*. Moskva, Izd. stereotip. [in Russian].
2. Baskakov N.A. (1961). *Sovremennoe sostojanie terminologii v jazykah narodov SSSR [The current state of terminology in the languages of the peoples of the USSR]*. Moskva, Voprosy terminologii. [in Russian].
3. Vlahov S.I., S.P. Florin. (1980.). *Neperevodimoe v perevode [Untranslated in translation]*. Moskva, Mezhdunarodnye otnoshenija. [in Russian].
4. Reformatskij A.A. (1986). *Termin kak chlen leksicheskoj sistemy jazyka [The term as a member of the lexical system of the language]*. Moskva, Problemy russkoj terminologii. [in Russian].
5. Слепцов П.А. (2008). *Ступени и проблемы якутского языкознания [Stages and problems of Yakut linguistics]*. Jakutsk, IGIIPMNS SO RAN. [in Russian].

УДК: 81'373.44

УСТАРЕВШАЯ ЛЕКСИКА В ДИАЛЕКТАХ ЯКУТСКОГО ЯЗЫКА

Скрябина А. А.

Институт гуманитарных исследований и проблем малочисленных народов Севера СО РАН, Россия, г. Якутск

Устаревшая лексика – архаизмы и историзмы – составляют огромный пласт в якутском языке. В настоящий момент вопросы, связанные с процессами и механизмами архаизации лексики якутского языка недостаточно изучены. В статье предпринята попытка анализа и систематизации устаревшей лексики в диалектах

якутского языка. Выявлено несколько лексико-семантических групп, в которых представлены архаические слова.

Ключевые слова: архаизмы, историзмы, якутский язык, диалект, словарь

A. Skryabina, Archaic words in dialects of the Yakut language / Institute for Humanities research and Problems of Indigenous Peoples of the North SB RAS, Russia, Yakutsk

Archaic words - archaisms and historicisms - make up a huge stratum in the Yakut language. Currently, issues related to the processes and mechanisms of archaization of vocabulary of the Yakut language are not well understood. The article attempts to analyze and systematize archaic words in dialects of the Yakut language. The author of the paper also identified several lexical-semantic groups, which represented the archaic words in the Yakut language.

Key words: archaisms, historicisms, Yakut language, dialect, dictionary

Одним из актуальных и центральных вопросов в лингвистической науке является вопрос о языковой изменчивости. Язык, как система, находится в постоянном движении, развитии. А развитие языка наиболее активно осуществляется в области лексики: она в первую очередь реагирует на все социальные изменения в обществе, пополняясь новыми словами, и избавляясь от «старых» слов. Так, процесс неологизации и архаизации является основным процессом в развитии лексики. Отслеживание и описание данных процессов является одним из важных направлений для диалектологической науки.

Цель настоящей работы – проанализировать и систематизировать архаизмы в диалектной лексике якутского языка.

Материалом исследования послужила устаревшая лексика из якутских диалектологических словарей [1, 2].

В якутском языке вопрос об архаизации, о причинах и механизмах устаревания слов, на сегодняшний день является недостаточно изученным. Устаревшие слова в якутском языке рассмотрены в работах П.С. Афанасьева и Г.Г. Филиппова. П.С. Афанасьев определяет архаизмы термином *сүппүт тыллар* (исчезнувшие слова), историзмы - термином *былыргыны бэлиэтиир тыллар* (букв. слова, обозначающие древность) и включает их в пассивную лексику, где, кроме архаизмов, входят неологизмы. [3, с. 25]. По мнению Г.Г. Филиппова, «употребление архаизмов осуществляет следующие функции: стремление описывать жизнь такой, какая она есть, реализм, а также архаизмы способствуют созданию определенного стиля» [4, с. 160]. В 1976 году вышел «Диалектологический словарь якутского языка» П.С. Афанасьева, М.С. Воронкина, М.П. Алексеева, который был дополнен и переиздан в 1995 году. Авторы словаря используют следующие термины для обозначения устаревших слов: *арх* – архаизм (общезякутский архаизм), *эргэр* – эргэрбит (устаревшее диалектное слово) [1, с. 31]. Таким образом, авторы делят устаревшую лексику на историзмы и архаизмы. По определению в «Лингвистическом словаре» О.С. Ахмановой: «Архаизмы – 1. Слово или выражение, вышедшее из повседневного употребления и потому воспринимающееся как устарелое. 2. Троп, состоящий в употреблении старого (старинного) слова или выражения в целях исторической стилизации, придания речи возвышенной стилистической окраски, достижения комического эффекта и т.п.» [5, с. 56]. «Историзм – слово, вышедшее из живого словоупотребления вследствие того, что обозначаемый им предмет уже неизвестен говорящим как реальная часть их повседневного опыта» [5, с. 185].

Устаревшие диалектные слова в якутском языке можно разделить на девять лексико-семантических групп:

1. **Одежда и обувь:** *Баһырбас* арх. – кылгас остоох дьиэбэ кэтэр олооччу (низкие домашние торбаса) [2, с. 60]. *Наамык* эргэр. – былыргы саха кинээстэрин кулубаларын көмүс курдара (серебряный пояс – знак власти в прошлом у якутских князцов и улусных голов) [1, с. 172]. *Наамыска* эргэр. – кыһын киһи сүүһүн, иэдэһин уонна сэнийэтин саба баанар танаһа (повязка для предохранения лба, щек и подбородка от холода) [2, с. 172]. *Торбо* арх. – танас, табаар (материя, ткань) [1, с. 243] и т.д.

2. **Дом, домашняя утварь:** *Битилик* арх. – остуол туорайа (поперечина у ножек стола) [2, с. 63]. *Сандала* арх. – балааккаба, ураһаба туттуллар намыһах кыра мас остуол (низенький деревянный столик, которым пользуются в чумах или палатках) [2, с. 203]. *Холуода дьиэ* эргэр. – түннүгүн анныгар диэри ампаар, онтон үөһээтэ туруорбах дьиэ (дом со стенами, закрепленными в продольных пахах на стойках) [1, с. 224]. *Холлобой* эргэр. – ампаар (амбар) [2, с. 288] и т.д.

3. **Предметы обихода.** *Бөхтүргэ* арх. – төргүү (торока, а также притороченная к седлу поклажа) [1, с. 69]. *Сабыат* эргэр. – 1. Сэп-сэбиргэл (инструмент, оружие). 2. Балыктыыр тэрил (рыболовные снасти). 3. Кыылы бултуур тэрил (орудия, звероловные снасти) [1, с. 200]. *Туппалыкы* эргэр. – уус туттар дьобус чыскыта (маленькие кузнечные клещ) [1, с. 248] *Түптүр* эргэр. – сыма (зарытая в сыром виде в яму мелкая рыба) [1, с. 252]. *Холорук* арх. – айа охсоро (станок у самострела) [1, с. 289]. *Чопчу быыра* эргэр. – балыгы ытар уһуктаах ох (специальная стрела для добычи рыбы) [1, с. 300] и т.д.

4. **Пища и напитки:** *Баттыма* эргэр. – сыма (рыба, заквашенная в яме) [1, с. 52]. *Үөрэ* эргэр. – лыыбаны, тиит аһын уонна истэби былаан оноһуллубут бутугас (похлебка из квашеной рыбы, толченого листовничного луба и икры) [1, с. 209]. *Холобо саахар* эргэр. – төкүнүк улахан куһуок саахар // *кулуба саахар* (саха в круглых крупных кусках,

бывший раньше) [1, с. 224]. *Чэркэ собо үөрэ* эргэр. – үөлбүт собо тоноруллубута (сначала обжаренные на рожне, затем замороженные караси) [2, с. 239]. *Тэлкэ*. эргэр. – миннэ кутар хаппыт таба хаана (сушеная оленья кровь, употреблявшаяся раньше в качестве приправы к бульону)[1, с. 257]. *Холобо* эргэр. – лэппиэскэ (лепешка) [1, с. 289] и т.д.

5. Терминология, относящаяся к домашним промыслам: *Бытык тарааба* эргэр. – быт тарааба (двусторонний гребень) [2, с. 59]. *Бөхтүргэ* арх. – төргүү (торока, а также притороченная к седлу поклажа) [1, с. 69]. *Ончу* эргэр. – 1,5 м. уһуннаах мас, айаба мээрэй буолан туттуллар (палка длиной в 1,5 м из принадлежностей самострела, служащая меркой) [2, с. 144]. *Туппалыкы* эргэр. – уус туттар дьобус чыскыта (маленькие кузнечные клещи) [1, с. 248]. *Ырыалаах тимир* эргэр. – икки өттүттэн тутардаах эрэмээнискэй сүгэ (пила поперечная двухручная) [2, с. 243] и т.д.

6. Окружающая среда: *Һах* арх. – кэм, бириэмэ (пора) [2, с. 174]. *Ый төрүөбүт* – ый саната (новолуние) [2, с. 241]. *Тунах* арх. – 1. Үрүн ас (молочные продукты). 2. Ыһыах (пиршество с обилием молочной пищи, кумысный праздник). 3. Ыһыах буолар кэмэ (время, когда справляется кумысный праздник). *Тунах ыйа* эргэр. – бэс ыйа (июнь) [1, с. 247]. *Түүн хараарар ыйа* эрг. – балабан ыйа (сентябрь) [1, с. 253]. *Хаас барар ыйа* эргэр. – от ыйа (июль) [1, с. 274]. *Хаас саарар ыйа* эргэр. – от ыйа (июль) [1; 274]. *Харанга күн ыйа* – сэтинньи (ноябрь) [2, с. 281] и т.д.

7. Животный мир. *Туйаарар* арх. – күөрэгэй // *тураанай далбарай*. Тэнн. *Муостаах күөрэгэй* (полевой жаворонок) [2, с. 193]. *Тыыннастар таба* эргэр. – ытык таба (жертвенный олень) [1, с. 255]. *Уучча бэргэһэтэ* эргэр. – биэс ынах кыстыыр ото (стог сена на пять голов скота зимнего содержания) [1, с. 267]. *Хатарча өлүү* (Пек. Хатар өлүү). – сүөһү дьарба ыарыыта (хроническая болезнь скота) [1, с. 285]. *Хомуос харах эргэр.* –

собо быйылгы оџото (сеголетки карася) [1, с. 290]. *Хонолу эргэр.* – саамай бөдөн кырдыџас ынах (самая большая старая корова, вожак стада) [1, с. 290] и т.д.

8. **Верования.** *От атах тэптэриу* арх. – саха былыргы оонньуута (одна из старинных якутских игр) [2, с. 147]. *Өрөлөөнкү* эргэр. – манньыаты өрүтэ быраџалаан сүүйсэр былыргы оонньуу (старинная якутская игра, состоящая в угадывании, какой стороной упадет подброшенная вверх монета) [2, с. 159]. *Өлүөбүр* эргэр. – хас да хаартыһыт, бүтүннүүтүн биир сүүйбүт ыларыгар анаан холбоһон бэлэмнээбит сүөһүлэрэ эбэтэр маллара (скот или ценные вещи, поставленные на кон в картежной игре) [1, с. 194]. *Хохуолу* эргэр. – хас да илиминэн ийэлээн, сотолоон үтэн, балыгы бултааһын (установка нескольких сетей в виде полукруга с перегородкой, чтобы больше попадало рыбы) [1, с. 228]. *Ыт буута буолуу.* эргэр. – анардыы атабынан олуллан баран, кылайан тула экирэхэн оонньуу (игра вдвоем – партнеры прыгают на одной ноге по кругу, сцепившись другими ногами) [1, с. 316] и т.д.

9. **Терминология, относящаяся к человеку.** *Анаарар* арх. – харах (глаз, глаза) [1, с. 47]. *Кулун тойтоџо* эргэр. – эрдээх дьахтар (замужняя женщина) [1, с. 122]. *Тэҕил* арх. – тэн, тэннээх (равный, одинаковый, равноценный) [1, с. 200]. *Халлаан суруксута.* эргэр. – бэйэтэ сылдьан эрэн, кэтэхтэн үөрэнэн ааџар суруйар буолбут киһи (человек, научившийся грамоте самостоятельно, без систематического обучения, без руководителя) [1, с. 215].

В зависимости от степени устарелости устаревшую лексику можно разделить на несколько групп:

1. Слова, неизвестные или непонятные большинству носителей языка, например: *Тыһы кычыкылы* эргэр. – эмис тыһы дьабарааскыны унуохтарын ылџаан баран сыа симэн буһарыллыбыта (кушанье из тушки

жирной самки суслика, отделенной от костей и начиненной салом [1, с. 255]. *Өлүөбүр* эргэр. – хас да хаартыһыт, бүтүннүүтүн биир сүүйбүт ыларыгар анаан холбоһон бэлэмнээбит сүөһүлэрэ эбэтэр маллара (скот или ценные вещи, поставленные на кон в картежной игре) [1, с. 194]. *Садаба* эргэр. – баай киһи өллөбүнэ, кини аймахтарыгар уонна үлэхиттэргэ унуобун алдыаппакка, мүһүэ-мүһэ түнэтэргэ анаан өлөрүллэр сүөһү // *сатаба* (скотина, специально забиваемая для раздачи мяса родственникам и работникам богатого покойника целыми частями без ломки костей) [1, с. 201].

2. Слова, исчезнувшие из языка, например: *Өрөлөөнкү* эргэр. – манньыаты өрүтэ бырабалаан сүүйсэр былыргы ооньуу (старинная якутская игра, состоящая в угадывании, какой стороной упадет подброшенная вверх монета) [2, с. 159]. *Наамыска / намыаска / намыска*. эргэр. – кыһын киһи сүүһүн, иэдэһин уонна сэнийэтин саба баанар танаһа (повязка для предохранения лба, щек и подбородка от холода) [2, с. 172].

3. Слова, встречающиеся только в составе производных слов и устойчивых речевых формулах, например: *тунах* в первом значении ‘молочные продукты’ практически не используется, а используется в устойчивой речевой формуле *үрүҥ тунах ыһыах* (букв. белый кумысный праздник).

В «Диалектологическом словаре языка саха» мы нашли архаизмы, заимствованные из монгольских языков. Например, архаизм *анаарар* ‘глаз, глаза’ используется в значении *харах* ‘глаз, глаза’ и *харах ыарыыта* ‘глазная болезнь’. В современном монгольском языке слово *анах* используется в значении «следить, подкарауливать». Архаизм *һах*, который используется в значении *кэм, бириэмэ* ‘период, время’ соответствует монгольскому *сау* ‘время, период, сезон, время года’.

Необходимо отметить, что некоторые слова, которые вошли в диалектологические словари якутского языка как устаревшие, например, *уөрэ, хаһыаччык, тунах, хабарба симэбэ, тунах ыйа, сандалы* сегодня активно употребляются в речи, что доказывает, что несмотря на изменившуюся социально-политическую ситуацию в Якутии, актуализируются традиционная культура, традиционные ценности народа саха в сознании современных индивидов. Таким образом, в диалектологических словарях якутского языка собран очень богатый материал, который требует дальнейшего комплексного исследования.

Литература:

1. *Диалектологический словарь якутского языка* (1976). М., Наука, 390.
2. *Диалектологический словарь языка саха* (1995). Новосибирск, Наука, 291.
3. Афанасьев, П.С. (1996). *Современный якутский язык. Лексикология*. Якутск, Издательство ЯГУ, 191.
4. Филиппов, Г.Г. *Ювелирное искусство слова...* (2008). Якутск, Бичик.
5. Ахманова, О.С. *Словарь лингвистических терминов* (1969). М., Советская энциклопедия, 607.

References:

1. *Dialektologicheskiy slovar' yakutskogo yazyka* (1976). [Dialectological dictionary of the Yakut language]. M., Nauka, 390. [in Russian].
2. *Dialektologicheskiy slovar' yazyka sakha* (1995). [Sakha dialectological dictionary], Novosibirsk, Nauka, 291. [in Russian].
3. Afanas'ev, P.S. (1996). *Sovremennyy yakutskiy yazyk. Leksikologiya*. [Modern Yakut language. Lexicology]. Yakutsk, Izdatel'stvo YaGU, 191. [in Russian].

4. Filippov, G.G. (2008). *Yuvelirnoe iskusstvo slova... [Jewelry art of the word ...]*. Yakutsk, Bichik. [in Russian].
5. Akhmanova, O.S. (1969). *Slovar' lingvisticheskikh terminov [Dictionary of linguistic terms]*, M., Sovetskaya entsiklopediya, 607. [in Russian].

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ

УДК 1(09) 4/9

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРСОНАЛІСТСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

доктор філософських наук, професор, Гончарук-Чолач Т.В.

<https://orcid.org/0000-0001-5640-2605>

кандидат історичних наук, доцент, Гурик М. І.

<https://orcid.org/0000-0001-5864-4931>

кандидат історичних наук, доцент, Чигур Р. Ю.

<https://orcid.org/0000-0002-2623-5399>

Джугла Н. В.

<https://orcid.org/0000-0002-5817-9782>

Тернопільський національний економічний університет, Україна,
Тернопіль

Дослідження присвячене особливостям персоналістської антропології, коло проблем, якої дослідження людини з використанням специфічного філософічного методу, охоплення всіх поглядів на людину, що отримує завдяки синтезу наук (природничих, гуманістичних), об'єднання релігійних вірувань людини та знань завдяки мистецтву. Сьогодні звернення уваги до людини, її сутності зумовлено потребою індивіда постійно розв'язувати життєві проблеми.

У статті проаналізовано розвиток філософської антропології від періоду Античності до ХХ ст. Особлива увага приділяється поглядам В. Штерна у філософській концепції якого простежуються духовні прямування й вимоги персонального довершення самосвідомості людини.

Ключові слова: персоналізм, персоналістська антропологія, антропологічний ренесанс, екзистенціалізм, людина, особистість.

Гончарук-Чолач Т. В. доктор філософських наук, професор; Гурик М. І. кандидат історических наук, доцент; Чигур Р. Ю. кандидат історических наук, доцент; Джугла Н. В., преподаватель. Особенности персоналистской антропологи / Тернопольский национальный экономический университет, г.Тернополь

Исследование посвящено особенностям персоналистской антропологии, круг проблем, которой исследования человека с использованием специфического философского метода, который охватывает все взгляды на человека, который возникает благодаря синтезу наук (естественных, гуманистических), объединение религиозных верований человека и знаний благодаря искусству. Сегодня привлечение внимания к человеку, его сущности обусловлено потребностью индивида постоянно решать жизненные проблемы.

В статье проанализировано развитие философской антропологии от периода Античности до ХХ в. Особое внимание уделяется взглядам В. Штерна. в философской концепции которого прослеживаются духовные направления и требования персонального довершение самосознания человека.

Ключевые слова: персонализм, персоналистская антропологія, антропологіческий ренессанс, екзистенціалізм, человек, личность.

T. V. Goncharuk-Cholach, PhD Professor; M. J. Gyrik, PhD Associate Professor; R. Y. Chigyr, PhD Associate Professor; N. V. Dzhugla, Features of

a personalist anthropologist / Ternopol National Economic University, Ternopol

The study is devoted to the features of personal anthropology, the range of problems that the study of man using a specific philosophical method, coverage of all views of the person who receives through the synthesis of sciences (natural, humanistic), the unification of religious beliefs of man and knowledge through art. Today, the attention to the person, its essence is conditioned by the need of the individual to constantly solve life's problems.

The development of philosophical anthropology from the period of Antiquity to the twentieth century is analyzed in the article. Particular attention is paid to the views of Stern. in a philosophical concept which traces the spiritual directions and requirements of personal completion of human consciousness.

Key words: personalism, personal anthropology, anthropological renaissance, existentialism, man, personality.

Вступ. Філософська антропологія, за словами І. Бичка, „інтегрує в собі здобутки таких складників філософського знання, як онтологія, гносеологія та аксіологія... формуючи плюралістичну цілісність філософського знання про людину” [1, 23]. Актуальні філософсько-антропологічні вчення спостерігаються і сьогодні. З погляду П. Гуревича, „антропологічний ренесанс – один з феноменів всієї сучасної філософської думки” [2, 5] Це зумовлюється тим, що по-перше, класична раціоналістична традиція поступається перед мітом, інтуїцією, а по-друге, сучасні філософи частіше говорять про загубленість людини, її відчуження. Із цього – слабка психіка сучасного мешканця Землі. Далі, катастрофічне руйнування природи, отруєння її ядерними залишками, зміна кліматичних умов ведуть до критичної ситуації, в якій опиняється

людство. Саме тоді народжується відчуття тотальної незахищеності, загибелі всього людства. Це поглиблює зацікавленість цією проблемою. Метою і завданням дослідження є з'ясування особливостей персоналістських рефлексій, в основі яких стоїть проблема людини, вивчення якої здійснюється через метод усвідомлення людської суті взагалі

Виклад основного матеріалу. Філософська антропологія формувалася від античності до ХХ ст., зокрема в поглядах Платона, Арістотеля, Плотіна, Августина, екзистенціалізму, персоналізму, біоцентризму Л. Клагеса, М. Шелера і Н. Гартмана. Так, Платон визначає становище людини станом душі як тридільної єдності частин, а саме: „пожадливої”, „відважної” й „розумної”. Нездійснений у своїй повноті ідеал людини-філософа обмежується у Платона, пристосованим до життєво-суспільної практики ідеалом громадянина. Для правильного розвитку держави потрібно, щоб кожен відповідав своєму покликанню і було належне взаємовідношення: 1) верстви працівників, які задовольняють потреби державного суспільства і відповідають пожадливій частині душі; 2) верстви воїнів, які захищають державу від ворогів, а це відповідає етично-практичній частині індивідуальної душі; 3) верстви філософів-керманців державного життя, це відповідає розумній частині душі [3; 85]. Залежно від становища людини у державі, призначення і завдання людини проявляються розумові та вольові чинники, необхідні для виконання функції „великої людини” всередині „державного організму” [4, 82].

За Арістотелем людина – це єдність тіла й душі, матерії й нематеріальної психічної сили, яка створює тіло, надає йому постаті і керує нею. Арістотелева душевна сила ієрархічно триступенева: (вегетативна (рослинна); анімальна (тваринна); духовна). Духовна сила виступає найвищим людським щастям [5, 396-402]. Якщо у концепціях

людини Платона й Арістотеля, людська істота розглядалася з перспективи можливостей поєднання протилежностей, то в період середньовіччя людина осмислюється із висоти духовності, з огляду відношень людини до Бога. Правда, Августин (найкращий представник цього періоду) прагне осмислити людину із вершини „піраміди вартостей”, з погляду ставлення людини до найвищого добра – Божого. Вчений проаналізував сутність повсякденності людини, подав „онтологію повсякденності” [6, 142].

Екзистенціалізм аналізує людське існування, виводячи його із обставин самотності людини у світі. Людина на відміну від тварин не обтяжена інстинктами. Тварина живе у своєму світі і він являється для неї одночасно і захистом і небезпекою. Тварина не володіє свідомим ставленням до свого існування [6, 143-144]. Протилежним є світ людини. Її буття не забезпечене пристосуванням до природного середовища інстинктами. Через це дуже часто світ стає людині ворожим. Людина у ньому виступає невільником. Вона то перебуває у „космічній ситуації”, то в історичній, суспільно-громадській чи особисто-родинній. Ці ситуації витісняють людину і ставлять її на межу існування. Такими „граничними” ситуаціями, невіддільними від людського існування, виступають „боротьба, страждання, випадковість, провина і смерть” [6, 144].

Саме з подібних позицій, виступає в середині ХІХ ст. С. К’єркегор. Людина, говорить він, не „річ” і не „машина”, як і дух не є холодно-універсальним розумом. Людина духовний індивід, а значить, унікальна, неповторна істота, особистісно-духовне існування – екзистенція, а не субстанційна сутність – есенція. С. К’єркегор не „примирює” протилежності, а „персоніфікуючи” їх, „зіштовхує в екзистенційному діалозі” вже не абстрактні поняття та ідеї, а живих носіїв цих ідей. На його думку треба ставити перед філософією цілком законні вимоги: що робити? як жити людині? – даремно вона мовчить [7, 200-201]. І це

зрозуміло, через те, що в основі такої філософії лежить сумнів, а з нього може народитися хіба що свободна думка – свободна ж особистість народжується з відчаю (відчай охоплює всю людину, сумнів же – лише сферу мислення) [7, 290-291]. С. К'єркегор шукає не об'єктивну, а екзистенційну істину, оскільки прагнення об'єктивності „універсального” охоплення світу неминуче деформує людський дух (людина – скінченна істота, а її „універсалістична” інтенція є марною спробою „стати на позиції вічності”, що й призводить до „деспіритуалізації” людини). Саме дух – самостійний „новум” стосовно тіла й душі, що характеризує тільки людину і проявляється як інтелект, „технічна інтелігентність”, розвиток чого веде до поступового занепаду життєвих сил і настанов людини і тим самим призводить людство до повільного декадансу. Криза сучасної цивілізації стала початком такого занепаду. Це зумовлено перемогою духу, ворожого життю, над життєтворчою душею [6, 145]. У новітніх напрямках філософської антропології велику увагу приділено можливості синтезу різноманітних уявлень про людину. Зразком у цьому відношенні може служити концепція людини у філософській антропології М. Шелера і німецького психолога Вільяма Штерна (1871-1938).

Так, В Штерн розглядає персоналізм як так звану „структурну, взаємопов'язаність психічних функцій: хотіння, почування, пізнавання, діючих, образowo сказавши, на різних рівнях ставання й здійснення психіки, у нижчих і вищих „сферах”, „шарах”, „нашаруваннях” психіки й тому надрядних, керуючих, і підрядних, керованих, що їх найпростішим прикладом може бути християнське ... розрізнення „вищого” „керуючого” „духа” і нижчої, життєвої, більше тваринної „душі”...” [8, 39]. В. Штерн розрізняє в „психізмі особи нижчий рівень особи (персона), на якому людина здійснює життєві, прагматичні і практичні „біотичні” прагнення і цілі, і вищий еволютивний рівень особовости (персональність), в якому

людина сприймає і здійснює вартості – релігійні, теоретичні, естетичні, соціальні, етичні, політичні” [8, 39].

Персоналізм В. Штерна, отримав назву "критичного". Основною його працею у цьому напрямі є "Особа і річ", в якій він розглядає світ як ієрархію "особистостей" різних ступенів (від кристалів до людини). Психологія за В. Штерном повинна базуватися на персоналізмі, який є особливою дисципліною, предметом якого є персона як жива, індивідуальна, унікальна цілісність, яка прагне до мети, відкрита по відношенню до світу. Персоналізм В. Штерна охоплює не тільки психологічний аспект поведінки. Він, на його думку основа всіх наук про людину - біології, фізіології, медицини. Персоні властива психофізична "нейтральність". Це означає, що психічне і органічне в ній повинно тлумачитися не як різноманітні сутності, а як різні сторони, або прояви одного і того ж начала. Вперше ввівши термін "нейтральність" В. Штерн розраховував розрубати вузол психофізичного дуалізму, який був притаманний вченням про особистісність, які спочатку роз'єднали в людині фізичне (тіло) й психічне (можливості, характер), а потім намагалися віднести їх до різних типологій.

Рішення, до яких прийшов В. Штерн, були неоднозначні. Вивчення кореляцій між індивідуально-варіативними психічними і фізіологічними ознаками людини не могли бути замінені простою прокламацією того, що за цими розбіжностями прихована нейтральна по відношенню до них сутність (персона). Але в перспективі категоріального розвитку психології теоретична декларація В. Штерна виражала потребу в розробці категорії особистості. Визначивши психологічне розуміння особистості із позицій персоналізму, В. Штерн висунув думку про те, що особистісно-психологічне розкривається лише в контексті цілісного вчення про людину]. Поняття "особистість" (Person) у В. Штерна категорія не психологічна, її потрібно розглядати з позицій персоналізму. Особистісні

якості не можливо розділити на протилежні один одному психічні та фізичні. За словами В. Штерна, якщо визначати особистість як ціленаправлену, свідому, діяльну цілісність, то це відноситься не до змісту свідомості або до тілесних функцій самих по собі, а до "психічного" і "фізичного" компонентів, які підпорядковані одному цілому [9, 187]. Саму особистість, В. Штерн відносить до "психофізичної нейтральності".

За структурою особистість у В. Штерна складається із окремих цілих різних видів: із органів, функцій, відносин, напрямів на різну діяльність, окремих досягнень, якостей і переживань, які знаходяться між собою у визначеному "структурному зв'язку", гармонії та дисгармонії. Будь-яке ціле в свою чергу складається із окремих структур. В особистості немає нічого лишнього і непотрібного. Вона виникає не шляхом додавання попередньо не пов'язаних між собою елементів, а складається із "моментів" початково несамотійних. Але поняття "структура", у В. Штерна, не відображає всієї міри цього взаємозв'язку. Особистість не тільки і не стільки розділена зверху до низу, й притаманні ті якості, які ми можемо назвати неоформленістю, невизначеністю. Цілісність особистості ніколи не представляє собою завершену і визначену конструкцію, але вона завжди неоднозначна, вона існує одночасно реально і потенційно. Така "багатозначність" особистості, на думку В. Штерна, сприяє тому, що перед нею в будь-який момент відкриваються різні перспективи розвитку, через це вона постійно змінюється. Суть цих перспектив виражається в поняттях "тип", "конституція". В загальному тут В. Штерн має на увазі не "частини" особистості, а особистість в цілому, та з врахуванням кожний раз зміни відношень [9, 188-189].

Особистість у В. Штерна, несе в собі внутрішні потенції, приховані енергії, яким ще не притаманна визначена ціленаправленість, так звані

диспозиції. На початку життя вони мають багато невизначеності, але поступово завдяки постійному зв'язку із світом вони все більше і більше розвиваються у визначеному напрямку, тобто стають однозначними. Через це сама особистість пластична, але завжди до визначених рамок. Взаємозв'язок особистості зі світом, визначається В. Штерном, з одного боку тим, що особистість як центр свого світу тісно пов'язана з ним, але з другого боку вона існує сама по собі. Таким чином, вона одночасно і близька до світу, і далека від нього. Поняття "глибина особистості" стає основним поняттям персоналізму. Через це він дає йому таке визначення: "З одного боку, "світ", як світ, який належить особистості ("світ особистості"), побудований по-іншому, ніж математично-фізичний світ. Він, говорячи формально, включає в себе: оточуючий світ (Umwelt), світ майбутнього (Nachwelt), актуальну ситуацію (Situation), подразнювач (Reiz) і матеріал (Material), долю і творчість особистості (Schopfund). У змістовному плані - цей життєвий світ (Vitalwelt) ("біосфера"), світ об'єктів, інтроцептивний світ"[9, 192]. Під час досліджень індивідуальних розбіжностей все наглядніше виступає важливість ще однієї детермінанти, а саме потреба в психологічному пізнанні. Ця потреба не могла бути реалізована, про це й свідчить персоналізм В. Штерна. Поняття "персона" було аморфним, і не набрало серйозного пояснення значення, не дивлячись на багатовікові зусилля В. Штерна збудувати на цій основі систему загальної психології.

Разом з тим у напрямку розвитку вчення про особистість, персоналізм В. Штерна, може розглядатися як джерело ідей, які після його виникнення консолідувалися на Заході і мали своїх продовжувачів. Твори М. Шелера свідчать, що у його концепції філософської антропології, людина (особистість, персона) становить собою єдність конкретного та есенційного (сутнісного) буття; саме ця єдність (не зрідка суперечлива) зумовлює усе різноманіття життєдіяльності людини. „Якщо

спитати освіченого європейця, про що він думає при слові „людина”, – пише М. Шелер, – то майже завжди в його свідомості проявляться три несумісні між собою кола ідей. По-перше, це уявлення іудейсько-християнської традиції про Адама і Єву, про творення, рай і гріхопадіння. По-друге, це греко-античні уявлення, в яких самосвідомість вперше у світі піднялася до розуміння особливого становища людини... З ними тісно пов'язане вчення про те, що в основі всього універсуму знаходиться надлюдський розум, до якого причетна і людина і тільки вона одна з усіх істот. Третє коло уявлень – також сьогодні досить традиційне – це коло ідей сучасного природознавства про те, що людина є результатом розвитку землі, істотою, яка відрізняється від форм, що передували їй у тваринному світі тільки за ступенем складності з'єднання енергій і здібностей, які самі по собі вже зустрічаються в нижчій, у порівнянні з людською, природі. Між цими трьома колами ідей немає ніякої єдності” [10, 31], – підсумовує М. Шелер. Мислитель називає зазначені кола ідей теологічною, філософською і природничо-науковою антропологією. М. Шелер шукає таку ідею людини, яка змогла б синтезувати підходи трьох різних антропологій. Він хоче знайти „сутнісне поняття людини”.

Отже, за М. Шелером сутнісне поняття людини – це дух. Саме дух визначає специфічне становище людини в космосі. Духовне начало в людині – це ціннісно-моральне начало. У ряді своїх праць, М. Шелер говорить про існування абсолютних цінностей в житті духу, які уможливають людське спілкування в просторі і часі культури. Абсолютна цінність – це атом духу. Вона відкривається людині тільки в любові. Любов – вищий прояв людяності і духовності – завжди спрямована не на саму цінність, а на носія цінності – на особистість. У акті любові, за Шелером, для нас прояснюється глибинно-особистісний характер абсолютної цінності.

Висновки. Таким чином, простеживши проблематику і методи філософської антропології крізь історичну призму приходимо до висновку, що філософсько-антропологічний синтез поглядів на людину, сутність якого полягає в готовності до дії під контролем духовних „вартостей” і самопізнання, що зобов’язує його прямувати повз саму себе, „йти у світ”, відкривати перед собою своє покликання, реалізувати себе через втілення „вартостей” духу, трансцендентну спрямованість від „тварності” до культури, де дух тільки й робить людину людиною. Цим зумовлюється різниця між твариною і людиною не тільки кількісно, квантово, а й якісно, квалітативно, що крім усього потребує дослідження впливу на людину расових, географічних, історичних, соціопсихічних, культуроморфних, глибинно-психічних чинників її буття.

Література:

1. Бичко І.В. (1996). *Український національний характер: персоналістський підхід Філософсько-антропологічні читання 96*. К., Інститут філософії НАН України, Вип. 2, с. 20-26.
2. Гуревич П.С. (1997). *Философская антропология: учебное пособие*, М., Вестник, 1997. 448 с.
3. *Платон. Государство*. (1991). Сочинения в 3 т., М., Мысль, Т.3.Ч.1, с. 91 – 454.
4. *Платон. Политик*. (1972). Сочинения в 3 т., М., Мысль, Т.3. Ч.2, с. 11-82.
5. Аристотель. (1975). *О душе*. Сочинения в 4 т., М., Мысль,-Т.1, с. 371-448.
6. Кульчицький О. (1995). *Основи філософії і філософічних наук*. Серія: Підручники, Мюнхен – Львів, Укр. Вільн. Університет, Ч.42, 164 с.
7. Кьеркегор С. (1894). *Наслаждение и долг*, СПб, 298 с.

8. Кульчицький О. (1985). *Людина за філософією Г. Сковороди антитезою марксистсько-ленінської концепції людини. Філософсько-духовний аспект української культури, Український персоналізм. Філософська етнопсихологічна синтеза*. Серія: Монографія, Мюнхен-Париж, Укр. Вільний Універ, Ч. 42, с. 37-48.
9. Штерн В. (1986). *Персоналистическая психология, История зарубежной психологии (30-60-е гг. XX в.). Тексты*, М, Изда-во Московского университета, с.186-198.
10. Siegwalt G. *Nature et histoire*, Paris: Gallimard, 1965. 352p.

References:

1. *Bychko IV Ukrainian national character: a personalist approach [Philosophical and Anthropological Readings'96]* (1996). K., Institute of Philosophy, NAS of Ukraine, Iss. 2, p.20-26.
2. *Gurevich PS Philosophical [Anthropology: Textbook]* (1997). M., Vestnik, 448s.
3. *Platon. State [Works in 3 vols.]* (1991). M., Thought, Vol.3.Ch.1, p.91 - 454.
4. *Platon. Politician [Works in 3 vols.]* (1972). M., Thought, Vol.3. Part 2, pp. 11-82.
5. Aristotle. (1975). *On the soul [Works in 4 vols.]* M., Thought, T.1, p.371-448.
6. Kulchytsky O. (1995). *Fundamentals of philosophy and philosophical sciences [Series: Textbooks]* Munich - Lviv., Ukr. Free. University, Part 42, 164 p.
7. Kierkegaard S. (1894). *Enjoyment and debt*, St. Petersburg, 298s.
8. Kulchytsky O. (1985). *Man according to G. Skovoroda's philosophy is the antithesis of the Marxist-Leninist concept of man. Philosophically spiritual aspect of Ukrainian culture [Ukrainian personalism. Philosophical*

ethnopsychological synthesis. Series: Monograph] Munich-Paris, Ukr. Free Universe, Part 42, p. 37 - 48.

9. Stern V. (1986). *Personal psychology [History of foreign psychology (30-60's of XX century). Texts]* M, Moscow University Press, p.186-198.

10. Siegwalt G. (1965). *Nature et histoire*, Paris: Gallimard, 352p.

РОЗДІЛ III. ПИТАННЯ ПРАВА

УДК 341.1/8

АНАЛІЗ БАЗОВОЇ НОРМАТИВНОЇ, ПРАВОВОЇ, ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ США, КИТАЮ ТА ЯПОНІЇ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ, ШТУЧНО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ РОБОТІВ ТА РОБОТІВ

Парасюк Є. О., Джалілова В. Р.

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, **Шварцева. М. І.**,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна,
Харків

Стаття присвячена розгляду та аналізу нормативної, правової, організаційної політики США, Китаю, Японії у сфері штучного інтелекту, штучно інтелектуальних роботів та роботів. Розкрито тему сучасного стану розвитку відносин, що виникають стосовно заданої проблематики. Окремо досліджується питання розширення в майбутньому кола суб'єктів права, у зв'язку з появою штучного інтелекту, штучно інтелектуальних роботів та роботів.. Надано приклади закріплення регуляторних дій США, Китаю та Японії стосовно робототехніки та штучного інтелекту. У статі зосереджено увагу на змагальному процесі країн, що є передовими у

розробці та контролі прогресу сфери штучного інтелекту та робототехніки.

Ключові слова: право, робототехніка, роботи, штучний інтелект, штучно інтелектуальні роботи, США, Китай, Японія.

Парасюк Е. О., Джалилова В. Р. Анализ базовой нормативной, правовой, организационной политики США, Китая и Японии в области искусственного интеллекта, искусственно интеллектуальных роботов и роботов / Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, Харьков

Статья посвящена рассмотрению и анализу нормативной, правовой, организационной политики США, Китая и Японии в области искусственного интеллекта, искусственно интеллектуальных роботов и роботов. Раскрыто тему современного состояния развития отношений, которые возникают касательно заданной проблематики. Отдельно исследуется вопрос расширения в будущем круга субъектов права, в связи с появлением искусственного интеллекта, искусственно интеллектуальных роботов и роботов. Предоставлено примеры закрепления регуляторных действий США, Китая и Японии касательно робототехники и искусственного интеллекта. В статье сосредоточено внимания на состязательном процессе государств, что являются передовыми в разработке и контроле прогресса в области искусственного интеллекта и робототехники.

Ключевые слова: право, робототехника, работы, искусственный интелект, искусственно интеллектуальные работы, США, Китай, Япония.

Parasiuk Ye. O., Dzhaliilova V. R. Analysis of normative, legal, organizational policy of the USA, China, Japan in the field of artificial

intelligence, artificial intelligence robots and robots / National Law University named after Yaroslav Mudryi, Ukraine, Kharkiv

The article is devoted to the review and analysis of the normative, legal, organizational policy of the USA, China, Japan in the field of artificial intelligence, artificial intelligence robots and robots. The topic disclosed the current situation of relationship development arising in relation to the given problems. Separately, the issue of expanding the range of entities in the future in relation to the emergence of artificial intelligence, artificial intelligence and robots is explored. There are provided the examples of consolidating the regulatory actions of the United States, China and Japan regarding robotics and artificial intelligence. The article focuses on the competitive process of countries that are leading in developing and controlling the progress of artificial intelligence and robotics.

Key words: law, robotics, robots, artificial intelligence, artificial intelligence robots, USA, China, Japan.

Вступ. Будь-які відносини слід розглядати крізь призму динаміки їх розвитку. Культурний та технічний прогрес, а також інші важливі фактори зумовлюють зміну самої суті суспільних відносин, які в доктринальному підході є об'єктом регулювання права.

Середина 20-ого сторіччя характеризувалася початком зародження комп'ютерної техніки. На той час наукова спільнота не могла уявити, що окрім усталених суб'єктів права (фізичних осіб, юридичних осіб, держав, нації та народів) на рівні з ними можуть з'явитися й інші. Проте сьогодення вимагає від нас більш креативних, практичних та вільних підходів щодо розуміння суб'єктів права у зв'язку з виходом на світову арену штучного інтелекту та штучно інтелектуальних роботів.

У попередніх роботах, ми розглядали доцільність визнання суб'єктами права роботів, штучно інтелектуальних роботів та штучний

інтелект. Ми дійшли до висновку, що за своїми ознаками правового забезпечення як суб'єкта потребують штучний інтелект та штучно інтелектуальні роботи, а роботи є лише об'єктами права [1, С. 101-109].

Актуальність даного питання зумовлюється над швидким технічним прогресом в останні роки, відставанням нормативно-правового забезпечення через такі темпи розвитку, неспроможністю, а у деяких випадках й небажанням, законодавців ефективно врегулювати відносин у цій сфері.

Метою статті є аналіз правового, нормативного, організаційного регулювання штучного інтелекту та штучно інтелектуальних роботів в США, Китаї та Японії, як можливе підґрунтя для подальшого нормативного закріплення цих суб'єктів в національній системі права.

Науковим дослідженням даної проблематики на національному рівні займалися О.А. Баранов, М.В. Карчевський, О.Е. Радутний.

Серед зарубіжних вчених: П. Асало, А. Атабеков, Р. Кало, А. Кінг, Кай-Фу Лі, М. Марконіч, Ю. Мацуо, М. Роуз, О. Ястребов та інші вчені.

Виклад основного матеріалу. На жаль, незважаючи на грандіозні досягнення сучасних вчених, існує лише декілька юридично значущих нормативних документів, які більш-менш детально розглядають проблематику штучного інтелекту, штучно інтелектуальних роботів та роботів. До них відносять:

1) Резолюція Європейського парламенту від 16 лютого 2017 року з рекомендаціями до Комісії з питань цивільно-правових норм щодо робототехніки;

2) Законопроект Конгресу США «Акт про майбутнє штучного інтелекту» від 2017 року;

3) Принципи управління штучним інтелектом, опубліковані 17 липня 2019 року Міністерством науки й технологій Китаю;

4) Закон Південної Кореї «Про розумний розвиток та просування інтелектуальних роботів» № 9014, прийнятий Національною Асамблеєю у 2008 році та ряд інших.

Попри що, передові країни світу вже сьогодні роблять все для найбільш ефективного опанування сфери штучного інтелекту та робототехніки, адже світова промисловість може отримати користь від ефективного, узгодженого та прозорого підходу до врегулювання цієї галузі. Як зазначає Європейський парламент у вищезгаданій резолюції, декілька закордонних юрисдикцій, такі як США, Японія, Китай та Південна Корея, розглядають, і певною мірою вже вжили, регуляторні дії стосовно робототехніки та штучного інтелекту, окрім цього деякі держави-члени Європейського союзу також почали відображати інформацію щодо можливої підготовки правових стандартів або проведення законодавчих змін з метою врахування та застосування нових технологій [2]. До таких заходів, окрім вищезгаданих спроб нормативного регулювання проблеми, можна віднести:

1) створення відповідних органів, інститутів, комітетів, утворення нових посад, які здійснюють дослідження, аналіз, розробку відповідних правових рішень з даної проблематики. До них належать, наприклад, Інститут штучного інтелекту та робототехніки університету Сіань Цзяотун у Китаї, Рада стратегій з питань штучного інтелекту у Японії, Національна рада з питань науки і технологій у США, Робоча група з питань інтелектуальної економічної трансформації Індії та інші;

2) проведення конференцій, самітів. Наукова спільнота наполегливо інтегрує ідею єдності наукового мислення. Такі заходи об'єднують не лише вчених даної галузі, а й акумулює сили різних держав для забезпечення просування інноваційних розробок вперед. На 2020 рік заплановано проведення більше 50 конференцій, присвячених дослідженню штучного інтелекту та робототехніці, серед яких найбільш

очікуваними є: Міжнародна конференція IEEE з автоматичного розпізнавання обличчя та жестів, що відбудеться 18 травня 2020 року в Аргентині; Європейська конференція зі штучного інтелекту 8 червня 2020 року в Іспанії; Міжнародна конференція зі штучного інтелекту та м'яких обчислень 21 червня 2020 у Польщі та ряд інших [3].

Така політика держави та активна участь науковців в обговорення даної галузі створюють підґрунтя для подальшого законодавчого цільового, повного та ефективного врегулювання таких відносин.

У авангарді серед наукового, фінансового, інформаційного, нормативного та правового забезпечення регулювання сфери штучного інтелекту та робототехніки стоять США та Китай. Зараз між ними відбувається гонка «озброєнь» 21 сторіччя, так Державна рада Китаю оприлюднила «План розвитку штучного інтелекту нового покоління», де поставила перед Китаєм завдання стати світовим лідером у галузі штучного інтелекту до 2030 року. Попередньо у 2017 році Китай оприлюднив «Трирічний план дій щодо сприяння розвитку нового покоління індустрії штучного інтелекту» [4]. У свою чергу, Президент США Дональд Трамп видав Виконавчий лист про започаткування Американської ініціативи зі штучного інтелекту 11 лютого 2018, у якому наголошувалося американське лідерство в сфері штучного інтелекту [5]. Проте, не тільки США та Китай зацікавлені у просуванні нових технологій та залученні наукової бази на вивчення і дослідження штучного інтелекту та штучно інтелектуальних роботів, роботів. Прогресивними державами, які беруть участь у цьому процесі, є Японія, Південна Корея, Австралія, Індія, Сінгапур, Пакистан, Тайвань, Індонезія, Нова Зеландія, Малайзія тощо.

Не зважаючи на те, що питання штучного інтелекту та штучно інтелектуальних роботів особливої популярності набуло в останні роки, зосередивши більшість сил передових країн світу саме на цій галузі,

перші спроби визначити природу такого явища були зроблені ще задовго до цього. У 2008 році Національна Асамблея Південної Кореї прийняла Закон «Про розвиток та просування інтелектуальних роботів», де визначила поняття «інтелектуального роботу» як механічного пристрою, який сприймає зовнішнє середовище для себе, розпізнає обставини та рухається добровільно [6]. Ми не можемо погодитися із таким визначенням інтелектуального роботу, однак, вже є великою радістю його наявність та більш-менш доцільне формулювання.

Так, пропонуємо розглянути та детально дослідити рівень наукового розвитку США, Китаю та Японії, законодавче закріплення положень щодо штучного інтелекту та штучно інтелектуальних роботів у їх національній правовій базі, а також організацію та роботу спеціальних органів, установ, організацій для впровадження в науковий обіг нової течії.

США. На 115-й Конгрес США було винесено 39 законопроектів, які містили згадку про штучний інтелект, 4 з яких були прийняті як закони. Проте законопроект Конгресу про майбутнє штучного інтелекту є реально першою серйозною спробою законодавців США запровадити регулювання систем штучного інтелекту.

Нещодавно, Комітет Палати представників збройних сил прийняв рішення про створення Комісії національної безпеки щодо штучного інтелекту, яка поки що спрямована більше на аналіз та оцінку ризиків, здебільшого у військовій сфері [7].

Найбільше регулювання в США у сфері штучного інтелекту припадає на автопілотні та самокеруючі автотранспортні засоби, які є штучно інтелектуальними роботами за своєю природою. Зважаючи на федеративний устрій держави, уповноважені органи окремих штатів прийняли закони, що стосуються випробувань, правил використання автономних транспортних засобів.

Не зважаючи на лідерство у сфері штучного інтелекту та робототехніки США реалізують активну міжнародну співпрацю. Так, у травні 2019 року Сполучені Штати Америки, як і десятки інших країн, приєдналися до прийняття Рекомендацій розвитку штучного інтелекту, що є першим міжурядовим стандартом [5].

Все більше набуває розвитку тенденція створення науково-дослідницьких інститутів, університетів, окремих кафедр та факультетів у закладах вищої освіти у сфері штучного інтелекту.

Китай. Амбіційні плани Китаю щодо встановлення свого лідерства у галузі штучного інтелекту, знайшли своє раціональне закріплення у «Плані розвитку штучного інтелекту нового покоління». До того ж, Міністерством науки і технологій Китаю були розроблені Принципи управління новим поколінням штучного інтелекту, сформульовані Експертним комітетом з питань управління новим поколінням штучного інтелекту. Для забезпечення прогресивного розвитку даної сфери, а також проведення стратегічних досліджень та надання рекомендацій, ще у листопаді 2017 року був створений Консультативний комітет зі стратегії штучного інтелекту. Особливістю правового регулювання штучного інтелекту в Китаї є встановлення спеціальної компетенції органів місцевого самоврядування, відповідно до якої останні можуть видавати власні плани впровадження штучного інтелекту нового покоління. Так, компетентні органи Пекіну оголосили про важливий новий індустріальний парк, орієнтований на штучний інтелект, а в Гуанчжоу запустили Міжнародний інститут штучного інтелекту тощо [4].

Як не дивно, Китай також використовує законодавство щодо регулювання автономних транспортних засобів. За Національними правилами для тимчасового тестування такого автономного транспортного засобу є необхідний тимчасовий номерний знак, які

видають за місцевими правилами у відповідних районах уповноваженими органами [8].

Однією з новітніх технологій, яку почав використовувати у реалізації державної політики Китай, є відеоспостереження за особою, що здійснюється за методами розпізнавання обличчя. Спрямованість впровадження такого заходу полягає у боротьбі зі злочинністю, а також забезпечення соціальної стабільності держави. Компетенція на перегляд відеофайлів, отриманих за такого спостереження, поширюється на органи державної влади, в тому числі поліцію [9]. Натомість, не всі вважають таку тенденцію вдалою. Наприклад, Сан-Франциско забороняє поліції використовувати технологію розпізнавання обличчя. Таким чином, Сан-Франциско став першим містом у Сполучених Штатах, яке заборонило використання цієї технології поліції чи іншим міським управлінням у зв'язку з побоюваннями громадськості щодо можливих загроз втручання у приватне життя, порушення громадських свобод, незабезпечення права на конфіденційність особи [10].

Китай також відомий своїми модерністськими компаніями з комп'ютерного зору, розпізнавання мовлення та обробки природних мов [11]. Проте на сьогодні цього ще замало, оскільки США випереджає Китай у створенні платформ з відкритим кодом для проектування, побудови та навчання наборів алгоритмів, які дозволяють комп'ютерам функціонувати подібно до людського мозку. До того ж, спостерігається незначне відставання Китаю у техніці штучного інтелекту та досвіду в розробці обчислювальних мікросхем. Більшість провідних у світі напівпровідникових мікросхем з підтримкою штучного інтелекту виготовляються американськими компаніями.

Японія. На даний момент Японія не перебуває на одному і тому ж рівні з Китаєм та США. У той час, як США та Китай спрямовують галузь штучного інтелекту та робототехніки саме у політичний аспект діяльності

держави, Японія найширше використовує передові технології штучного інтелекту у комерційних цілях. Але, оскільки її бізнес-орієнтація більш спрямована на традиційну організацію праці, комерційні компанії поки що не мають широких можливостей для залучення штучного інтелекту та штучно інтелектуальних роботів, що безпосередньо уповільнює процес генерування нових ідей у цій галузі. Однак, поступово такі тенденції поступаються місцем новому поколінню спеціалістів даної області та власне таким технологіям [12].

Прикладом цього можуть слугувати новації в одній з найбільших і традиційних японських компаній Корпорації ІТОСНУ, яка оголосила про створення нового невеликого підрозділу, який має активно досліджувати ідеї використання штучного інтелекту, здійснювати аналіз такого використання з метою подальшого інтегрування таких ідей у роботу самої корпорації [13].

Попри те, що Японія відстає у політичному протистоянні Китаю і США, правове регулювання проблеми штучного інтелекту інтенсивно почало впроваджуватися з 2016 року. Важливим кроком японського уряду було створення Ради стратегій з питань штучного інтелекту у 2016 році. Того ж року уряд опублікував П'ятий базовий план з питань науки та технологій на 2016-2021 роки, у якому визначив мету – перехід від «індустрії 4.0» до «суспільства 5.0». Вона полягає у тому, що трансформуванню підлягають не лише аспекти виробництва та економіки, а й усі інші галузі суспільства. Проведення у 2018 році урядової Конференції з питань гуманістично-орієнтованих принципів штучно інтелектуального суспільства сприяло закріпленню семи основних принципів штучного інтелекту [14].

Висновки. Таким чином, аналізуючи досвід передових країн світу, можна зробити висновок, що США, Китай та Японія повністю поринули у ідею інтегрування штучного інтелекту та робототехніки, що

супроводжується активним створенням спеціальних органів, забезпеченням науково-технічної, фінансової та організаційної баз. В останні роки прогресивно оновлюється законодавство на підставі виникнення нових відносин, вводять в дію новітні нормативно-правові акти у галузі штучного інтелекту та робототехніки. Позитивним також є те, що держави залучають у процес дослідження не тільки спеціальні органи державної влади, а й молоде покоління вчених, студентів, аспірантів, які беруть активну участь у впровадженні нових технологій штучного інтелекту та робототехніки для виконання функцій держави.

На даний час у світі відбувається справжня гонка «озброєнь» 21 сторіччя. Зрозуміло, що найбільш розвинена держава в цій галузі отримає значні економічні, правові переваги над іншими суб'єктами конкуренції. Технології штучного інтелекту обіцяють прогрес у сфері охорони, здоров'я, транспорту за зв'язку, а країни, які роблять фундаментальний прорив у цій галузі, швидше за все, сформулюють його майбутні основні напрями та отримають найбільшу користь. Виникає риторичне питання, чому наша держава, яка має достатньо високий потенціал, яка має хоч і не багато, але якісні наукові здобутки з цієї тематики, не може вийти на арену «змагань»?

Міжнародно-правовий вимір дає змогу оцінити надбання сучасності, але такий розвиток людства повинен мати місце тільки в тому випадку, коли вчені досягнуть єдиного або хоча б більш-менш схожого погляду щодо етичності та моральності у відносинах зі штучним інтелектом та робототехнікою.

Література:

1. Парасюк Є.О., Джалілова В.Р. (2019). Доцільність визнання суб'єктами права роботів, штучного інтелекту та штучно інтелектуальних роботів, ТК Меганом, Київ, Науковий огляд, № 4(57), С. 101-109.

2. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics. <http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html#title1>.
3. Top Conferences for Machine Learning & Artificial Intelligence. <<http://www.guide2research.com/topconf/machine-learning>>.
4. AI Policy – China. <<https://futureoflife.org/ai-policy-china/?cn-reloaded=1>>.
5. AI Policy – United States. <<https://futureoflife.org/ai-policy-united-states/>>.
6. Intelligent Robots Development and Promotion Act, Act No. 9014, Mar. 28, 2008. <http://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=39153&lang=ENG>.
7. С. Кравцов. Как в мире и в Украине законодательно регулируется создание и эксплуатация искусственного интеллекта. <<https://www.liga.net/world/opinion/nastoyaschie-zakony-robotehniki-pravo-i-iskusstvennyy-intellekt>>.
8. Chen Xiaotong, Zidong Jiashi Mingnian Kepao Gaosu, Beijing Zidong Jiashi Fazhan Lingpao Quanguo Chen Xiaotong, Zidong Jiashi Mingnian Kepao Gaosu, Beijing Zidong Jiashi Fazhan Lingpao Quanguo. <<https://www.leiphone.com/news/201810/PuctiHzojQTpjvoh.html>>.
9. Stephen Chen. China to Build Giant Facial Recognition Database to Identify Any Citizen Within Seconds. <<https://www.scmp.com/news/china/society/article/2115094/china-build-giant-facial-recognition-database-identify-any>>.
10. Рейчел Сэндлер. Власти Сан-Франциско запретили использование технологий распознавания лиц. <<https://www.forbes.ru/tehnologii/376099-vlasti-san-francisko-zapretili-ispolzovanie-tehnologiy-raspoznvaniya-lic>>.

11. Kinling Lo, In Chin. These Facial-Recognition Glasses Are Helping Police to Catch Criminals. <<https://www.scmp.com/news/china/society/article/2132395/chinese-police-scan-suspects-using-facial-recognition-glasses>>.
12. Stacy Stanford. Why is the Progression of Japan's AI Slow? <<https://medium.com/towards-artificial-intelligence/why-is-japanese-ai-progression-slow-2103d7e8c01f>>.
13. ITOCHU Announces Capital and Business Alliance with TOZI, a Company Operating AI Measurement-taking Technology "1 measure". <<https://www.itochu.co.jp/en/news/press/2019/191009.html>>.
14. AI Policy – Japan. <<https://futureoflife.org/ai-policy-japan/>>.

References:

1. Parasiuk Ye.O., Dzhalilova V.R. (2019). Dotsil'nist' vyznannya sub'yektamy prava robotiv, shtuchnoho intelektu ta shtuchno intelektual'nykh robotiv. [Expediency of the recognition by subjects of the law of robots, artificial intelligence and artificially intelligent robots]. TK Meganom, Kyiv, Naukovyi ogl'ad [Scientific review], № 4(57), 101-109 [in Ukrainian].
2. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics. Retrieved from http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html#title1 [in English].
3. Top Conferences for Machine Learning & Artificial Intelligence. Retrieved from <http://www.guide2research.com/topconf/machine-learning> [in English].
4. AI Policy – China. Retrieved from <https://futureoflife.org/ai-policy-china/?cn-reloaded=1> [in English].
5. AI Policy – Unated Statets. Retrieved from <https://futureoflife.org/ai-policy-united-states/> [in English].

6. Intelligent Robots Development and Promotion Act, Act No. 9014, Mar. 28, 2008. Retrieved from http://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=39153&lang=ENG [in English]..
7. S. Kravtsov. Kak v mire i v Ukraine zakonodatel'no reguliruyetsya sozdaniye i ekspluatatsiya iskusstvennogo intellekta. [Both in the world and in Ukraine the creation and exploitation of artificial intelligence are legally regulated]. Retrieved from <https://www.liga.net/world/opinion/nastoyaschie-zakony-robotehniki-pravo-i-iskusstvennyy-intellekt> [in Russian].
8. Chen Xiaotong. Zidong Jiashi Mingnian Kepao Gaosu, Beijing Zidong Jiashi Fazhan Lingpao QuanguoChen Xiaotong, Zidong Jiashi Mingnian Kepao Gaosu, Beijing Zidong Jiashi Fazhan Lingpao Quanguo [Autonomous vehicles are allowed on the roads from next year; Beijing leads the country to autonomous driving.]. Retrieved from <https://www.leiphone.com/news/201810/PuctiHzojQTpjvoh.html> [in Chinese].
9. Stephen Chen. China to Build Giant Facial Recognition Database to Identify Any Citizen Within Seconds. Retrieved from <https://www.scmp.com/news/china/society/article/2115094/china-build-giant-facial-recognition-database-identify-any> [in English].
10. Reychel Sandler. Vlasti San-Frantsisko zapretili ispol'zovaniye tekhnologii raspoznavaniya lits. [Authorities have banned the use of face recognition technology]. Retrieved from <https://www.forbes.ru/tehnologii/376099-vlasti-san-francisko-zapretili-ispolzovanie-tehnologiy-raspoznavaniya-lic> [in Russian].
11. Kinling Lo, In Chin. These Facial-Recognition Glasses Are Helping Police to Catch Criminals. Retrieved from <https://www.scmp.com/news/china/society/article/2132395/chinese-police-scan-suspects-using-facial-recognition-glasses> [in English].

12. Stacy Stanford. Why is the Progression of Japan's AI Slow? Retrieved from <https://medium.com/towards-artificial-intelligence/why-is-japanese-ai-progression-slow-2103d7e8c01f> [in English].
13. ITOCHU Announces Capital and Business Alliance with TOZI, a Company Operating AI Measurement-taking Technology "1 measure". Retrieved from <https://www.itochu.co.jp/en/news/press/2019/191009.html> [in English].
14. AI Policy – Japan. Retrieved from <https://futureoflife.org/ai-policy-japan/> [in English].

РОЗДІЛ IV. ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

УДК 336.77, 336.71

ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ

кандидат економічних наук, доцент, Євтушенко В. А.

<https://orcid.org/0000-0002-7764-2277>

магістрантка, Андрущенко Є. В.

магістрант, Тахіров Ф. А.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна,
Харків

Систематизовано пріоритети стратегічного розвитку малих та середніх підприємств та роль експортної або імпорتنної стратегій. Обґрунтовано потребу малих та середніх підприємств у кредитуванні їх експансії на зовнішні ринки. Визначено поняття кредитування малого та середнього бізнесу, а також узагальнено його особливості. Систематизовано фактори, що обмежують на сучасному етапі

доступ малих та середніх підприємств до кредитних ресурсів. Наведено пропозиції для банківських установ щодо посилення їх ролі у кредитуванні господарської діяльності малих та середніх підприємств, зокрема зовнішньоекономічної.

Ключові слова: малі та середні підприємства, кредитування, зовнішньоекономічна діяльність.

кандидат экономических наук, доцент, Евтушенко В. А.; магистрантка, Андрущенко Е. В.; магистрант Тахиров Ф. А. Проблемы кредитования внешнеэкономической деятельности малых и средних предприятий / Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Украина, Харьков

Систематизированы приоритеты стратегического развития малых и средних предприятий и роль экспортной или импортной стратегии. Обоснована необходимость малых и средних предприятий в кредитовании их экспансии на внешние рынки. Определено понятие кредитования малого и среднего бизнеса, а также обобщены его особенности. Систематизированы факторы, ограничивающие на современном этапе доступ малых и средних предприятий к кредитным ресурсам. Приведены предложения для банковских учреждений по усилению их роли в кредитовании хозяйственной деятельности малых и средних предприятий, в частности внешнеэкономической.

Ключевые слова: малые и средние предприятия, кредитование, внешнеэкономическая деятельность.

V. Yevtushenko, PhD in Economical Sciences; Y. Andrushchenko, Master; F. Takhirov, Master, The problems of lending for foreign economic activities of small and medium enterprises / V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine, Kharkiv

The strategic development priorities of small and medium-sized enterprises and the role of export or import strategies have been systematized. The need for small and medium-sized enterprises to credit their expansion into foreign markets is substantiated. The concept of lending to small and medium-sized businesses is defined, and its features are summarized. The factors limiting the access of small and medium-sized enterprises to credit resources are systematized. Suggestions are made for banking institutions to strengthen their role in lending to small and medium-sized enterprises, in particular foreign trade.

Keywords: small and medium-sized enterprises, lending, foreign economic activity.

Вступ. Малі та середні підприємства (МСП) відіграють вагомую роль в економіці України. Так вони генерують 61% сукупної виручки від реалізації продукції, робіт та послуг. Майже 70% найманих працівників працюють на малих та середніх підприємствах [1]. Стратегія розвитку МСП вказує на те, що тільки 5,9% українських МСП сьогодні експортують свою продукцію, і що існує великий потенціал для збільшення цього показника з тим, щоб повною мірою скористатися Угодою про асоціацію України та Європейського Союзу, а також іншими глобальними можливостями [2].

Питаннями кредитування зовнішньоекономічної діяльності малих та середніх підприємств опікувалися такі науковці, як: Волкова Н. І., Донець О. Б., Кудлаєва Н. В., Малахова О. Л., Романенко С. В., Семенча І. Є., Сич О. А., Шпильовий В. А., Юхта О. І. та інші.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є ідентифікація основних проблем кредитування зовнішньоекономічної діяльності МСП. Мета дослідження розкривається у таких завданнях: визначити чи існує потреба у МСП в кредитуванні зовнішньоекономічної

діяльності, чи мають вони доступ до кредитних ресурсів та які фактори перешкоджають активному кредитуванню експортно-імпортних операцій МСП банками.

Виклад основного матеріалу статті. Малий та середній бізнес функціонує наразі за нестабільних економічних умов, які характеризуються повільним відновленням економіки після стрімкого падіння у 2014-2015рр. та очікуванням чергової світової економічної кризи у 2020 році, політичною нестабільністю, загостренням конкуренції тощо. Саме функціонування в таких умовах спонукає підприємства малого та середнього бізнесу до пошуку оптимальної стратегії розвитку, зокрема виходу на зовнішні ринки збуту. Слід вказати на те, що така стратегія набуває розповсюдження серед МСП.

За даними глобального дослідження «Стратегії малого та середнього бізнесу для успіху», проведеного у 2017 році аналітичною агенцією Oxford Economics [3], можемо зробити висновок, що глобальним трендом є фокусування МСП своїх стратегій на розвиток окремих ніш, та збільшенні продажів на внутрішньому і зовнішньому ринках. Тобто для збільшення своїх продажів багато МСП орієнтуються на конкретні ніші ринку, у яких вони мають чіткі переваги і можуть уникнути необхідності конкурувати виключно за вартістю з великими підприємствами. Успішно зарекомендувавши себе у певній ніші, МСП можуть використовувати цей фонд як базу для розширення в суміжних секторах або інших географічних регіонах через органічне зростання або придбання. Цей покроковий підхід, який спирається на основні сильні сторони МСП, дозволяє гнучко реагувати на нові можливості.

Водночас багато з учасників опитування [3] вказували на амбіційні плани зі зростання свого бізнесу. Для цього багато МСП звертаються до експорту як до фокусу для зростання. Респонденти очікують, що частка експорту в загальному обсязі їх продажів зросте з 22% до 31% протягом

наступних трьох років. Щоб збільшити обсяги експорту, малі та середні підприємства інвестують в цифрові платформи, проводять маркетингові дослідження на закордонних ринках та співпрацюють із транснаціональними компаніями. За результатами опитування МСП визначили такі основні пріоритети свого стратегічного розвитку у найближчі три роки (рис. 1).

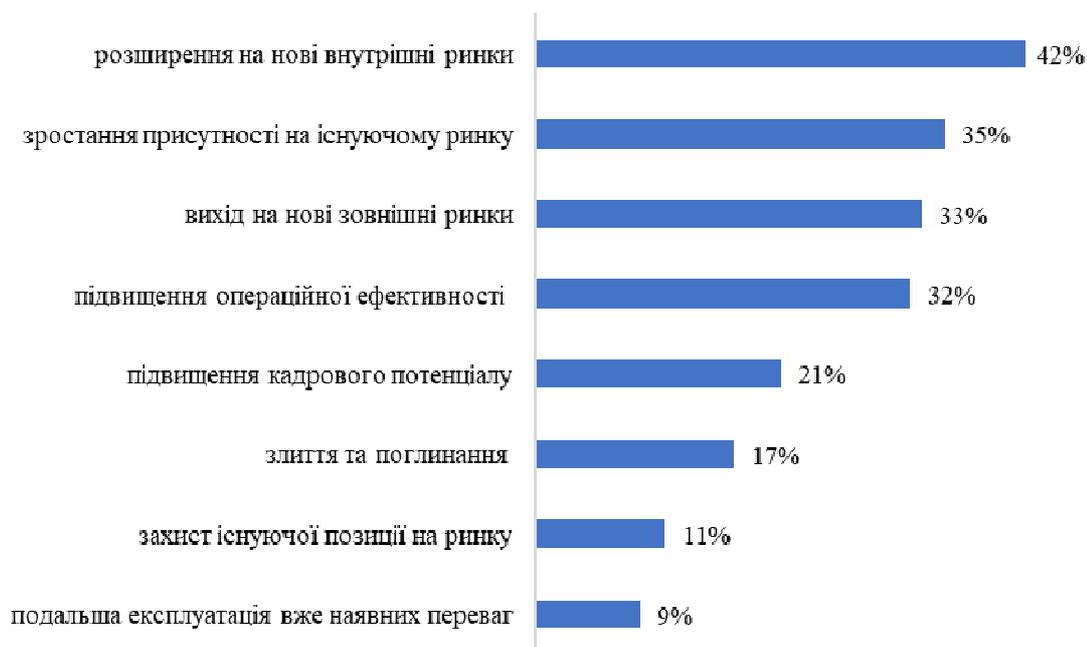

Рис. 1. Пріоритети стратегічного розвитку МСП [3]

За даними рис. 1 можемо зробити висновок, що МСП, які дотримуються стратегії зростання зорієнтовані переважно на вибір стратегії посилення позиції на ринку та стратегії розвитку ринку. Експортна стратегія також є актуальною для МСП. Але, водночас, в Україні малі та середні підприємства зіштовхуються із серйозною проблемою доступу до кредитних ресурсів. Так частка кредитів у капіталі вітчизняних МСП складає лише 20%, тоді як у розвинених країнах вона може сягати 60%. Серед джерел фінансових ресурсів МСП банківські кредити займають третє місце після доходів від діяльності суб'єктів підприємництва та особистих коштів засновників [4].

Досліджуючи питання кредитування МСП та зовнішньоекономічної діяльності, зокрема, доцільно в першу чергу визначити поняття «банківське кредитування МСП». На думку, Донець О. Б. банківське кредитування МСП – це сукупність фінансових відносин учасників кредитної угоди, що виникають у процесі кредитної роботи банків з малими підприємствами з застосуванням особливих методик [5]. Під банківським кредитуванням МСП, на нашу думку, слід розуміти сукупність фінансових відносин, що виникають у процесі кредитної роботи банків з малими та середніми підприємствами, а також її регулювання та нормативно-правового й інформаційного забезпечення з застосуванням особливих методик, адаптованих до невеликих розмірів кредитів і відносно високих ризиків.

Кредитування малих та середніх підприємств пов'язано з низкою проблем та обмежень. Так, на думку Малахової О. Л., основною відмінністю банківського кредитування малих і середніх підприємств є підвищений ступінь ризику, який обумовлений наступними факторами: обмеженістю власних коштів підприємств, нестачею якісної інформації і фінансового стану цієї групи позичальників, складністю формування репутації малих і середніх підприємств, а також обмеженими можливостями переуступки їх специфічних активів. Витрати, пов'язані з високим ступенем ризику, насамкінець перекладаються на малі і середні підприємства – потенційних позичальників, що виявляється в збільшенні вартості позичених коштів і зростанні вимог до гарантійного забезпечення кредиту. При цьому недостатнє гарантійне забезпечення поряд з незадовільними, з точки зору банку, результатами діяльності підприємства та невідповідності наданої малими і середніми підприємствами інформації вимогам банку, виокремлюється серед основних причин відмови у видачі кредиту [6].

На думку Семенча І.Є. малі та середні підприємства як споживачі кредитних послуг сьогодні стають для банків досить привабливим і перспективним сегментом клієнтського ринку – операції з кредитування малого та середнього бізнесу забезпечують більш високу, у порівнянні з середнім і великим бізнесом, прибутковість за відносно швидкої оборотності позикового капіталу, диференційованість банківського кредитного портфеля. Суб'єкти малого та середнього підприємництва охочіше йдуть на банківські пропозиції в силу більш обмеженого, порівняно з іншими підприємствами, доступу до фінансових ресурсів. Однак, серйозною перешкодою для розвитку банківського кредитування МСП, є високі ризики, обумовлені відсутністю у МСП достатнього заставного забезпечення, загальною непрозорістю фінансової звітності, недостатньою економічною і юридичною грамотністю більшості підприємців [7].

Вважаємо, що важливим аспектом при вивченні основ кредитування МСП є дослідження особливостей кредитних потреб. При визначенні економічного змісту кредитних відносин, можна виділити наступні особливості МСП:

- необхідність отримання в кредит порівняно невеликих сум, що обумовлено незначним малим масштабом діяльності МСП, розміром активів і капіталу, а також значною кількістю потенційних позичальників з числа підприємців сфери МСП, що передбачає чітку розробку стандартизованих процедур розгляду заявок. Підприємства МСП потребують, в першу чергу, короткострокового кредитування, так як частка основних засобів в загальній структурі виробничих фондів незначна, або їх велика частина знаходиться в оренді, що не дозволяє МСП скористатися заставою при отриманні кредиту;

- неповну внутрішню інформаційну забезпеченість, пов'язану із застосуванням спрощеної форми ведення бухгалтерського обліку і

звітності, що не дозволяє МСП адекватно оцінити своє фінансове положення і надати достовірну фінансову інформацію в кредитну організацію, що веде до зниження ймовірності отримання кредиту;

- розвиток сектора малого і середнього підприємництва, що веде до збільшення потреб в їх банківському обслуговуванні. В результаті, розширення кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва вимагає від банків і інших фінансових установ розробки та вдосконалення систем управління кредитним портфелем банку.

Погоджуємось з думкою, що Донець О. Б. [5], що комерційні банки в поточній ситуації стикаються із рядом проблем, що не дозволяють запустити повноцінний кредитний механізм фінансування МСП. Відповідно до проведеного опитування Юхти О. І. щодо кредитування, основними проблемами є такі:

- посилення регулювання банківського сектора. Більш ніж 60% учасників ринку відзначають більш жорсткі умови регулювання, що проявляються у зростанні вимог до якості застав та якості кредитних портфелів загалом;

- значний вплив має загальний стан макроекономічного середовища, що змушує банки резервувати більші обсяги ресурсів;

- дефіцит позичальників юридичних осіб з гарною кредитною історією та відсутність інфраструктури для системної перевірки кредитної історії юридичних осіб, зокрема МСП та ФОП;

- банки в кризових умовах звузили кредитування винятково до кредитування власних позичальників;

- для МСП характерні проблеми з підготовкою пакетів документів для кредитних заявок, а також із складанням довгострокових бізнес-планів [8].

Висновки. Зі стабілізацією фінансової ситуації та зниженням відсоткових ставок до рівня рентабельності підприємств МСП інтерес

банків до їх кредитування буде супроводжуватися зростанням конкуренції в цьому напрямі розвитку банківського бізнесу. Для того, щоб зміцнити позиції в цьому сегменті, банкам необхідно постійно вдосконалювати політику кредитування малого бізнесу. Щоб стимулювати попит потенційних платоспроможних позичальників – суб'єктів МСП, банкам необхідно розробити такі механізми кредитування та види кредитів, за яких з'явиться можливість зниження величини відсоткових ставок, обсягів необхідного забезпечення за кредитом, а також зниження термінів розгляду кредитних заявок. Розробка таких механізмів і є предметом подальших наукових досліджень.

Література:

1. Державна служба статистики України <<http://www.ukrstat.gov.ua/>> (2019, листопад, 29)
2. Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року, 2017 (Кабінет Міністрів України) <<https://www.kmu.gov.ua/npas/250167535>> (2019, листопад, 29)
3. SME strategies for success: A global study that reveals the key drivers of success for SMEs in 2017 and beyond <<https://www.oxfordeconomics.com/recent-releases/sme-strategies-for-success>> (2019, November, 29)
4. Про схвалення Експортної стратегії України на 2017-2021 роки, 2017 (Кабінет Міністрів України) <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1017-2017-%D1%80>> (2019, November, 29)
5. Донець, О. Б. (2016) Напрями активізації банківського кредитування малого і середнього бізнесу в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, 3, 205–209.
6. Малахова, О. Л. (2016) Напрями активізації банківського кредитування суб'єктів підприємництва в Україні. *Економічний аналіз*, 2, 22-30.

7. Семенча, І.Є. (2017) Управління банківським кредитуванням малого та середнього бізнесу. *Ефективна економіка*, 10 <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5793>> (2019, November, 29)
8. Юхта, О. І. (2018) Банківське кредитування експортерів суб'єктів малого та середнього бізнесу. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Економічні науки, 5, 94-101.

References:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy <<http://www.ukrstat.gov.ua/>> (2019, lystopad, 29)
2. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku maloho i serednoho pidpriemnytstva v Ukraini na period do 2020 roku, 2017 (Kabinet Ministriv Ukrainy) <<https://www.kmu.gov.ua/npas/250167535>> (2019, lystopad, 29)
3. SME strategies for success: A global study that reveals the key drivers of success for SMEs in 2017 and beyond <<https://www.oxfordeconomics.com/recent-releases/sme-strategies-for-success>> (2019, November, 29)
4. Pro skhvalennia Eksportnoi stratehii Ukrainy na 2017-2021 roky, 2017 (Kabinet Ministriv Ukrainy) <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1017-2017-%D1%80>> (2019, November, 29)
5. Donets, O. B. (2016) Napriamy aktyvizatsii bankivskoho kredytuvannia maloho i serednoho biznesu v Ukraini. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, 3, 205–209.
6. Malakhova, O. L. (2016) Napriamy aktyvizatsii bankivskoho kredytuvannia sub'ektiv pidpriemnytstva v Ukraini. *Ekonomichnyi analiz*, 2, 22-30.
7. Semencha, I.Ye. (2017) Upravlinnia bankivskym kredytuvanniam maloho ta serednoho biznesu. *Efektivna ekonomika*, 10 <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5793>> (2019, November, 29)

8. Yukhta, O. I. (2018) Bankivske kredytuvannia eksporteriv sub'ektiv maloho ta serednoho biznesu. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka»*. Seriia: *Ekonomichni nauky*, 5, 94-101.

УДК: 658.64:005.935

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ

УПРАВЛІНСЬКОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ СФЕРИ ПОСЛУГ

кандидат економічних наук, доцент Леміш К. М.

<https://orcid.org/0000-0003-2587-5404>

Мілка В. К.

Бердянський державний педагогічний університет, Україна, Бердянськ

Визначено, що управлінський контроль, як одна з функцій та складових системи управління, орієнтований головним чином на забезпечення основних показників ефективності функціонування підприємства та стійке положення на ринку. Доведено, що у сучасних умовах управлінський контроль на підприємствах набуває характеру основи присутньої на всіх рівнях управління. Розглядається поняття контролю як у вузькому сенсі, як один із етапів процесу управління, або як одна з його функцій, так і в більш широкому сенсі як система, що входить в систему управління підприємством, що складається з ряду елементів, що визначає потребу розгляду механізму управлінського контролю на підприємствах, процесу його формування та розвитку.

Ключові слова: контроль, управлінський контроль, система управлінського контролю, підприємство сфери послуг, процедура контролю, механізм контролю

*кандидат экономических наук, доцент, Лемеш Е. М., Милка В. К.
Механизм формирования и развития системы управленческого*

контроля на предприятии сферы услуг / Бердянский государственный педагогический университет, Украина, Бердянск

Определено, что управленческий контроль, как одна из функций и составляющих системы управления, ориентированный, главным образом, на обеспечение основных показателей эффективности функционирования предприятия и устойчивое положение на рынке. Доказано, что в современных условиях управленческий контроль на предприятиях приобретает характер основы, присутствующей на всех уровнях управления. Рассматривается понятие контроля как в узком понимании, как один из этапов процесса управления, или как одна из его функций, так и в более широком смысле как система, входящая в систему управления предприятием, которая состоит из ряда элементов, и определяет потребность рассмотрения механизма управленческого контроля на предприятиях, процесса его формирования и развития.

Ключевые слова: контроль, управленческий контроль, система управленческого контролю, предприятие сферы услуг, процедура контроля, механизм контроля

K. Lemish, PhD of Economical Sciences; V. Milka, Mechanism for formation and development of a management control system at enterprises of the area of services / Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine, Berdyansk

It is determined that management control, as one of the functions and components of the management system, is focused mainly on providing the main indicators of the efficiency of functioning of the enterprise and stable position in the market. It is proved that in modern conditions the management control at the enterprises acquires the character of a basis present at all levels of management.

The concept of control is considered in a narrow sense, as one of the stages of the management process, or as one of its functions, and more broadly, as a system that enters into the enterprise management system, consisting of a number of elements, which determines the need to consider the mechanism of management control at enterprises, the process of its formation and development.

Key words: control, management control, management control system, service industry enterprise, control procedure, control mechanism.

Вступ. Одним із основних інструментів організаційного розвитку є контроль. Процес управління не може існувати без контролю.

Контроль – зв'язуюча ланка для керуючої і керованої системи, який являє собою обов'язкову функцію в процесі управління та його заключною стадією.

Контроль впливає на виконання завдань через постійне спостереження за діяльністю підприємства та допомагає усунути відхилення в процесі реалізації планових завдань.

Контроль необхідний, щоб забезпечити стабільність і результативність управлінського процесу, запобігти несприятливому розвитку подій та виникненню кризових явищ шляхом своєчасного й адекватного коригування управлінського впливу відповідно до зміни дії чинників зовнішнього і внутрішнього середовища.

Проблемами формування механізму управлінського контролю на підприємствах сфери послуг у своїх працях висвітлюють багато авторів. Так, істотний внесок у розвиток теорії та практики стосовно механізму управлінського контролю на підприємстві зробили: З. Є Шершньова, С. В. Оборська, Л. І. Скібіцька, М. А. Йохна, Ф. І. Хміль, В. Андрійчук, В. Д. Белік, Л. Бауер, Д. Хоуп, Р. Фрейзер, А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд та інші вчені.

Мета дослідження полягає у розкритті сутності та складових механізму системи управлінського контролю на підприємствах сфери послуг.

Виклад основного матеріалу. Контроль – одна із основних складових в процесі управління об'єктів та процесів в економічній або соціальній сфері, мета якого є зіставлення поточного стану із запланованим, базою якого є закони, проекти, угоди, інструкції, нормативні акти, договори, плани, угоди, програми, тощо.

Управлінський контроль – визначення поточного реального стану та порівняння його с необхідним, суб'єктами управління, які мають відповідні повноваження [1, с. 300-304].

Система контролю — це взаємодія суб'єкта, об'єкта та засобів контролю як одне ціле, у процесі визначення завдань, їх виконання, вимірювання, оцінювання стану об'єкта контролю та досягнутих результатів, розроблення заходів коригуючого впливу.

Складність елементів системи управлінського контролю, проявляється і тому, що суб'єкти контролю можуть бути представлені різними органами, службами та окремими фахівцями, найчастіше суб'єкти контролю, є і суб'єктами управління. У той же час в залежності від положення в структурі управління, суб'єкти управління можуть бути і об'єктами контролю. Тому їх структурування в системі внутрішнього контролю потрібно здійснювати не по структурі управління, а в залежності від цілей діяльності організації та ролі суб'єкта в їх реалізації [4].

Загальна логіка формування системи контролю передбачає виконання таких дій:

- формулювання цілей і завдань системи;
- підготовка необхідної інформаційної бази;
- визначення основних елементів системи;

- проектування моделі системи;
- випробування та перевірка системи;
- оцінювання ефективності системи контролю.

Практика формування системи контролю показує, що на сьогодні підприємства практично не використовують цілісну систему контролю, про що свідчить відсутність єдиного підрозділу контролю на багатьох підприємствах.

Контрольні функції розділені між підрозділами різних рівнів управління (інституційний, управлінський і технічний). Це свідчить про частковий характер системи контролю на підприємствах.

Таким чином, встановлено, що система контролю діяльності підприємства складається з певної кількості підсистем. Основою формування підсистеми контролю діяльності підприємства є визначення об'єкта контролю, від якого залежить подальший вибір суб'єктів контролю, методів і форм контролювання тощо. Кількість підсистем контролю значною мірою відповідає кількості тих груп об'єктів, що підлягають контролюванню на підприємстві [5].

Контрольне середовище, під яким розуміють обізнаність і практичні дії підприємства, спрямовані на встановлення і підтримання системи контролю, мають включати в себе такі елементи:

- стиль керівництва підприємством;
- організаційна структура підприємства;
- здійснювана кадрова політика і роль персоналу в контрольному середовищі;
- розподіл відповідальності і повноважень;
- атмосфера службових взаємин;
- порядок формування звітної інформації та контролю її якості;
- відповідність господарської діяльності підприємства в цілому вимогам чинного законодавства [7].

Враховуючи багатоаспектність контрольного середовища, можна лише жалкувати про те, що при його оцінці, акценти достатньо часто зміщені (на початкових етапах перевірок) в сторону дослідження окремих технологічних прийомів і процедур, прийнятих в тих чи інших підрозділах підприємства .

Процедури контролю - складовий елемент процедур управління, та технології управління в цілому. Процедури контролю мають мати єдиний опис виконання, в іншому випадку, через відсутність цього опису, може виникнути неузгодженість дій окремих працівників і цілих підрозділів. Процедури контролю також повинні визначати порядок і послідовність робіт у планових ситуаціях та при виникненні відхилення чи конфлікту у взаєминах працівників [2, с 223].

Процедури управлінського контролю включають в себе:

- визначення і документальне закріплення порядку діяльності певного кола працівників підприємства;
- визначення носіїв інформації, що відображають визначення порядку руху документів (носіїв інформації) від моменту їх виникнення до архівування;
- визначення документів або інших носіїв інформації, де відображаються дані, що свідчать про виконання відповідними працівниками своїх функцій;
- визначення документів або інших носіїв інформації, де відображаються дані, що свідчать про реалізацію етапів відповідних фінансових або господарських завдань;
- встановлення контролюючих параметрів об'єктів контролю, де є ризик виникнення помилок, спотворень та інших небажаних явищ;
- визначення «точок контролю» для оцінки різних аспектів реалізації конкретних фінансових операцій і стану (наявності) ресурсів (потенціалів) підприємства;

- вибір форм і методів контролю.

На сьогоднішній день спостерігається різке зростання обсягів інформації при здійсненні господарської діяльності. Це обумовлює необхідність налагодження такої технології контролю, яка буде допомагати керівникам передбачити можливі наслідки та глибше вникати в ситуації, які вимагають контролю. Завдання механізму полягає в тому, щоб забезпечити керівників потрібною інформацією для прийняття управлінських рішень.

Робота механізму контролю полягає в контрольній діяльності на основі відповідної методології (мета, задачі, принципи, форми, типи, методи), тобто у здійсненні формально встановлених процедур контролю та в тісному функціонуванні з системою бухгалтерського обліку.

Механізм контролю можна визначити як сукупність інструментів, а також правил, за допомогою яких здійснюється контроль підприємства [7, с. 109-116].

Виділяють три варіанти формування механізму контролю:

- механізм контролю орієнтований на оцінку результатів, інструмент контролю застосовуються для перевірки тих критеріїв, які пов'язані з категорією результатів;

- механізм контролю орієнтований на оцінку результатів, але істотне місце серед інструментів контролю займають інструменти контролю, які застосовуються для оцінки ресурсів і процесів за критерієм «якість»;

- механізм контролю не орієнтований на оцінку результатів (за винятком контролю обсягу виробленого продукту), інструменти контролю в основному застосовуються до витрат, ресурсів і процесів [3, с 287].

Умови роботи механізму контролю відображають поняття середовища контролю. Контрольне середовище в сукупності з системою бухгалтерського обліку повинно забезпечувати реалізацію таких цілей:

- 1) збереження майна підприємства
- 2) ефективне використання всіх видів ресурсів підприємства;
- 3) досягнення необхідної точності та повноти обліку та звітності;
- 4) дотримання співробітниками підприємства законодавства, а також вимог та приписів, регламентованих внутрішніми документами;
- 5) сприяння поліпшенню виробничих і комерційних показників діяльності підприємства;
- 6) досягнення і збереження фінансової стійкості підприємства і юридичної чистоти його діяльності [6].

Механізм управлінського контролю наведено на рис. 1.

Побудова системи управлінського контролю пропонується нами на основі об'єднання видів контрольної діяльності, механізму їх взаємодії і методів проведення контролю з урахуванням ризиків властивих діяльності.

При цьому головною умовою побудови системи контролю в організації є вироблення механізму, що об'єднує елементи, які беруть участь у здійсненні контролю за видами контрольної діяльності.

У наш час, у виробничо-господарській діяльності, коли спостерігається зростання нестабільності та рівня конкуренції, для ефективного функціонування необхідно використовувати сучасні методи контролю та розуміти механізм системи управлінського контролю.

За таких умов, керівники матимуть шанс вчасно виявляти та усувати негативні явища у процесі діяльності підприємства.

Висновок. Контроль, як одна із функцій управління, сприяє виконанню завдань функціонування підприємства на основі постійного

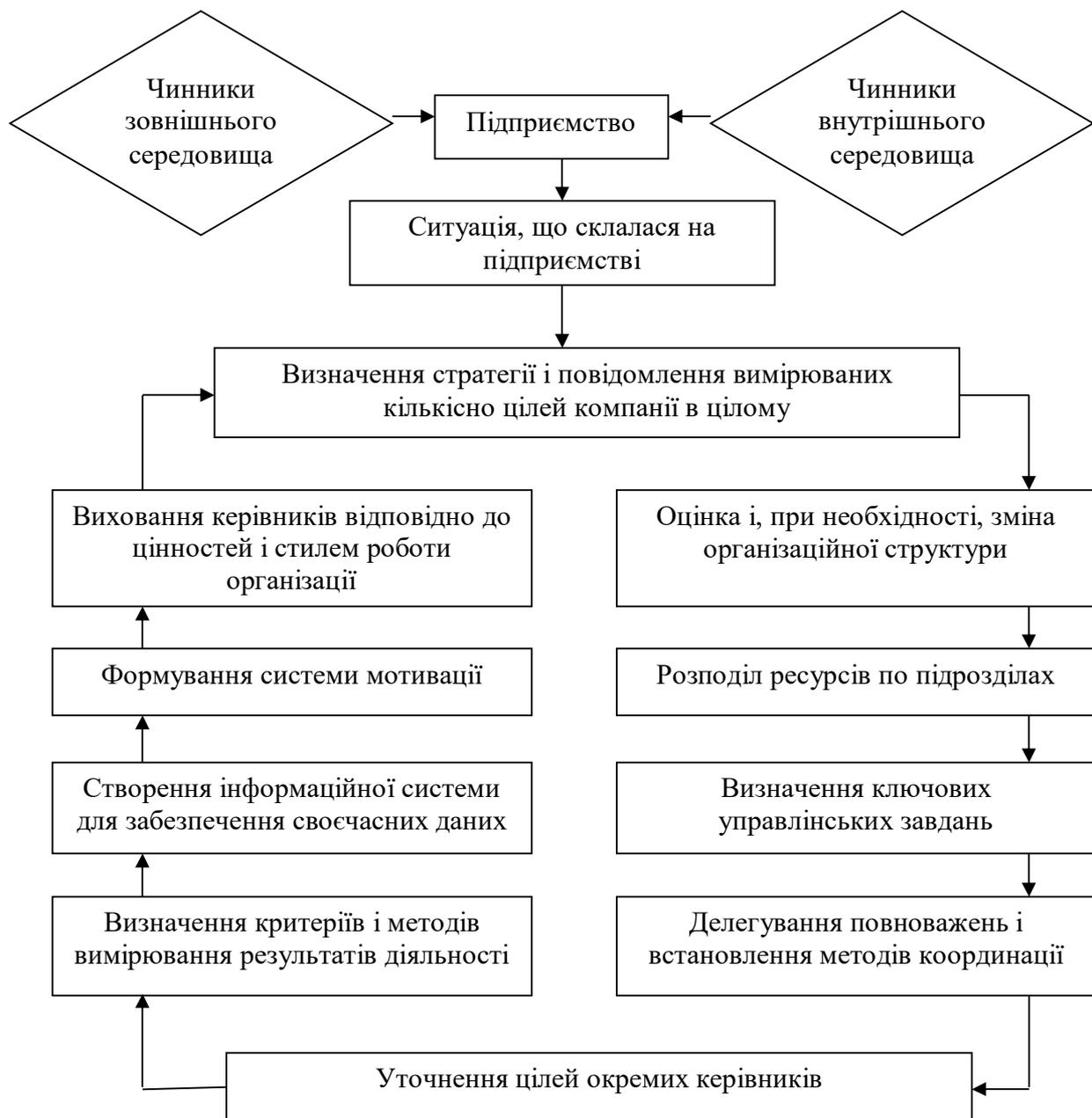

Рис. 1 Механізм формування управлінського контролю

спостереження за його діяльністю та усунення відхилень від планових завдань. Процес контролю є тим вагомим інструментом, який надає змогу керівництву забезпечити організацію необхідною інформацією про перебіг виконання завдань окремими організаційними ланками та перевірити і скоординувати їх діяльність.

Тому без постійної перевірки і регулювання процесу господарської діяльності підприємства не можна з впевненістю стверджувати, що його діяльність сприяє досягненню заздалегідь визначеної мети.

У ході дослідження обґрунтовано механізм формування та розвитку системи управлінського контролю. Головними ознаками запропонованого механізму формування управлінського контролю слід вважати представлення підприємства як відкритої системи, що має свій життєвий цикл і взаємодіє із зовнішнім середовищем. При цьому головною умовою побудови системи контролю в організації є вироблення механізму, що об'єднує елементи, які беруть участь у здійсненні контролю за видами контрольної діяльності.

Література:

1. Фісуненко П. А. (2013). Організаційно-економічний механізм контролю ефективності використання ресурсів підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*, 1, 300-304.
2. Садыкова Т.М. (2003). *Методология контроля и учет результатов деятельности центров ответственности*. Саратов. СГСЭУ, 240.
3. Друри К. (2003). *Управленческий и производственный учет*. Москва. ЮНИТИ-ДАНА, 1071.
4. Контролювання як функція менеджменту. <https://library.if.ua/book/36/2440.html>
5. Механизм контроля. <http://www.addere.ru/f13.htm>
6. Механизм формирования системы внутреннего контроля <http://www.addere.ru/f13.htm>https://bstudy.net/669159/ekonomika/mehanizm_formirovaniya_sistemy_vnutrennego_kontrolya
7. Арлашкин И.Ю. (2015). Формирование механизма контроля государственных (муниципальных) учреждений. *Вестник института экономики Российской академии наук*, 1, 109-116

References:

- Fisunen P.A. (2013). Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm kontroliu efektyvnosti vykorystannia resursiv pidpriemstva. [Organizational-economic mechanism for controlling the effectiveness of the resources of the enterprise]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, [Newsletter of social and economic docs], 1, 300-304. [in Ukrainian].
2. Sadykova T.M. (2003). Metodologiya kontrolya i uchet rezultatov deyatelnosti tsentrov otvetstvennosti .. [Methodology of control and recording the results of the activities of responsibility centers]. Saratov. SGSEU, 240. [in Russian].
3. Drury K. (2003). Upravlencheskiy i proizvodstvenniy uchet [Management and production accounting]. Moscow. UNITY DANA, 1071. [in Russian].
4. Kontroliuvannia yak funktsiia menedzhmentu. [Control as a function of management]. <https://library.if.ua/book/36/2440.html>
5. Mehanizm kontrolya. [The control mechanism] <http://www.addere.ru/f13.htm>
6. Mehanizm formirovaniya sistemy vnutrennego kontrolya [The mechanism of formation of the internal control system] <http://www.addere.ru/f13.htm> https://bstudy.net/669159/ekonomika/mehanizm_formirovaniya_sistemy_vnutrennego_kontrolya
7. Arlashkin I.Yu. (2015). Formirovanie mehanizma kontrolya gosudarstvennykh (munitsepalni) uchrezhdeniy [Formation of the control mechanism of state (municipal) institutions]. *Vestnik instituta ekonomiki Rossiyskoy akademii nauk* [Bulletin of the Institute of Economics of the Russian Academy of Sciences], 1, 109-116 [in Russian].

УДК 339.13:336.71

ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВОГО РИНКУ ТА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

кандидат економічних наук, доцент, Мангушев Д. В.

<https://orcid.org/0000-0001-8795-164X>

магістрантка, Гороховатська Д. О.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна,
Харків

Розкрито основні підходи до визначення понять «фінансовий ринок» та «ринок банківських послуг» та їх особливості. Охарактеризовано роль банківських установ у різних сегментах фінансового ринку – позичкового капіталу, цінних паперів тощо. Розкрито сутність та співвідношення понять банківська операція, банківський продукт та банківська послуга. Проведено аналіз сучасного стану ринку банківських послуг в Україні у розрізі основних груп банків – державних, з іноземним капіталом та з вітчизняним капіталом. Проаналізовано основні показники діяльності топ-20 банків України за розмірами активів.

Ключові слова: фінансовий ринок, ринок банківських послуг, банківська операція, банківський продукт, банківська послуга.

*кандидат экономических наук, доцент, Мангушев Д. В.,
магистрантка, Гороховатская Д. А. Характеристика фінансового
рынка и рынка банковских услуг / Харьковский национальный
университет имени В. Н. Каразина, Украина, Харьков*

*Раскрыты основные подходы к определению понятий
«финансовый рынок» и «рынок банковских услуг» и их особенности.
Охарактеризована роль банковских учреждений в разных сегментах
финансового рынка - ссудного капитала, ценных бумаг и других.
Раскрыта сущность и соотношение понятий банковская операция,*

банковський продукт і банківська послуга. Проведен аналіз сучасного стану ринку банківських послуг в Україні в розрізі основних груп банків - державних банків, з іноземним капіталом і з вітчизняним капіталом. Проаналізовані основні показники діяльності топ-20 банків України по розміру активів.

Ключові слова: фінансовий ринок, ринок банківських послуг, банківська операція, банківський продукт, банківська послуга.

D. Mangushev, PhD in Economical Sciences, D. Horokhovatska, Master, Characteristics of the financial and banking services market / V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine, Kharkiv

The basic approaches to the definition of the concepts of «financial market» and «banking services market» and their features are revealed. The role of banking institutions in various segments of the financial market - loan capital, securities, etc. - is characterized. The essence and relation of concepts banking operation, banking product and banking service are disclosed. The analysis of the current state of the banking services market in Ukraine is made in the context of major groups of banks - state, foreign and domestic capital. The main indicators of activity of the top 20 banks of Ukraine by size of assets are analyzed.

Keywords: financial market, banking services, banking, banking product, banking service.

Вступ. За останні п'ять років кількість банківських установ на фінансовому ринку України скоротилась з 180 до 76 банків. Зростає концентрація ринку, оскільки лише 20 банків формують 91% усіх активів банківської системи. Найбільшими наразі є державні банки, до яких належить і націоналізований у 2016 році найбільший банк України АТ КБ «Приватбанк», банки, які є частиною іноземних банківських груп та лише

декілька банків з українським капіталом. Відповідно конкуренція на ринку є досить жорсткою і банківські установи, окрім стабільного фінансового стану, потребують диференціації від своїх конкурентів.

Проблематику маркетингу банківських установ на фінансовому ринку досліджували такі науковці, як: Батусов В.О., Бичікова Л. А., Бондаренко А. Ф., Бутенко В. В., Варцаба В. І., Веселова М. Ю., Гайдуківич Д. С., Гірняк В. В., Горун М. В., Дунас Н. В., Зеркаль А.В., Зоріна О. І., Кльоба Л. Г., Король І. В., Корчинська О. А., Косар Н. С., Кузькіна Т. В., Маслова Н. О., Неізнестна О. В., Піддубна В. Г., Полагнин Д. Д., Рахман М. С., Романенко О. О., Рязанова Н. С., Слободянюк Н.О., Хмарський В. Ю., Шабага Т. М., Шквирия Н. О., Яценко О. В. та інші.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є визначення ролі банківських установ на фінансовому ринку та аналіз сучасного стану ринку банківських послуг в Україні. Задля досягнення поставленої мети було вирішено такі завдання: 1) визначити сутність понять «фінансовий ринок» та «ринок банківських послуг»; 2) охарактеризувати роль банківських установ у різних сегментах фінансового ринку; 3) проаналізувати сучасний стан ринку банківських послуг.

Виклад основного матеріалу статті. Банківські установи функціонують на фінансовому ринку. У найбільш загальному випадку під ринком розуміють механізм, який об'єднує покупців та продавців товарів чи послуг, місце, де зустрічаються покупці, які хочуть і спроможні щось купити, та продавці, зацікавлені у продажу товарів і згодні на обмін. Підходи до розкриття сутності «фінансовий ринок» узагальнено у табл. 1.

На основі аналізу визначень, наведених у табл. 1, можемо зробити висновок, що в цілому підходи до його тлумачення різними авторами є доволі схожими, і в найбільш загальному випадку його можна визначити

Визначення поняття «фінансовий ринок» у сучасних наукових джерелах

Автор	Визначення
1	2
Арутюнян С.С. [1]	Фінансовий ринок – це складна структура, яка має свої складові і яка забезпечує акумуляцію тимчасово вільних коштів та їх трансформацію в інвестиційний капітал
Бондаренко Д.В. [2]	Фінансовий ринок є системою економічно-правових відносин з приводу обміну та перерозподілу прав володіння і користування фінансовими ресурсами, що (обмін та перерозподіл) супроводжуються паралельним наданням нерозривно пов'язаних фінансових послуг
Коваленко В.В. [3]	Фінансовий ринок – сукупність економічних відносин, які забезпечують мобілізацію та перерозподіл тимчасово вільних коштів шляхом здійснення операцій з купівлі-продажу фінансових інструментів; цінних паперів та інструментів грошово-кредитного ринку
Коваленко Ю.М. [4]	Фінансовий ринок є системою економіко-правових відносин, пов'язаних із перерозподілом тимчасово вільних фінансових ресурсів між домогосподарствами, фінансовими і нефінансовими корпораціями/квазікорпораціями, некомерційними організаціями (НКО), а також державою на основі взаємодії попиту і пропозиції фінансових інструментів
Рязанова Н.С. [5]	Фінансовий ринок як економічна (фінансова) категорія являє собою систему економічних відносин, предметом яких є грошовий капітал, з метою зробити можливим його рух в напрямку більшої норми прибутковості
Уманців Ю. [6]	Фінансовий ринок можна також визначити як систему економічних відносин, пов'язаних з процесами акумуляції, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів, які перебувають у власності економічних суб'єктів за посередництва спеціалізованих інститутів, що сприяє структурному перетворенню економіки у рамках ефективної системи інституцій.

як систему відносин, пов'язану з перерозподілом тимчасово вільних фінансових ресурсів з метою забезпечення їх найбільшої ефективності. Банківські установи присутні практично у всіх сегментах фінансового ринку (табл. 2).

Таблиця 2

Роль банківських установ у різних сегментах фінансового ринку

Сегмент фінансового ринку	Роль банків	Банківські операції
Ринок позичкових капіталів	покупець	депозитні послуги
	продавець	Кредитування
Ринок цінних паперів	покупець	придбання цінних паперів
	продавець	продаж цінних паперів
Ринок валют і дорогоцінних металів	покупець	купівля валюти /дорогоцінних металів
	продавець	продаж валюти /дорогоцінних металів

Джерело: складено на основі [1-7]

У більш вузькому аспекті банківські установи оперують на ринку банківських послуг. Ринок банківських послуг – це специфічна сфера економічних відносин, яка включає всю сукупність існуючих і потенційних клієнтів банку. Носіями пропозиції є банки та інші економічні суб'єкти, яким, згідно з чинним законодавством, дозволяється надання фінансових послуг банківського характеру. Носіями попиту є вся сукупність юридичних і фізичних осіб (існуючі і потенційні клієнти банку). Цей ринок характеризується низкою особливостей. По-перше, підтримка його стабільного функціонування можлива лише за умов гармонічного поєднання державного і ринкового регулювання. По-друге, його діяльність підпадає під регулювання міжнародного та внутрішнього законодавства. По-третє, на ньому представлений широкий диверсифікований асортимент банківських продуктів.

Слід зазначити, що в наукових джерелах ведеться дискусія щодо того, що саме виступає товаром на ринку банківських послуг – банківський продукт, банківська послуга або банківська операція. Васильєва Т.А. виділяє чотири основні підходи до визначення цих понять, узагальнені на рис. 1.

Грошовий підхід	<ul style="list-style-type: none"> •Гроші є основним продуктом банку, який включає гроші як платіжні засоби, послуги грошового характеру, купівлю-продаж грошових засобів
Лінгвістичний підхід	<ul style="list-style-type: none"> •Банківський продукт та послуга вважаються синонімами, а банківська операція їх елементом
Правовий підхід	<ul style="list-style-type: none"> •Визначення з юридичної точки зору, зокрема у вітчизняному банківському законодавстві використовуються терміни угода та операції
Клієнтський підхід	<ul style="list-style-type: none"> •Банківська операція визначається як упорядкована сукупність дій співробітників банку, спрямованих на задоволення потреб клієнтів, тобто їх обслуговування. При цьому банківська послуга – це результат обслуговування клієнтів, тобто виконання банківських операцій.

Рис. 1. Підходи до тлумачення товару на ринку банківських послуг

Джерело: складено на основі [7]

На нашу думку, саме клієнтський підхід найбільш повно розкриває сутність товару на ринку банківських послуг, а саме, банківський продукт можна вважати формою прояву банківської послуги, а елементами банківського продукту, у свою чергу, є: послуги (розрахункові, депозитні, кредитні); операції (продуктивні, управлінські, аналітичні); технології (процеси) (послідовність, порядок здійснення операцій); документи (матеріальні носії, що підтверджують права і обов'язки банку та клієнта при наданні банківського продукту) (рис. 2).

Рис. 2. Схема взаємовідносин банку та клієнта відповідно до клієнтського підходу

Джерело: складено на основі [1-7]

Для ринку банківських послуг, як для будь-якого ринку, характерною є конкуренція, тобто суперництво між учасниками банківських послуг. Станом на 1 липня 2019 року на ринку банківських послуг України функціонувало 76 банків.

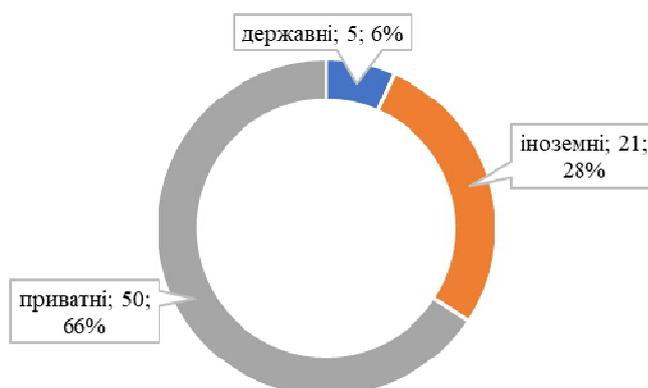

Рис. 3. Розподіл кількості банків України за формами власності

Джерело: побудовано на основі [8]

За даними рис. 3 можемо зробити висновок, що за кількістю у банківській системі України переважають приватні банки з українським капіталом. Але якщо поглянути та розподіл активів між цими групами банків, то він є зовсім іншим (рис. 4).

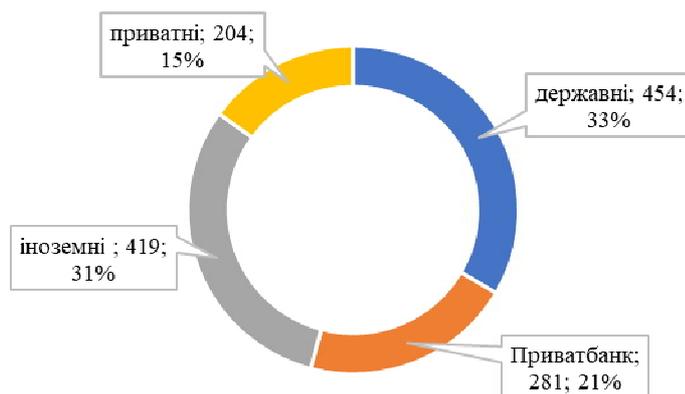

Рис. 4. Розподіл активів банків України за формами власності

Джерело: побудовано на основі [8]

Державні банки, до яких належить і Приватбанк, складають 54% активів банківської системи України, а приватні банки з українським капіталом лише 15%. Концентрація на ринку банківських послуг є доволі високою, так частка топ-5 найбільших за активами банків складає 60,1%, топ-10 – 77,8%, а топ 20 – 91%. Основні показники топ-20 банків України станом на 1 липня 2019 року узагальнено у табл. 3.

Таблиця 3

**Топ-20 банків за розміром чистих активів в Україні
на 1 липня 2019 року**

Банки	Чисті активи, млн. грн.	Частка ринку за активами, %	Фінансовий результат, млн. грн.	Власний капітал, млн. грн.	Адекватність капіталу, %
1	2	3	4	5	6
1. Приватбанк	280750	20,7	18289	37905	15,3
2. Ощадбанк	218190	16,1	122	18204	12,7
3. Укрексімбанк	151661	11,2	862	8078	13,8
4. Укргазбанк	83990	6,2	276	6032	14,1
5. Райффайзен банк Аваль	81293	6,0	2383	10482	15,2
6. Альфа банк	62876	4,6	910↑	5954	13,6
7. Укрсиббанк	52078	3,8	1458	5656	19,2
8. ПУМБ	50273	3,7	1265	7621	17,9
9. Креді агріколь	37844	2,8	825	4209	16,1
10. ОTR банк	36774	2,7	1262	6532	20,4
11. Сбербанк	28228	2,1	-298	7716	43,2
12. Південний	24246	1,8	160	2664	12,0

13. Сітібанк	24161	1,8	988	2008	35,1
14. Прокредитбанк	21480	1,6	321	3305	18,9
15. Таскомбанк	17913	1,3	123	2250	15,8
16. Кредобанк	17512	1,3	235	2251	14,8
17. Універсалбанк	12035	0,9	268	1136	12,4
18. Укрсоцбанк	11963	0,9	-473	2601	18,7
19. Промінвестбанк	10710	0,8	726	3538	18,9
20. ІНГ банк Україна	10684	0,8	366	3942	63,0

Джерело: складено на основі [8]

За даними табл. 3 можемо зробити висновок, що на ринку банківських послуг України преважують державні банки, а також банки з іноземним капіталом. Приватних банків з українським капіталом у топ-20 лише чотири.

Висновки. Сучасний стан ринку банківських послуг України характеризується високим рівнем концентрації державних банків, що негативно позначається на конкуренції та рівні концентрації ринку банківських послуг України. За таких умов маркетингова діяльність банківських установ на вітчизняному ринку набуває особливої актуальності, що є предметом подальших наукових досліджень.

Література:

1. Арутюнян, С.С., (2018) Фінансовий ринок. Київ, 484.
2. Бондаренко, Д. (2016) Фінансовий ринок України : підходи до визначення дефініції. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, 2, 357-364.
3. Коваленко, В. В. (2017) Фінансовий ринок України: сутнісний та функціональний аспекти. *Економічний форум*, 2, 286-295.
4. Коваленко, Ю. М. (2013) Фінансовий ринок і ринок фінансових послуг: сутність, сегменти, суб'єкти. *Фінанси України*, 1, 101-112.

5. Рязанова, Н. С. (2015) Фінансовий ринок як економічна категорія: її характерні риси, суспільне призначення та функції у сучасному інформаційному суспільстві. *Проблеми економіки*, 1, 299-312.
6. Уманців, Ю. (2015) Фінансовий ринок у системі економічних відносин. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*, 5, 72–82.
7. Васильєва, Т.А. (2014) Маркетинг у банку. Суми, 353.
8. Офіційний сайт Національного банку України <<https://www.bank.gov.ua/>> (2019, листопад, 29)

References:

1. Arutiunian, S.S., (2018) *Finansovy rynek*. Kyiv, 484.
2. Bondarenko, D. (2016) *Finansovy rynek Ukrainy : pidkhody do vyznachennia definitsii. Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, 2, 357-364.
3. Kovalenko, V. V. (2017) *Finansovy rynek Ukrainy: sutnisnyi ta funktsionalnyi aspekty. Ekonomichnyi forum*, 2, 286-295.
4. Kovalenko, Yu. M. (2013) *Finansovy rynek i rynek finansovykh posluh: sutnist, sehmenty, sub'iekty. Finansy Ukrainy*, 1, 101-112.
5. Riazanova, N. S. (2015) *Finansovy rynek yak ekonomichna katehoriia: yii kharakterni rysy, suspilne pryznachennia ta funktsii u suchasnomu informatsiinomu suspilstvi. Problemy ekonomiky*, 1, 299-312.
6. Umantsiv, Yu. (2015) *Finansovy rynek u systemi ekonomichnykh vidnosyn. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, 5, 72–82.
7. Vasylieva, T.A. (2014) *Marketynh u banku*. Sumy, 353.
8. Ofitsiinyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy <<https://www.bank.gov.ua/>> (2019, lystopad, 29)

РОЗДІЛ V. ПИТАННЯ ТЕХНІЧНИХ НАУК

УДК 004.912

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРИ ПРОГНОЗУВАННІ КАР'ЄРНОЇ ТРАЄКТОРІЇ

Дворник В. А.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна, Київ

Розглянута задача визначення сфери діяльності працівників на основі їх резюме у текстовому вигляді для прогнозування кар'єрної траєкторії працівника. Приведено постановку задачі. Визначено, до яких моделей зводяться досліджувані проблемні ситуації, та, які методи можуть бути застосовані до розв'язання поставленої задачі. Розглянуто відомі алгоритми кластеризації та їх практичне застосування на прикладі задачі визначення можливих варіантів майбутніх професій. Обґрунтовано вибір методів дослідження: наведено їх детальний опис та висвітлено переваги та недоліки обраних методів.

Ключові слова: кластеризація, класифікація, кар'єрна траєкторія, прогнозування, сфера діяльності.

Дворник В. А. Применение методов кластеризации для определения сферы деятельности работников при прогнозировании карьерной траектории / Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», Украина, Киев

Рассмотрена задача определения сферы деятельности работников на основе их резюме в текстовом виде для

прогнозування кар'єрної траєкторії працівника. Приведена постановка задачі. Визначено, до яких моделей зводяться досліджувані проблемні ситуації, і, які методи можуть бути застосовані до розв'язання поставленої задачі. Розглянуті відомі алгоритми кластеризації і їх практичне застосування на прикладі задачі визначення можливих варіантів майбутніх професій. Обґрунтовано вибір методів дослідження: наведено їх детальне описання і висвітлено переваги і недоліки обраних методів.

Ключевые слова: кластеризация, классификация, карьерная траектория, прогнозування, сфера діяльності.

Dvornyk V. A. Application of clustering methods for determining the field of employees activity in projecting of career trajectory / National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine, Kiev
The problem of determining the area of work of employees on the basis of their resume in text form for forecasting the career trajectory of the employee is considered. The statement of the problem is given. It is determined, to which models are reduced investigated problem situations, and what methods can be applied to the solution of the given problem. Famous algorithms of clustering and their practical application are considered on the example of the problem of determining possible alternatives of future professions. The choice of research methods is justified: methods are described in detail and the advantages and disadvantages of the chosen methods are highlighted.

Keywords: clustering, classification, career trajectory, forecasting, field of activity.

Вступ. У сучасному світі проблема професійного розвитку особистості та побудови кар'єрної траєкторії набуває особливої значущості. Вона обумовлена об'єктивною потребою вивчення питань

мотивації і стимулювання особистості, питань формування професійних навичок та аналізу професійної кар'єри працівника. Сучасні дослідники і теоретики прагнуть розглядати кар'єрне зростання в контексті змін, які зачіпають як і працівника компанії, так і саму компанію, а також навколишнє середовище, в якій існує компанія.

Перевиробництво непотрібних фахівців, підготовка недостатньо кваліфікованих працівників, низька частка зайнятості випускників закладів вищої освіти – все це проблеми, закорінені в неправильному виборі професії [1].

Мета статті. Метою цієї роботи є обґрунтування доцільності визначення сфери діяльності працівників на основі їх резюме у текстовому вигляді для прогнозування кар'єрної траєкторії працівника, обґрунтування доцільності моделей, до яких зводяться досліджувані проблемні ситуації, а також обраних методів, які можуть бути застосовані до розв'язання поставленої задачі.

Для досягнення цілей застосовуються методи кластеризації для автоматичної обробки текстів, написаних природною мовою, якими є резюме у текстовому вигляді, в яких буде міститись інформація про сферу роботи працівника, стаж роботи, набір навичок, вмій та знань, тематику проектів, на яких він працював, мотиваційні листи, есе та тести з професійної орієнтації з вільними відкритими відповідями. Враховуючи важливість ролі інформаційних систем та технологій у розвитку суспільства, будемо розглядати модель кар'єрного процесу для галузі знань інформаційні технології.

Постановка задачі. У задачі визначення сфери діяльності працівників при прогнозуванні кар'єрної траєкторії в якості вхідної інформації розглядатимуться резюме у текстовому вигляді, в яких буде міститись уся інформація про професійну кар'єру працівника, а також

мотиваційні листи, есе та тести з професійної орієнтації з вільними відкритими відповідями.

На виході отримуємо набір професійних сферу роботи працівника, до яких він прив'язаний зараз, тобто, отримуємо класифікацію робітника до набору певних професій.

При подальшому прогнозуванні кар'єрної траєкторії на виході отримуємо список рекомендованих професій для подальшого розвитку кар'єри та побудови кар'єрної траєкторії.

Для фільтрації, рубрикації і кластеризації вхідних даних, автоматичного анотування документів, пошуку схожих документів і дублікатів, автоматизованої оцінки якості вільних розгорнутих відповідей пропонується залучити методи кластеризації текстових даних.

Опис методу розв'язання задачі. Розглянемо методи кластеризації. Кластеризація – це поділ множини вхідних векторів на групи (кластери) за ступенем «схожості» один на одного. Для того, щоб можна було порівнювати два об'єкти, потрібно мати критерій, на підставі котрого і буде відбуватися порівняння. Зазвичай, як правило, таким критерієм є відстань між об'єктами [2].

Алгоритми кластеризації поділяються на дві основні категорії [3]:

1. Чіткі та нечіткі алгоритми
2. Ієрархічні і плоскі

Чіткі алгоритми ставлять у відповідність кожному об'єкту з вибірки номер визначеного кластера, тобто кожен об'єкт належить лише одному кластеру. Нечіткі алгоритми кожному об'єкту ставлять у відповідність набір дійсних значень (чисел), що показують ступінь відношення об'єкта до усіх кластерів. Тобто, кожен об'єкт відноситься до кожного кластеру з певною ймовірністю.

Наступна категорія – це ієрархічні алгоритми, котрі будують не одне розбиття вибірки на непересічні кластери, а систему вкладених

розбиттів. Таким чином, на виході отримується дерево кластерів, коренем якого є вся вибірка, а лисками – найдрібніші кластери. Плоскі алгоритми будують одне розбиття об'єктів на кластери.

На рисунку 1 показано більш детальну класифікацію алгоритмів кластеризації [4].

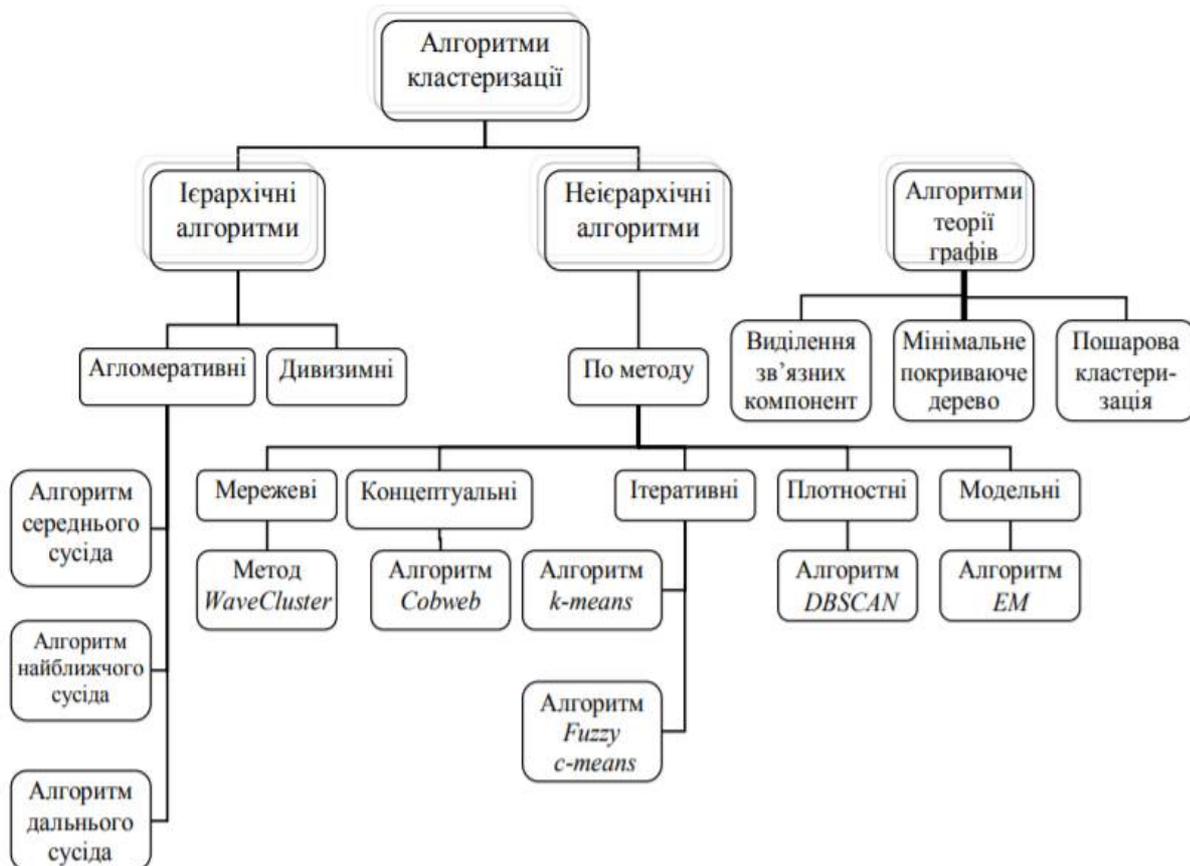

Рисунок 1. Класифікація алгоритмів кластеризації

Метод k -середніх (k -means) – це спеціальний алгоритм кластеризації, котрий на вході має масив даних, який ми хочемо згрупувати у кластери, а точніше – в k кластерів.

Вхідними даними в методі k -середніх є тільки матриця. Як правило, формується вона так, щоб кожен рядок представляв окремий приклад (зразок), а кожен стовпець – окрему ознаку або, користуючись термінами з статистики, фактор. Зазвичай говорять, що є N прикладів і D ознак, так що утворюється матриця розмірності $N \times D$.

В алгоритмі методу k -середніх є два основних етапи. Спочатку вибирається k різних центрів кластерів – як правило, це просто випадкові точки в наборі даних. Потім переходять до основного циклу, який також складається з двох етапів. Перший – це вибір, до якого з кластерів належить кожна точка з X . Для цього береться кожен приклад і вибирається кластер, чий центр ближче всього. Спочатку вибираються центри випадковим чином. Другий етап – заново обчислити кожен центр кластера, ґрунтуючись на безлічі точок, які до нього приписані. Для цього беруться всі відповідні приклади і обчислюється їх середнє значення, звідси і назва методу – «метод k -середніх». Все це робиться до тих пір, поки не припиниться зміна в розподілі точок по кластерам або в координатах центрів кластерів [5].

Проте, на жаль, алгоритм k -середніх не справляється із задачею, коли об'єкт не належить жодному кластеру або належить до різних кластерів у однаковій мірі.

З цією проблемою k -means чудово справляється алгоритм c -середніх (c -means). Замість точної відповіді на запитання до якого кластеру відноситься об'єкт, алгоритм визначає ймовірність належності об'єкту до того чи іншого кластеру. Таким чином, твердження вигляду «об'єкт B належить до кластеру 1 з імовірністю 85%, до кластеру 2 – 15%» вірне і набагато зручніше.

Алгоритм c -середніх (c -means) – це модифікація методу k -means. Далі наведено кроки роботи алгоритму [4]:

1. Вибір початкового нечіткого розбиття n об'єктів на k кластерів шляхом вибору матриці належності U розміром $n \times k$.
2. Визначення значення критерію нечіткої похибки із застосуванням матриці

$$E^2(X, U) = \sum_{i=1}^N \sum_{k=1}^K U_{ik} \|x_i^{(k)} - c_k\|^2,$$

де c_k – це «центр мас» нечіткого кластера k .

3. Перегрупування (перестановка) об'єктів із метою зменшення значення критерію нечіткої помилки.

4. Перехід до пункту 2 до тих пір, поки зміни матриці U не стануть незначними.

Застосовування алгоритму s -середніх може бути недоцільним, якщо число кластерів заздалегідь невідоме або є необхідність віднесення кожного об'єкту до певного кластеру однозначно.

Для кластеризації також можуть бути застосовані такі алгоритми [3]:

1. Алгоритми, котрі засновані на теорії графів
2. Алгоритм виділення зв'язних компонент
3. Алгоритм мінімального покриваючого дерева
4. Алгоритм пошарової кластеризації

Обґрунтування вибору методів дослідження. Розглянуті алгоритми кластеризації достатньо прості, легко реалізуються та показують достатньо високу якість роботи. Незважаючи на це, алгоритми мають і свої недоліки. Наведемо далі переваги та недоліки методу k -середніх [2]:

Переваги:

- простота алгоритму;
- не вимагає обчислення і зберігання матриці відстаней;
- можливість паралелізації;
- лінійна просторова й тимчасова складність.

Недоліки:

- необхідно наперед знати кількість кластерів;
- алгоритм дуже чутливий до вибору початкових центрів кластерів;

- не може впоратись з завданням, коли об'єкт належить до різних кластерів у рівних степенях або не належить ніякому.

Наведемо далі переваги та недоліки методу c -середніх [2]:

Переваги:

- можливість визначення ступеня приналежності елемента до кластеру;
- нечіткість при віднесення об'єкта до кластеру дозволяє включати об'єкти, які знаходяться на границі, в кластери.

Недоліки:

- число кластерів повинно бути відоме заздалегідь;
- комплікативність роботи з об'єктами;
- шукає кластери сферичної форми;
- обчислювальна складність.

Висновки. В роботі розглянуто застосування методів кластеризації текстів природної мови для задачі визначення сфери діяльності працівників на основі їх резюме у текстовому вигляді в процесі прогнозування кар'єрної траєкторії працівника. Описана змістовна постановка задачі, а також методи її розв'язання з їх детальним покроковим описом. Обґрунтовано вибір методів дослідження: наведено їх детальний опис та висвітлено переваги та недоліки обраних методів.

Література:

1. Митюгина, С.В. (2006). Модели профессиональной карьеры личности. <<https://www.dissercat.com/content/modeli-professionalnoi-karery-lichnosti>>(2019, ноябрь, 27)
2. Кластеризация: алгоритмы k-means и c-means. <<https://habr.com/ru/post/67078/>> (2019, ноябрь, 27)
3. Обзор алгоритмов кластеризации данных. <<https://habr.com/ru/post/101338/>> (2019, ноябрь, 27)

4. Волосяк, Ю.В. (2014). Аналіз алгоритмів кластеризації для задач інтелектуального аналізу даних. <<https://www.mnau.edu.ua/files/faculty/off/kaf-ist/volosyuk/9.pdf>> (2019, листопад, 27)
5. Кластеризация методом k-средних. <<https://craftappmobile.com/кластеризация-методом-k-средних/>> (2019, ноябрь, 27)

References:

1. Mitjugina, S.V. (2006). Modeli profesional'noj kar'ery lichnosti [Models of professional personality careers]. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/v/proektirovanie-individualnoy-obrazovatelnoy-traektorii-i-marshruta-studenta-vuza-buduschego-bakalavra> [in Russian]. (2019, November, 27)
2. Klasterizacija: algoritmy k-means i c-means [Clustering: k-means and c-means algorithms]. Retrieved from <https://habr.com/ru/post/67078/> [in Russian]. (2019, November, 27)
3. Obzor algoritmov klasterizacii dannyh [Overview of Data Clustering Algorithms]. Retrieved from <https://habr.com/ru/post/101338/> [in Russian]. (2019, November, 27)
4. Volosiuk, Yu.V. (2014). Analiz alhorytmiv klasteryzatsii dlia zadach intelektualnoho analizu danykh [Analysis of clustering algorithms for the tasks of intellectual analysis]. Retrieved from <https://www.mnau.edu.ua/files/faculty/off/kaf-ist/volosyuk/9.pdf> [in Ukrainian]. (2019, November, 27)
5. Klasterizacija metodom k-srednih [K-means clustering]. Retrieved from <https://craftappmobile.com/кластеризация-методом-k-средних/> [in Russian]. (2019, November, 27)

УДК 519.854.2

АЛГОРИТМ ДЛЯ ЗАДАЧІ ПРОГНОЗУВАННЯ РИЗИКІВ ДЛЯ СТАРТАП-ПРОЕКТІВ

Кравченко Є. І.

Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”, Україна, Київ

Розглянута задача прогнозування ризиків для стартап-проекту. Побудована математична модель задачі визначення слабких місць в плані проекту, що мають найбільший негативний вплив та вимагають найбільшої уваги. Описаний метод, що дозволяє розумно керувати ризиками та мінімізувати проблеми, які можуть виникнути при веденні проекту.

Ключові слова: стартап-проект, ризики проекту, управління ризиками, прогнозування ризиків.

Кравченко Е. И. Алгоритм для задачи прогнозирования рисков для стартап-проектов / Национальный технический университет Украины "Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского", Украина, Киев

Рассмотрена задача прогнозирования рисков для стартап-проекта. Построена математическая модель задачи определения слабых мест в плане проекта, которые имеют негативное влияние и требуют наибольшего внимания. Описан метод, который позволяет разумно управлять рисками и минимизировать проблемы, которые могут возникнуть при ведении проекта.

Ключевые слова: стартап-проект, риски проекта, управление рисками, прогнозирование рисков.

Kravchenko E. I. Algorithm for the task of risk prediction for startup projects / National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine, Kiev.

The task of risk prediction for a startup project is considered. A mathematical model of the problem of determining weak spots for the project plan has been constructed. The weak spots must have the negative influence and require the most attention. A method is described that allows rational management of risks and minimization of problems that may arise during project management.

Key words: startup-project, project risks, management of risks, risk prediction.

Вступ. В умовах розвитку онлайн-цивілізації, створити компанію стає дедалі простіше, а розробити свій проект так і взагалі не складає ніякого ускладнення. У вирі цих подій стало популярне таке поняття як «стартап», яке означає компанію на початковій стадії, зазвичай, у сфері ІТ. Та за статистикою, 92% стартапів гинуть на перших місяцях свого існування. У чому ж справа такої сумної цифри. Одна з головних причин – невміння управляти ризиками, приймати їх та запобігати появі.

Управління ризиками – важливий аспект у планування та веденні бізнесу. Від цього найбільше залежить, чи буде користуватися продуктом суспільство, і як наслідок, прибутковість компанії. Управління ризиками – це виявлення слабких місць, прийняття рішень, вжиття запобіжних заходів, які спрямовані на мінімізацію ризиків під час розвитку компанії.

Постановка проблеми. Експерти визначають, що виявлення усіх ризиків позитивно впливатиме на розвиток компанії. Дивлячись на статистику, бачимо, що більшість авторів проекту не вміє правильно його планувати через відсутність досвіду, низьку кваліфікацію, неприйняття деяких факторів та інше. Ще беремо до уваги швидкий та динамічний

розвиток сфери ІТ, і ось результат – ще один невдалий стартап. Тому постає явна проблема – як збільшити шанс успіху проекту, зменшити кількість проблем, які його застануть під час розробки, та попередити стартапера про можливі слабкі сторони, тобто, зможти спрогнозувати ризики проекту до початку роботи над ним.

Формулювання цілей статті. Метою цієї роботи є обґрунтування доцільності автоматизації процесу виявлення ризиків, які можуть виникнути при веденні стартап-проекту, мінімізація їх та запобігання появі за допомогою веб-застосування, цілями якого є:

- полегшення формування ризиків для стартапу;
- оптимізація етапу планування при створенні проекту;
- полегшення управління ризиками стартапу.

Ці цілі пропонується досягти, вирішуючи такі задачі: ідентифікація ризиків, класифікація їх на групи та категорії; аналіз ідеї та бізнес-плану проекту; формування наявних слабких місць цього стартапу.

Постановка задачі. Управління ризиками – складова частина планування та ведення будь-якого проекту, не залежно від сфери діяльності. Виділимо 5 основних груп ризиків, які можуть траплятися при створенні компанії: фінансові, часові, менеджмент та команда, сфера діяльності, якість продукту. Кожна з наведених груп складається з певної кількості критеріїв. Зараз уявимо людину, у якої з'являється ідея, яку можна реалізувати як стартап. Вона ретельно складає бізнес-план і після цього вирішує скористатися веб-додатком, щоб виявити слабкі місця в її спланованому проекті. В процесі роботи з додатком людині пропонується відповісти на запитання з метою виявлення слабких сторін проекту на основі аналізу кожної групи ризиків. Якщо людина не склала бізнес-план, то ці питання також допоможуть їй поглянути на ідею з потрібних ракурсів. Коли отримані усі необхідні відповіді, кожному запитанню присвоюється деяка вага в залежності від відповіді, по кожній групі

підсумовуються ваги запитань групи і розраховується бал. Отже, на основі усіх балів можна прорахувати, які процеси у створенні компанії є найбільш небезпечними і як їх можливо уникнути.

Припустимо, що S_i – групи ризиків, де $i = \overline{1,5}$ (у даному випадку розглядаємо 5 груп); C_j^i – критерії груп (самі ризики), де $i = \overline{1,5}$ – групи ризиків, j – критерії ризиків у певній групі.

Після отримання усіх відповідей та нарахування балів можна розрахувати оцінку по групах ризиків, що буде множиною чисел $s = \{s_1, s_2, s_3, s_4, s_5\}$ для груп ризиків відповідно $S = \{S_1, S_2, S_3, S_4, S_5\}$

Для порівняння балів з кожної групи необхідно їх привести до нормалізованого вигляду. Для цього використаємо функцію належності (1):

$$\mu_{s_i}(s_i, n, m) = \begin{cases} 0, & s_i \leq n \\ 2 \left(\frac{s_i - n}{m - n} \right)^2, & n < s_i \leq \frac{n+m}{2} \\ 1 - 2 \left(\frac{m - s_i}{m - n} \right)^2, & \frac{n+m}{2} < s_i \leq m \\ 1, & s_i \geq m \end{cases}, \quad (1)$$

де n – множина мінімальних балів з кожної групи S , m – множина максимальних балів з кожної групи S , s_i – множина отриманих балів для введеного проекту, де $i = \overline{1,5}$ – кількість груп ризиків, що розглядаються. Для множини отриманих значень позначимо цю функцію як $z_i = \mu_{s_i}(s_i)$.

Введемо поняття бажаної величини оцінки ризиків для кожної групи і позначимо їх $R = \{r_1, r_2, r_3, r_4, r_5\}$. Для кожного значення r_i обчислюємо функцію належності (1), яку позначимо як $v_i = \mu_{s_i}(r_i)$.

Отже, маємо множини груп ризиків $\{S_i\}$, вагові оцінки ризиків по кожній групі $\{s_i\}$, множини значень функції належності $\{z_i\}$, множини бажаних оцінок ризиків $\{r_i\}$, множини значень функції належності при бажаних значення оцінок ризиків $\{v_i\}$. Необхідно визначити ризики, які несуть максимальну загрозу проекту.

Опис алгоритму. Для визначення ризиків, до яких слід застосовувати організаційні заходи щодо їх усунення та зменшення їх впливу, пропонується визначати інтервали, в межах яких знаходяться значення оцінок ризиків. Позначимо множину цих інтервалів через $\{p_i\}$ і визначимо для кожного з них такі функції належності:

$$\mu_{P_1} \left(z, v - \frac{v}{2}, v - \frac{v}{4} \right) = \begin{cases} 1, & z \leq v - \frac{v}{2} \\ \frac{3v-4z}{v}, & v - \frac{v}{2} < z \leq v - \frac{v}{4} \end{cases} \quad (2)$$

$$\mu_{P_2} \left(z, v - \frac{v}{2}, v - \frac{v}{4}, v \right) = \begin{cases} \frac{4z-4v}{v}, & v - \frac{v}{2} < z \leq v - \frac{v}{4} \\ \frac{4v-4z}{v}, & v - \frac{v}{4} < z \leq v \end{cases} \quad (3)$$

$$\mu_{P_3} \left(z, v - \frac{v}{4}, v, v + \frac{v}{4} \right) = \begin{cases} \frac{4z-3v}{v}, & v - \frac{v}{4} < z \leq v \\ \frac{5v-4z}{v}, & v < z \leq v + \frac{v}{4} \end{cases} \quad (4)$$

$$\mu_{P_4} \left(z, v, v + \frac{v}{4}, v + \frac{v}{2} \right) = \begin{cases} \frac{4z-4v}{v}, & v < z \leq v + \frac{v}{4} \\ \frac{6v-4z}{v}, & v + \frac{v}{4} < z \leq v + \frac{v}{2} \end{cases} \quad (5)$$

$$\mu_{P_5} \left(z, v + \frac{v}{4}, v + \frac{v}{2} \right) = \begin{cases} \frac{4z+5v}{v}, & v + \frac{v}{4} < z \leq v + \frac{v}{2} \\ 1, & z \geq v + \frac{v}{2} \end{cases} \quad (6)$$

Обираємо функцію залежно від того, у який числовий інтервал входить оцінка ризику по групі, і обчислюємо її відносно $\{p_i\}$ введеного стартапу. Кожна змінна з цієї множини буде відповідати деяким поняттям та опису. Це дасть розуміння якості проекту та його слабких сторін.

Реалізація алгоритму. Для ідентифікації, оцінки та прогнозу впливу ризиків на успішність стартап-проекту розроблене веб-застосування. Воно забезпечує супровід основних етапів розробки стартап-проекту (рис. 1)

Маркетинговий аналіз стартап-проекту	Розробка опису самої ідеї проекту та визначення загальних напрямків використання потенційного товару чи послуги, а також їх відмінність від конкурентів
	аналіз ринкових можливостей щодо його реалізації
	на базі аналізу ринкового середовища розробка стратегія ринкового впровадження потенційного товару в межах проекту
Організація стартап-проекту	складання календарного плану-графіку реалізації стартап-проекту
	розрахування потреби в основних засобах та нематеріальних активах
	визначення планового обсягу виробництва потенційного товару, на основі чого формулювання потреби у матеріальних ресурсах та персоналі
	розрахування загальних початкових витрат на запуск проекту та планових загальногосподарських витрат, необхідних для реалізації проекту
Фінансово-економічний аналіз та оцінка ризиків проекту	визначення обсягу інвестиційних витрат
	розрахування основних фінансово-економічних показників проекту та визначення показників інвестиційної привабливості проекту
	визначення рівня ризикованості проекту, визначення основних ризиків проекту та шляхів їх запобігання
Заходи з комерціалізації проекту	визначення цільової групи інвесторів та опису їх ділових інтересів
	складання інвест-пропозиції (оферти): стислої характеристики проекту для попереднього ознайомлення інвестора із проектом
	планування заходів з просування оферти: визначення комунікаційних каналів та площадок та планування системи заходів з просування в межах обраних каналів
	планування ресурсів для реалізації заходів з просування оферти

Рисунок 1. Етапи розробки стартап-проекту

Висновки. Проведені дослідження та розроблене веб-застосування довели обґрунтованість підходу до аналізу та прогнозу ризиків на базі їх вагових оцінок. Практичне застосування розглянутої математичної моделі та алгоритму її розв'язання здійснюється на прикладі інтелектуальної системи підтримки та супроводу стартап-проектів.

Література:

1. «Комплекс маркетингових стратегій стартап-проектів та побудова математичних моделей прогнозування їх успішності на ринку науково-технічної продукції» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/80/104>
2. «Стартап проекти та їх оцінювання» [Електронний ресурс], - Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/19695/1/7.pdf>
3. «9 методів оцінки вартості стартапа» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.imena.ua/blog/valuation-for-startups/>

References:

1. "Complex marketing strategies for startup projects and construction of mathematical models for predicting their success in the market of scientific and technical products" [Electronic resource] // Access mode: <http://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/80/104>
2. "Startup projects and their evaluation" [Electronic resource] // Access mode: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/19695/1/7.pdf>
3. "9 methods of valuation of startup" [Electronic resource] // Access mode: <https://www.imena.ua/blog/valuation-for-startups/>

РОЗДІЛ VI. ПИТАННЯ МЕДИЧНИХ НАУК

УДК. 616.5-002.6:616.591] -06-08

ЛІКУВАННЯ ПРОЛЕЖНІВ I-II СТАДІЙ КЛИНОПТИЛОЛІТОВМІСНИМИ ПРИСИПКАМИ У ВІДДІЛЕННІ ПАЛІАТИВНОЇ ДОПОМОГИ: АНАЛІЗ КЛІНІЧНОГО ДОСВІДУ

доктор медичних наук, доцент, Вергун А. Р.

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
Львів, Україна

кандидат фармацевтичних наук, Калитовська М. Б.

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
Львів, Україна

кандидат медичних наук, Кульчицький В. В.

Комунальне некомерційне підприємство "4-а міська клінічна лікарня",
Львів, Україна

кандидат медичних наук, доцент, Красний М. Р.

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
Львів, Україна

кандидат медичних наук, доцент, Кіт З. М.

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
Львів, Україна

Чуловський Я. Б.

головний лікар, Комунальне некомерційне підприємство "4-а міська
клінічна лікарня", м. Львів, Україна

кандидат медичних наук, доцент, Вергун О. М.

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
Львів, Україна

кандидат медичних наук, доцент, Макагонов І. О.

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
Львів, Україна

Мощинська О. М.

завідувач відділення паліативної допомоги, Комунальне некомерційне підприємство "4-а міська клінічна лікарня", Львів, Україна

кандидат медичних наук, доцент, Шалько І. В.

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
Львів, Україна

кандидат медичних наук, Олексюк О. Б.

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
Львів, Україна

Заремба М. О.

ординатор 2-го терапевтичного відділення, Комунальне некомерційне підприємство "Львівська міська клінічна лікарня швидкої медичної допомоги", Львів, Україна

Кривич І. І.

ординатор терапевтичного відділення, Комунальне некомерційне підприємство "3-я міська клінічна лікарня", м. Львів, Україна

Заремба О. О.

сімейний лікар амбулаторії сімейної медицини 1 поліклініки
Комунальне некомерційне підприємство "1-а міська клінічна лікарня імені князя Лева", Львів, Україна

В статті описано особливості виготовлення антибактеріальних клиноптилолітовмісних присипок і представлено аналіз досвіду їх застосування у місцевому лікуванні пролежнів I-II стадій у 60 пацієнтів у відділенні паліативної допомоги комунального некомерційного підприємства "4-а міська клінічна лікарня" м. Львова за 3-річний період

(2015-2018 рр). Стверджено, що досліджувані засоби, екстемпорально виготовлені за доступною технологією з вітчизняної сировини (закарпатського клиноптилоліту та ін.) на стандартному обладнанні відповідають загальноприйнятим клінічним протоколам, гармонійно поєднують технологічні властивості та фармакологічну дію, сприяють пришвидшенню загоєння поверхневих пролежнів ($\chi^2=28,62$, $p<0,01$), запобігають розвитку гнійно-запальних ускладнень і мають перспективу щодо клінічного впровадження.

Ключові слова: пролежні I-II стадій, ділянки мацерації, екзематизація, локальна десквамація епідермісу, клиноптилолітовмісна присипка, комплексне лікування.

Вергун А. Р., д. мед н., доцент кафедри семейной медицины, Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого, г. Львов, Украина; Калитовская М. Б., к. фарм. н., ассистент кафедры токсикологической и аналитической химии, Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого, г. Львов, Украина; Кульчицкий В. В., к. мед. н., врач-онколог отделения паллиативной помощи, Коммунальное некоммерческое предприятие "4-я городская клиническая больница", г. Львов, Украина; Красный М. Р., к. мед. н., доцент кафедры эндокринологии, Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого, г. Львов, Украина; Кит З. М., к. мед. н., доцент кафедры семейной медицины, Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого, г. Львов, Украина; Чуловський Я. Б., главный врач, Коммунальное некоммерческое предприятие "4-я городская клиническая больница", г. Львов, Украина; Вергун О. М., к. мед. н., доцент кафедры терапии №1 и медицинской диагностики ФПДО, Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого, г. Львов, Украина, Макагонов И. А., к. мед. н., доцент

кафедры радиологии и радиационной медицины, Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого, г. Львов, Украина, Мощинская О. Н., заведующий отделением паллиативной помощи, Коммунальное некоммерческое предприятие "4-я городская клиническая больница", г. Львов, Украина, Шалько И. В., к. мед. н., доцент кафедры семейной медицины, Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого, г. Львов, Украина; Олексюк О. Б., к. мед. н., ассистент кафедры общественного здоровья ФПДО, Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого, г. Львов, Украина; Заремба М. А., ординатор 2-го терапевтического отделения, Коммунальное некоммерческое предприятие "Львовская городская клиническая больница скорой медицинской помощи", г. Львов, Украина; Кривич И. И., ординатор терапевтического отделения, Коммунальное некоммерческое предприятие "3-я городская клиническая больница", г. Львов, Украина; Заремба А. А., семейный врач амбулатории семейной медицины 1 поликлиники Коммунальное некоммерческое предприятие "1-я городская клиническая больница имени князя Льва", г. Львов, Украина / *Лечения пролежней I-II стадий клиноптилолитсодержащими присыпками в отделении паллиативной помощи: анализ клинического опыта.*

В статье описаны особенности изготовления антибактериальных клиноптилолитсодержащих присыпок и представлен анализ опыта их применения в местном лечении пролежней I-II стадий в 60 пациентов отделения паллиативной помощи коммунального некоммерческого предприятия "4-я городская клиническая больница" г. Львова за 3-летний период (2015-2018 гг). Констатировано, что исследуемые средства, изготовлены экстенпорально по доступной технологии из отечественного сырья

(закарпатського клиноптилоліта і др.) на стандартному обладнанні відповідають общепринятым клінічним протоколам, гармонічно поєднують технологічні властивості і фармакологічний ефект, сприяють прискоренню заживлення поверхневих пролежнів ($\chi^2=28,62$, $p<0,01$), запобігають розвитку гнійно-воспалювальних ускладнень і мають перспективу клінічного застосування.

Ключові слова: пролежні I-II стадій, ділянки мацерації, екзематизації, локальна десквамація епідерміса, клиноптилолітсодержаща присыпка, комплексне лікування.

Vergun A. R., M.D., Ph.D., Associate Professor, Department of Family Medicine, Danylo Halytskyi Lviv National Medical University, Lviv, Ukraine; Kalytovska M. B., Ph.D., Assistant Professor, Department of Toxicological and Analytical Chemistry, Danylo Halytsky National Medical University, Lviv, Ukraine; Kulchytskyi V. V., Ph.D., Oncologist, Palliative Care Department, Municipal Non-Profit Enterprise "4th City Clinical Hospital", Lviv, Ukraine; Krasnyi M. R., Ph.D., Associate Professor, Department of Endocrinology, Danylo Halytskyi National Medical University, Lviv, Ukraine; Kit Z. M., Ph.D., Associate Professor, Department of Family Medicine, Danylo Halytskyi National Medical University, Lviv, Ukraine; Chulovsky Y. B., Chief of Municipal Nonprofit Enterprise "4th City Clinical Hospital", Lviv, Ukraine; Vergun O. M., Ph.D., Associate Professor, Department of Therapy №1 and Medical Diagnostics FPGE, Danylo Halytskyi National Medical University, Lviv, Ukraine; Makahonov I. O., Ph.D., Associate Professor, Department of Radiology and Radiation Medicine, Danylo Halytskyi National Medical University, Lviv, Ukraine; Moshchynska O. M., Head of Palliative Care, Municipal Nonprofit Enterprise "4th City Clinical Hospital", Lviv, Ukraine; Shalko I. V., Ph.D., Associate Professor, Department of Family Medicine, Danylo Halytskyi National Medical University, Lviv, Ukraine; Oleksiuk O. B.,

Ph.D., Assistant Professor. Public Health Department of FPGE, Lviv Danylo Halytskyi National Medical University, Lviv, Ukraine; Zaremba M. O., Doctor ordinator of the 2nd Therapy Department, Municipal Non-Profit Enterprise "Lviv City Clinical Emergency Medical Services Hospital, Lviv, Ukraine", Kryvych I. I., Doctor ordinator of therapeutic department, Municipal Non-Profit Enterprise "3rd City Clinical Hospital", Lviv, Ukraine; Zaremba O. O., Family doctor, ordinator of outpatient family medicine clinic №1, Municipal non-profit enterprise "Prince Lev 1th City Clinical Hospital", Lviv, Ukraine/ Treatment of the I-II stage bedsores of the kinoptylolit-contained pouders in the paliative care department: analysis of clinical experience.

The article describes the peculiarities of the production of antibacterial clinoptilolite-containing powders and presents an analysis of the experience of their use in stage I-II bedsores (pressure ulcers) local treatment of 60 palliative patients in the municipal non-profit enterprise "4th City Clinical Hospital" in Lviv for 3-year period (2015-2018). It is claimed that the investigated powders, extramorally manufactured using available technology from domestic available raw materials (Transcarpathian clinoptilolite, etc.) on standard equipment are match with international and local conventional clinical protocols, harmoniously combine technological properties and pharmacological action, ($\chi^2=28,62$, $p<0,01$), prevent of the inflammatory purulent-necrotic complications and have the prospect of clinical implementation.

Key words: I-II stages pressure ulcers, maceration sites, exemitisation, epidermis local desquamation, clinoptilolite-containing powder, complex treatment.

Вступ. Як відомо, головними причинами декубітальних виразок (ДВ), тобто формування пролежнів (decubitus, ulceri decubiti, bedsores, належкових виразок, належків, компресійних виразок м'яких тканин) є

ішемія та нейротрофічні зміни, спричинені хронічною компресією, недостатнє харчування і догляд, нетримання сечі і калу, порушення обміну речовин [4, 5]. Суттєвими факторами ризику виникнення локальної мацерації, мокнуття (екзематизації) та десквамації шкірних покривів є наявність цукрового діабету [5, 8], стану після перенесеного порушення мозкового кровообігу [11], іншої неврологічної патології; виснаження у хворих при недостатньому або неадекватному догляді. Крім проведення декомпресії проблемних ділянок, періодичної зміни просторового положення тіла в поєднанні з обробкою антисептиками пролежня у комплексній терапії потрібно враховувати нутритивний стан, кровообіг, мікроциркуляцію та оксигенацію в тканинах, зволоження шкіри (надмірна вологість збільшує ризик), вік, нейротрофічні розлади, стадію виразкування та наявність локальної мацерації, бактеріальної екзематизації [8, 13]. Дані аспекти становлять значну проблему щодо догляду та лікування таких пацієнтів, що являється особливо значимою у осіб похилого віку [5, 8-11, 13-15, 19], у відділеннях паліативної допомоги та стаціонарних реабілітаційних медичних закладах [13-17]. Складність патогенезу, морфогенезу пролежнів та конфігурації вогнищ хронічної компресії [14-18], наявність локального порушення мікроциркуляції детермінують актуальність пошуку шляхів профілактики, нових вдосконалених алгоритмів лікування та прогнозування ризику виникнення гнійних ускладнень.

Мета роботи. Покращити у відділенні паліативної допомоги результати лікування хворих з пролежнями I-II стадії з мацерацією, мокнуттям та десквамацією епідермісу (локальною екзематизацією) застосуванням місцевої терапії, присипок на основі клиноптилоліту та обґрунтувати перспективи даного методу в клінічній практиці.

Матеріал та методи дослідження. Проаналізовано результати комплексного лікування 60 хворих, віком 67-92 років, які перебували на

догляді та лікуванні у відділенні паліативної допомоги комунального некомерційного підприємства «4-а міська клінічна лікарня м. Львова» за 3-річний період (2015-2018 рр), перебіг основного захворювання у яких ускладнився пролежнями I-II стадії з мацерацією, мокнуттям та десквамацією епідермісу (локальною екзематизацією). 39 пацієнтів були госпіталізовані безпосередньо на прохання родичів, 9 – переведені з терапевтичних та неврологічних відділень комунального некомерційного підприємства «3-я міська клінічна лікарня м. Львова» та комунального некомерційного підприємства «Львівська міська клінічна лікарня швидкої медичної допомоги», інші 12 осіб – за скеруваннями сімейних лікарів. Основну досліджувану групу становили результати комплексного лікування 28 пацієнтів, віком 72-87 років: 17 жінок та 11 чоловіків з пролежнями I та II стадій з мацерацією, мокнуттям, десквамацією епідермісу та формуванням поверхневої виразки за 3-річний період. Контрольну вибірку становили результати лікування 32 хворих з декубітальними виразками I та II стадій, локальною мацерацією, екзематизацією та десквамацією шкірних покривів, які лікувалися із застосуванням стандартних схем санації антисептиками, стрептоцидо- та метронідазоловмісної присипки та стандартної схеми лікування згідно з загальноприйнятими рекомендаціями, клінічними стратегіями та локальними протоколами. Схеми догляду та комплексного лікування пролежнів, що базуються на стратегіях TIME, DOMINATE та NODITE [5, 4, 15, 18] включали адекватне нутритивне забезпечення, декомпресію ділянки пролежня, санацію пролежневої виразки антисептиками (включаючи при необхідності хірургічне втручання), адекватну місцеву та системну боротьбу з інфекцією, корекцію фонової коморбідної патології [17-19]. Стратегія профілактики, догляду та лікування пролежнів включала зниження зовнішнього тиску на пролежень спеціальними засобами для догляду та ортопедичними пристроями, видалення

нежиттєздатних тканин, комплекс загальної антибіотикотерапії та місцеве застосування антисептиків та антибіотиків [4], створення у рані відповідного середовища, стимуляцію крайової епітелізації [18, 19]; передбачала адекватний догляд, спостереження за динамікою ранового процесу пролежнів та корекцію локального венозного та (або) лімфатичного стазу. При поверхневих пролежнях I та II стадій з мацерацією, мокнуттям, бактеріальною екзематизацією та десквамацією епідермісу нерідко стандартно застосовували підсушуючу терапію, обробку ділянки ураження розчином фукорцину [3], різноманітні присипки.

Робота проведена без порушення вимог біоетики. Дослідження проведені відповідно до положень Гельсінкської Декларації 1975 року, переглянутої та доповненої у 2002 році, директив Національних Комітетів з етики наукових досліджень. Від усіх хворих та (або) їх родичів (опікунів) отримано інформовану згоду на участь у дослідженні та вжиті всі заходи для забезпечення анонімності стосовно отриманих даних. Отримані результати опрацьовані класичними методами описової статистики. Порівняння результатів проводилося за допомогою кореляційного та регресійного аналізу після перевірки гіпотези про розподіл даних за нормальним законом. Статистичний аналіз проведений програмним забезпеченням офісного пакету Libre Office.org 5.3.0 pro Windows. Автори декларують відсутність конфлікту інтересів.

Результати та обговорення. З метою обґрунтування уніфікації наукового підходу до профілактики та лікування ДВ застосовано сучасну міжнародну класифікацію, яку було представлено у спільних настановах E&NPUAP у 2009р. – Європейської експертної комісії з пролежнів та Національної експертної комісії з пролежнів, – консенсусу щодо виокремлення чотирьох рівнів пошкодження тканин, які позначаються як ступені ураження (I, II, III або IV), – стадії формування ДВ, виходячи з

уявлення, що прогресування некротичного процесу відбувається в напрямку від стадії I до стадії III або IV, хоча на практиці так буває не завжди [1, 5, 8, 10]. Нами у 2017 році була запропонована оптимізована клінічна класифікація пролежнів та сформульовані предуктори ризику виникнення ускладнень, що вимагають здійснення повторних некр- та секвестрнекректомій, Патент України на корисну модель. 114267 U, МПК. А61В17/00, опубл. 10. 03. 2017, Бюл. № 5. На основі авторської морфологічно обгрунтованої модифікації пролежні класифікують на: стадію I – поверхневе (епідермальне) пошкодження (Ia – стійка гіперемія обмеженої ділянки шкіри (еритеми), яка найчастіше знаходиться над виступаючою кісткою та Ib – екзематизація та (або) поверхнева десквамація епідермісу з утворенням міхурців, наповнених серозно-геморагічним вмістом, мацерацією, локальними вогнищами десквамації епідермісу); стадію II – втрата товщі шкіри з формуванням пролежневої виразки (IIa – дно виразки з ознаками гранулювання і (або) кіркування та IIb – дно виразки з вираженими фібринозними нашаруваннями); стадію III – повна втрата товщі шкіри з формуванням некрозу м'яких тканин, в рані можна побачити некротизовану підшкірну жирову клітковину, некротичний детрит, але не видно і на дотик не відчуються (при зондуванні чи пальцьовій ревізії) кістки, сухожилля чи м'язи (IIIa – формування обмеженого коагуляційного (сухого) некрозу та IIIb – формування обмеженого колікваційного (вологого) некрозу без вираженого абсцедування); стадію IV – глибоке ураження тканин (візуально диференціюються елементи некротизованої клітковини та (або) м'язи та (або) сполучнотканинні структури) з нагноєнням, абсцедуванням, часто бувають "запливи", "кишені" і "тунелі", які заповнені гноєм, некрозами та некротичним детритом, ураження тканин глибоке, можна побачити (або відчутти на дотик при зондуванні чи пальцьовій ревізії) м'язи та (або) сухожилля й кістки, характерна

наявність фокальних "конгломератних" некрозів, обабіч або з-під яких виділяється гній (IVa – формування абсцесу (флегмони) дна або (та) стінок пролежня без (або з формуванням) гнійних затьоків та IVb – поширення процесу на прилеглі (сусідні) сполучнотканинні структури з формуванням узурувань, перихондриту, періоститу, остеомієліту тощо). Суттєвими факторами ризику ДВ була наявність цукрового діабету (ЦД) [10], стану після перенесеного порушення мозкового кровообігу, хвороби Паркінсона та іншої неврологічної патології [11] (66,7%), виснаження у пацієнтів при недостатньому або неадекватному догляді (53,3%). У хворих на ЦД 2-го типу, 21,7% загальної вибірки пролежнів I та II стадій з локальною мацерацією та десквамацією епідермісу спостерігали вірогідно значиме зменшення показників НОМА-індексу функції β -клітин та збільшення параметрів НОМА-індексу інсулінорезистентності ($9,81 \pm 1,83$ в субвибірці хворих на діабет та $4,16 \pm 1,13$ у інших пацієнтів, $p < 0,01$). У групі хворих із ЦД 2-го типу стверджено високі показники інсулінорезистентності, НОМА-індексу інсулінорезистентності ($8,11 \pm 1,1$, $p < 0,01$), глікованого гемоглобіну ($11,1\% \pm 1,5\%$, $p < 0,05$) та низькі показники НОМА-індексу функції β -клітин підшлункової залози ($36,4\% \pm 1,5\%$, $p < 0,01$), вірогідні сильні позитивні кореляційні зв'язки між усіма показникам вуглеводного обміну: глюкози з інсуліном ($r = 0,53$, $p < 0,01$), з індексом НОМА ($r = 0,71$, $p < 0,01$), із глікованим гемоглобіном ($r = 0,74$, $p < 0,01$), інсуліну з індексом НОМА ($r = 0,76$, $p < 0,01$) та глікованим гемоглобіном ($r = 0,62$, $p < 0,01$), індексу НОМА з глікованим гемоглобіном ($r = 0,68$, $p < 0,01$). В групі осіб без діабету показники були у межах норми (НОМА-IP – $2,23 \pm 1,18$; HbA1c – $5,5\% \pm 1,3$). Підвищений рівень загального холестерину понад 5,18 ммоль/л спостерігався у всіх пацієнтів з ЦД – $8,22 \pm 0,03$ ммоль/л та в понад 70% випадків у пацієнтів з іншою коморбідною патологією – $5,48 \pm 0,11$ ммоль/л. Також стверджено інші зміни лабораторних показників: рівень холестерину ліпопротеїнів низької

щільності становив понад 3,0 ммоль/л у хворих на ЦД – $3,81 \pm 0,21$ ммоль/л, у інших обстежених пацієнтів – $3,23 \pm 0,14$ ммоль/л. Концентрація холестерину ліпопротеїнів високої щільності у хворих на діабет становила $1,64 \pm 0,08$ ммоль/л, у інших субвибірках – $1,03 \pm 0,04$ ммоль/л.

Місцеве застосування антисептичних засобів в усіх пацієнтів здійснювали на фоні декомпресії ділянок ДВ застосуванням стандартних протипролежневих ортопедичних матраців та кругів, адекватного нутритивного забезпечення шляхом збалансованого харчування з достатнім вмістом амінокислот, вуглеводів, жирів та корекцією порушень водно-електролітного обміну, парентеральним застосуванням амінолу, анаболічних стероїдів, вітамінотерапії, корекцією коморбідної патології [4, 5, 16, 19]. Для місцевого лікування ділянок мацерації, мокнуття та локальної десквамації епідермісу кількісний та кількісний склад присипок, що містять у своєму складі порошкоподібний клиноптилоліт [1] у поєднанні з антибактеріальними діючими речовинами визначено емпірично та експериментальним шляхом на основі фізико-хімічних, технологічних, мікробіологічних, та клінічних досліджень. Препарати перевірено на мікробіологічну та радіаційну безпечність.

Пацієнтам основної групи виконували послідовну санацію поверхні, ділянок мацерації та мокнуття (екзематизації) 3% розчином перекису водню, 20% розчином хлоргексидину біглюконату та присипання екстемпорально приготованою присипкою із вмістом адсорбованого дегідратованого та деетанолізованого випарюванням фукорцину [3] (17 хворих) або брильянтового зеленого [2] (інших 11 спостережень), – фармакотерапевтична група «антисептичні та дезинфікуючі засоби», код АТС D08AX10 – адсорбованому на основі клиноптилоліту із адекватним співвідношенням SiO_2 та Al_2O_3 в еквіваленті сухої речовини. Порошок клиноптилоліту (90 г) змішували зі спиртовим розчином антисептика [2,

3] до однорідної емульсії гомогенного забарвлення. Утворену емульсію деетанолізували та дегідратували випарюванням та висушуванням при температурі 50°C. Просушували 24 години до утворення готової сухої присипки у приблизній кількості 100 г. Одержаний лікарський засіб – гомогенна присипка з вираженою виразкозагоювальною дією, яка детермінується поєднанням антибактеріальної дії [1-3, 5], адсорбції клиноптилолітом у складі присипки ранових виділень, бактеріальних токсинів і підсушуванні мацерацій та ділянок мокнуття на поверхні пролежнів. Підсушування і кіркування ДВ насамперед детермінувалося особливістю складу засобу, на який отримано інший Патент України на корисну модель № 125979U, МПК А61К 9/14, опубл. 25.05.2018, Бюл. № 10. Активні діючі речовини, що входять до складу препарату [2, 3], забезпечують широкий спектр протимікробних ефектів при локальних ураженнях шкіри, по відношенню до стафілококів, фукорцин проявляє також фунгіцидний ефект при грибкових ураженнях зовнішніх покривів [3]. На спосіб лікування отримано інший Патент України на корисну модель № 125974U, МПК А61К 31/00, опубл. 25.05.2018, Бюл. № 10. Щоденно виконували перев'язки з санацією поверхні декубітальної виразки та подальшим присипанням поверхні пропонованим засобом у формі присипки на основі клиноптилоліту із вмістом фукорцину або брильянтового зеленого до повного кіркування.

Пацієнтам контрольної групи виконували послідовну санацію ранової поверхні 3% розчином перекису водню, 1% розчином полівідону йоду та присипання екстемпорально приготованою присипкою, що крім адсорбента містила у своєму складі порошкоподібний білий стрептоцид та порошкоподібний метронідазол. Під час щоденних перев'язок здійснювали повторні санації – промивання антисептиками ділянок мацерації та десвамації, підсушування стерильними сухими марлевими салфетками та засипання присипкою. Для отримання 100 г присипки

відважували потрібну кількість сухого стрептоциду (25,0) та метронідазолу (25,0), розтирали та змішували до отримання гомогенної порошкоподібної маси, яку висушували протягом 30 хвилин при температурі 40-45°C. Відважували потрібну кількість сухого клиноптилоліту (50,0), розтирали та висушували протягом 30 хвилин при температурі 40-45°C. Отриманий сухий порошок клиноптилоліту (50,0) змішували з висушеною сумішшю стрептоциду (25,0) та метронідазолу (25,0) до однорідності та утворення готової присипки, яку повторно просушували протягом 30 хвилин при температурі 40-45°C, Патент України на корисну модель № 115642U, МПК А61К 31/00, опубл. 25.04.2017, Бюл. № 8.

У хворих основної групи при цитологічному дослідженні на 3, 5 та 12 день після первинної санації у мазках-відбитках послідовно знижувалася кількість лейкоцитів, з'являлися макрофаги і фібробласти. У той час як в контрольній групі на 5 день після первинної санації переважали сегментоядерні лейкоцити; цитологічні ознаки регенерації були менше вираженими (ступінь впливу, $\chi^2= 31,12$, рівень значимості, $p<0,01$). Місцева терапія із застосуванням запропонованих засобів детермінувала створення у рані відповідного підсушування мацерованої поверхні, оптимального щодо репаративних процесів та загоєння середовища з врахуванням клінічних алгоритмів TIME та DOMINATE і стратегій лікування хронічних гнійних ран, пролежнів, ділянок хронічної мацерації та мокнуття, локальної десквамації та некрозів – NODITE, NERDS і STONES [18]. Дана послідовність відповідає загальноприйнятій тактиці при I та II стадіях ДВ [1, 10, 14-19]. У пацієнтів основної групи швидкість загоєння та кіркування ран і мацерованих ділянок становила $4,8\pm 0,12\%$, у групі контролю – $3,2\pm 0,25\%$ (ступінь впливу, $\chi^2=28,62$, рівень значимості, $p<0,01$). На 15 день стверджено кіркування ділянок пролежнів I та II стадій з мацерацією, мокнуттям (локальною

бактеріальною екзематизацією) та десквамацією епідермісу у всіх хворих основної та у 60,71% субвибірки контрольної групи. Критерієм ефективності догляду та лікування було зменшення ексудації з наявністю крайової епітелізації, та/або формування кірки [1, 5, 8, 13, 19].

Висновки. Стверджено, що клиноптилоліт активно адсорбує ранові виділення та бактерійні токсини з поверхні мацерації та поверхневих декубітальних виразок I та II стадій, вивільняє у рану попередньо адсорбовані на поверхні антисептики, що входять до складу запропонованих присипок та мають виражену місцеву антибактеріальну дію, детермінує створення відповідного підсушування мацерованої поверхні, оптимального щодо репаративних процесів та загоєння середовища, що сприяє загоєнню та кіркуванню. У пацієнтів основної групи швидкість підсушення зон бактеріальної екзематизації, загоєння та кіркування десквамацій і мацерованих ділянок становила $4,8 \pm 0,21\%$, у групі контролю – $4,0 \pm 0,25\%$ ($\chi^2=28,62$, $p<0,01$). Місцева терапія із застосуванням запропонованих засобів детермінує створення у рані відповідного середовища на мацерованій поверхні, оптимального щодо репаративних процесів та загоєння, щодо алгоритмів і стратегій лікування хронічних гнійних ран. Препарати сприяють пришвидшенню загоєння поверхневих декубітальних виразок, відповідають загальноприйнятим клінічним протоколам, гармонійно поєднують технологічні властивості та фармакологічну дію, виготовляються за доступною технологією з вітчизняної сировини на стандартному обладнанні для одержання порошків для зовнішнього використання (присипок), запобігають розвитку гнійно-запальних ускладнень і мають перспективу щодо впровадження в практику амбулаторій та стаціонарів.

Література:

1. Василечко В.О., Грищук Г.В., Кузьма Ю.Б., (2003). Адсорбційні особливості кислотномодифікованого закарпатського клиноптилоліту.

Збірник праць 3-го Західноукраїнського симпозиуму з адсорбції та хроматографії. Львів: СПОЛОМ. 62–67.

2. Інструкція для медичного застосування препарату *Брильянтовий зелений*. URL. <http://mozdocs.kiev.ua/likiview.php?id=15687>.

3. Інструкція для медичного застосування препарату *Фукорцин (Fucorcin)*. URL. <http://mozdocs.kiev.ua/likiview.php?id=728>.

4. Кругляков С. В. *Пролежни: профилактика и основы помощи*. URL. <http://www.akush.spb.ru/prepod/vasileva/files/prolezni.pdf>.

5. Макагонов І.О., Вергун А.Р., Ометюх І.В., (2016). Особливості хірургічного лікування ускладнених пролежнів у відділенні паліативної допомоги. *Здоров'я людини у сучасному світі: питання медичної науки та практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса. 20-21 травня 2016 року)*. Одеса: ГО «Південна фундація медицини». 38-41.

6. Мороз Н.К., Сереткин Ю.В., Афанасьев И.С., (2002). Строение и диффузная подвижность внекаркасной подсистемы в гидратированных аммонийных формах цеолитов клиноптилолита и шабазита. *Журнал структурной химии*. 43 (4), 642–648.

7. Ягольник С.Я., Кочубей В. В., Троцький В.І., (2007). Дереватографічне та ІЧ-спектроскопічне дослідження термічно-активованих зразків Закарпатського клиноптилоліту. *Журнал агробіології та екології*. 3 (1-2), 111–117.

8. Alderden J., Whitney J.D., Taylor S.M., (2011). Risk profile characteristics associated with outcomes of hospital-acquired pressure ulcers: a retrospective review. *Critical Care Nurse*. 31 (4), 30-43.

9. Angel D.E., Lloyd P., Carville K., Santamaria N., (2011). The clinical efficacy of two semi – quantitative wound–swabbing techniques in identifying

the causative organism (s) in infected cutaneous wounds. *Int Wound J.* 8 (2), 176 – 185.

10. Biglari B., Büchler A., Reitzel T., (2014). A retrospective study on flap complications after pressure ulcer surgery in spinal cord-injured patients. *Spinal Cord.* 52 (1), 80–83.

11. DeJong G., Hsieh C. H., Brown P., (2014). Factors associated with pressure ulcer risk in spinal cord injury rehabilitation. *American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation.* 93 (11), 971-986.

12. Dowd S.E., Delton Hanson J., Rees E., (2011). Survey of fungi and yeast in polymicrobial infections in chronic wounds. *J Wound Care.* 20 (1), 40 – 47.

13. Eslami V., Saadat S., Habibi R., (2012). Factors associated with the development of pressure ulcers after spinal cord injury. *Spinal Cord.* 50 (12), 899-903.

14. Fife C.E., Carter M.J., Walker D., Thomson B., (2012). Wound care outcomes and associated cost among patients treated in US outpatient wound centers: data from the US Wound Registry. *WOUNDS.* 24 (1), 10-17.

15. Moore Z.E., Webster J., (2013). Dressings and topical agents for preventing pressure ulcers. *Cochrane Database Syst Rev.* 8, CD009362.

16. Saunders L.L., Krause J.S., Acuna J., (2012). Association of race, socioeconomic status, and health care access with pressure ulcers after spinal cord injury. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation.* 93 (6), 972-977.

17. Scheel-Sailer A., Wyss A., Boldt C., (2013). Prevalence, location, grade of pressure ulcers and association with specific patient characteristics in adult spinal cord injury patients during the hospital stay: a prospective cohort study. *Spinal Cord.* 51 (11), 828-833.

18. Sibbald R.G., Woo K., Ayello E.A., (2006). Increased bacterial burden and infection: the story of NERDS and STONES. *Adv Skin Wound Care*. 9 (8), 447 – 463.

19. Wang H., Niewczyk P., Divita M., (2014). Impact of pressure ulcers on outcomes in inpatient rehabilitation facilities. *American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation*. 93 (3), 207-216.

УДК: 796.035+615.8

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ, ДІАГНОСТИКА ТА

ВИПРАВЛЕННЯ ПОСТАВИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Крихтін І. О.

Національний технічний університет України “Київський Політехнічний Інститут імені Ігоря Сікорського”, Україна, Київ

Кусмідарова Д. О.

Оздоровчий Центр Кінезіотерапії «Здоровий Рух», Україна, Київ

У статті розглянуто анатомо-фізіологічну характеристику та особливості формування постави дітей молодшого шкільного віку, найчастіші види порушень постави та методи їх визначення, а також описано сучасний метод кінезіотерапії «Здоровий Рух» та допоміжні засоби фізичної реабілітації: масаж, кінезіотейпування, міофасціальний реліз, за допомогою яких були вирішені основні завдання в корекції постави: нормалізація трофіки м'язів тулуба; розвиток сили м'язів; розвиток та підвищення рухових навичок; виховання та закріплення навичок правильної постави; розвиток гнучкості; виправлення дефектів постави.

Ключові слова: сколіоз, гіперкіфоз, гіперлордоз, згладжена спина кінезіотерапія, масаж, кінезіотейпування, міофасціальний реліз.

бакалавр, Крихтин И. А., Кусмидарова Д. А., Особенности формирования, диагностика и исправление осанки детей младшего школьного возраста / Национальный технический университет Украины "Киевский Политехнический Институт имени Игоря Сикорского", Украина, Киев; Оздоровительный Центр кинезиотерапии «Здоровый Рух», Украина, Киев

В статье рассмотрены анатомо-физиологические характеристики и особенности формирования осанки детей младшего школьного возраста, наиболее частые виды нарушений осанки и методы их определения, а также описано современный метод кинезиотерапии «Здоровый Рух» и вспомогательные средства физической реабилитации: массаж, кинезиотейпирование, миофасциальный релиз, с помощью которых были решены основные задачи в коррекции осанки: нормализация трофики мышц туловища; развитие силы мышц; развитие и повышение двигательных навыков; воспитание и закрепления навыков правильной осанки; развитие гибкости; исправление дефектов осанки.

Ключевые слова: сколиоз, гиперкифоз, гиперлордоз, сглаженная спина кинезиотерапия, массаж, кинезиотейпирование, миофасциальный релиз.

I. Krykhtin, bachelor; D. Kusmidarova, Features of formation, diagnostics and correction of posture of children of primary school age National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine, Kiev; Healthy Movement Kinesiotherapy Center, Ukraine, Kiev

The article deals with anatomical and physiological characteristics and peculiarities of formation of posture of young school children, the most frequent types of postural disorders and methods of their determination, as well as describes the modern method of kinesiotherapy "Zdorovy Ruh" and auxiliary means of physical rehabilitation: massage, kinesiology tape,

myofascial release which solved the main tasks in posture correction: normalization of trophic muscles of the trunk; development of muscle strength; development and improvement of motor skills; nurturing and consolidating the skills of proper posture; development of flexibility; correction of postural defects.

Key words: scoliosis, hyperkifosis, hyperlordosis, smooth back kinesiotherapy, massage, kinesiotherapy, myofascial release.

Вступ. Одним з важливих показників здоров'я і розвитку дитини є постава. Поставою називають звичну невимушену позу, яку людина приймає без надмірного м'язового напруження. У випадках перевантаження одних і тих самих м'язових груп і їх стомлення порушується рівномірна тяга м'язів, що може призвести до зміни величини лордозу або кіфозу, бокового викривлення хребта. При частому повторенні цих станів вони фіксуються, що викликає порушення постави і тягне за собою перерозподіл м'язового тону, ослаблення м'язів, зниження ресорної функції хребта, зміни в діяльності головних систем організму. У дітей з порушеннями постави понижена життєва ємкість легень, зменшена екскурсія грудної клітки і діафрагми, що несприятливо відбивається на діяльності серцево-судинної і дихальної систем. Порушенню нормальної діяльності органів черевної порожнини сприяє слабкість м'язів живота. Зниження ресорної функції хребта у дітей з плоскою спиною спричиняє постійні мікротравми головного мозку під час ходьби, бігу і інших рухів, що негативно позначається на вищій нервовій діяльності, супроводжується швидким настанням втоми, а нерідко і головними болями.

Відхилення від нормальної постави прийнято називати порушеннями, або дефектами постави. Порушення постави виявляється вже в у дітей раннього віку: у ясельному віці у 2,1%, в 4 роки у 15-17%

дітей, в 7 років у кожної третьої дитини, в шкільному віці відсоток дітей з порушенням постави продовжує зростати і досягає 80-90% у віці 11-16 років, тобто у період посиленого росту кісток і статевого дозрівання [5].

Постава має нестійкий характер в період посиленого росту тіла дитини, що припадає на молодший шкільний вік. Це пов'язано з неодноразовим розвитком кісткового, суглобово-зв'язкового апаратів і м'язової системи дитини. Кістки і м'язи збільшуються у довжині, а рефлекси стативи ще не пристосувалися до цих змін.

За даними дослідників щорічний приріст тіла в довжину у молодших школярів складає 4 – 5 см, маси тіла – 2 – 3 кг, а обхват грудної клітки – 1,5 – 2 см. Проте відзначається збільшення росту на 3 – 4 см в рік. До 10 років у хлопчиків і у дівчаток темпи росту приблизно однакові. Процес окостеніння хребетного стовпа відбувається поетапно. У віці 7–9 років спостерігається значний ріст хребетного стовпа. В 10 років посилено ростуть поперекові й нижні грудні хребці. Кістки дітей, в порівнянні з кістками дорослих, містять менше мінеральних речовин і легко піддаються деформації. самостійні центри окостеніння для верхньої і нижньої поверхні тіл хребців, кінців остистих і поперечних відростків. Шийний лордоз і грудний кіфоз формуються до 7-ми років, а поперековий – до 12-ти років, тому в молодших школярів спостерігаються випадки різноманітних порушень постави. Хребет відрізняється великою гнучкістю і рухливістю. Кістки тазу до 7– 8 років тільки починають зростатися і при струсі можуть зміщуватися [6].

Дефекти постави можуть бути у сагітальній і фронтальній площинах. У сагітальній площині розрізняють порушення зі збільшенням і зменшення фізіологічних викривлень хребта (рис. 1.)

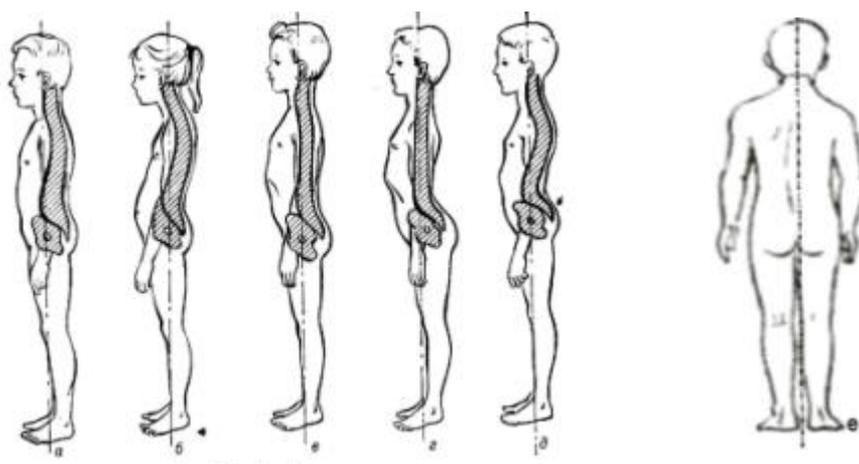

Рис. 1. Порушення постави: а – нормальна постава; б – кіфотична постава (сутулість); в – плоска спина; г – плоскоувігнута спина; д – круглоувігнута спина; е – асиметрична постава (сколіотична постава).

Порушення постави у сагітальній площині зі збільшення фізіологічних викривлень хребта:

- кіфотична постава (сутулість) – збільшення грудного кіфозу зі зменшенням поперекового лордозу;
- круглоувігнута спина (кіфолордотична постава) – збільшення викривлень хребта як кіфозу, так і лордозу та кута нахилу тазу.

Порушення постави у сагітальній площині зі зменшенням фізіологічних викривлень хребта:

- плоска спина – грудний кіфоз згладжений, а поперековий лордоз сплющений;
- плоскоувігнута спина – зменшення грудного кіфозу при нормальному або дещо збільшеному поперековому лордозі;

Порушення постави у фронтальній площині:

- асиметрична постава (сколіотична постава) – характеризується змінами симетрії між правою і лівою половиною тулуба. Хребет являє собою дугу, повернену вершиною вправо або вліво, плече і лопатка з одного боку опущені, нерівномірні трикутники талії.

Розрізняють три ступені порушення постави:

I. Характеризується невеликим зміненням постави, які усуваються ціленаправленою концентрацією уваги дитини.

II. Характеризується збільшенням кількості симптомів порушення постави які усуваються при розвантаженні хребетного стовпа чи при підвішуванні за пахви.

III. Порушення постави які не усуваються при розвантаженні хребетного стовпа.

Для визначення постави використовуються такі педагогічні та фізіологічні методи дослідження: антропометрія, соматоскопія, методи визначення постави; тестування.

Антропометричні методи дослідження проводилися для визначення рівня фізичного розвитку дітей шкільного віку. Вимірювалися довжина, маса тіла, окружність грудної клітини.

Соматоскопія, або зовнішній огляд, проводилася спільно з фізичним реабілітологом з метою вивчення особливостей постави, статури і стану опорно-рухового апарату.

Проведення огляду здійснюється при рівномірному освітленні. Обстеження проводилося в певній послідовності: спереду, ззаду і збоку. Дитина стояла в невимушеній позі, на прямих ногах, руки тримав вільно.

При огляді спереду звертали увагу на положення голови, рівень плечей, симетричність грудної клітини і її форму, рівень сосків, форму і положення ніг. Більш чітке уявлення про поставу і можливих викривленнях давав огляд ззаду. І тут, перш за все, обстежили положення голови, рівень плечей і рівень розположення лопаток. Якщо плечовий пояс був опущений з лівого боку, то це вказувало на правобічний грудний сколіоз, якщо з правої - на лівобічний. Далі простежували рельєф довгих м'язів спини, симетричність лопаток, лінію остистих відростків (в нормі вона повинна бути прямою). Для виявлення

відхилень використовували такий прийом: вказівним і середнім пальцями правої руки проводили 2-3 рази уздовж остистих відростків, починаючи з сьомого шийного хребця, вниз по всій довжині хребта. З'являється на шкірі спини червона смужка давала уявлення про лінії остистих відростків. У худих дітей відхилення від середньої лінії чітко виявлялося, коли вони піднімали руки в сторони.

Крім того, фіксували рівень симетричності сідничних складок, колінних і гомілковостопних суглобів. При огляді збоку (в профіль) виявлялися сагітальні викривлення хребта.

Тип постави (спина кругла, кругло-увігнута і т.д.) визначався за такими ознаками: за кутом нахилу голови, плечового пояса і таза; за формою грудної клітини (нормальна, плоска); за формою живота (прямий, втягнутий, відвислий, опуклий).

Для диференціальної діагностики круглої спини і сутулуватості учня просили підняти руки вгору: при сутулуватості спина випрямляється в одну лінію з руками, при круглій спині або кіфоз - не випрямляються.

Ознаки постави у фронтальній площині визначаються за допомогою експертної оцінки за п'ятибальною шкалою (порівняння постави по фотографії збоку і ззаду з графічними аналогами характерних морфологічних ознак). Проводиться оцінка стану постави в залежності від кута нахилу шийно-плечових ліній, ліній лопаток, тулуба і таза (5 балів норма, 3 бали- помітне порушення, 1 бал - яскраво виражене порушення; 2 і 4 бали- проміжні варіанти).

Також дуже інформативним є перевірка роботи на декомпресійних тренажерах кроссовер за допомогою спеціально-підібраних вправ, а саме м'язів ніг (біцепса стегна, аддукторів та абдукторів, квадрицепса) та м'язів спини (трапеції середньої, найширшого, ромбоподібних), грудних м'язів.

Ці тестування проводяться на базі ОЦК “Здоровий рух”, після чого назначається спеціальний комплекс вправ на декомпресійних тренажерах в залежності від асиметричності роботи м'язів, недостатньої гнучкості чи еластичності, слабкості певних м'язів або тонуусу.

Найсучаснішим методом фізичної реабілітації є кінезіотерапія “Здоровий рух”, який являється дуже ефективним у боротьбі з порушеннями постави.

Цей метод, лікування спрямований на виконання певних вправ на декомпресійних тренажерах. Потрібно відзначити, що такий метод покращує трофіку уражених сегментів. Ця методика лікування повністю виключає прийом лікарських препаратів або оперативного втручання. Так само метод розрахований на абсолютно всі вікові категорії і бере до уваги будь-які функціональні особливості організму.

Також доцільно використовувати кінезіотейпування (кінезіологічне тейпування) - це спосіб лікування різних захворювань і травм організму за допомогою аплікацій спеціальних еластичних пластирів (кінезіотейпів). Кінезіотейпування допомагає розслабити перенавантажені м'язи та пришвидшити їхнє відновлення.

Це ефективний, безпечний і простий метод лікування, що полягає в накладенні еластичних аплікацій зі спеціального матеріалу - кінезіотейпу.

Тейпи забезпечують правильну роботу м'язів, зменшення набряку, болю, без обмежень руху. Вони володіють гіпоалергенними властивостями, а також структура пластиру дозволяє використовувати його не тільки в сухих умовах, а й у воді.

Суть методики полягає в тому, що до хворого місця (розтягнутого м'яза, сухожилля або гематоми) особливим способом приклеюється тейп довжиною кілька десятків сантиметрів і шириною 5-10 см. В основі методу лежить регуляція м'язового скорочення, больової чутливості та мікроциркуляції, що модифікуються за допомогою аплікацій

кінезіотейпами. При наклеюванні стрічок лікар вибирає силу натягу та напрямок тейпів у залежності від діагнозу. Кінезіотейпи не обмежують рухів.

Наступним допоміжним засобом є - міофасціальний реліз. Це спеціалізована техніка впливу на еластичні міофасціальні структури за допомогою виконання особливого ряду вправ на твердих м'ячах та ролах. Його порівнюють із самомасажем. Цей засіб є дуже ефективним у боротьбі з порушеннями постави. За допомогою спеціальних ролів на яких треба розкатватися, дуже добре розслабляються м'язи та збільшується еластичність.

Також дуже ефективним є масаж. Завданнями масажу при дефектах постави є: корекція хребта, формування правильної постави; зміцнення м'язів тулуба, черевного преса, вироблення м'язового корсета; нормалізація функціональних можливостей серцево-судинної і дихальної систем; підвищення загального тонуусу організму.

Виконуючи масаж, виявляється вплив на всі без винятку органи і системи організму. Але в першу чергу, при порушеннях постави, масаж позитивно впливає на м'язову систему, надаючи загальнозміцнюючу дію. Під впливом масажу підвищується тонус і спастичність м'язів, поліпшується їхня скорочувальна функція, зростає сила, підвищується працездатність. Особливо велика роль у впливі на м'язову систему прийомів розминання, які можна розглядати як пасивну гімнастику для м'язових волокон.

Використовуючи усі вищеописані методи дають дуже позитивний результат за короткий час, особливо якщо їх сумістити.

На рис. 2 представлені результати ефективності методів.

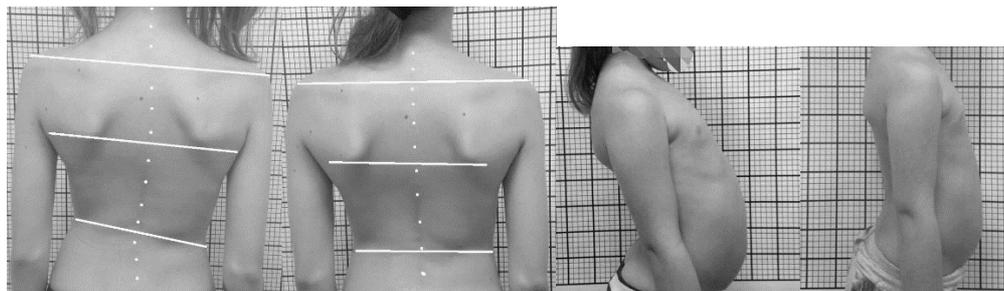

Рис. 2. Результати використання кінезіотерапії “Здоровий Рух”, кінезіотейпування, міофасіального релізу та масажу.

Висновки. Молодший шкільний вік вважається одним з найважливіших періодів у процесі формування особистості людини. У цьому віці інтенсивніше розвиваються різні задатки, формуються моральні якості, виробляються риси характеру. Саме в даному віковому періоді закладається і зміцнюється фундамент здоров'я і розвитку фізичних якостей, необхідних для ефективної участі в різних формах рухової активності, що, у свою чергу, створює умови для активного та спрямованого формування і розвитку психічних функцій та інтелектуальних задатків дитини.

У молодшому шкільному віці йде інтенсивний розвиток усього організму. Так, щорічний ріст тіла в довжину збільшується на 3-4 см. Процес окостеніння ще не закінчено, кістки тазу остаточно не зрослися, кістки скелету легко піддаються деформації. У розвитку м'язів чітко спостерігається гетерохронність: одні м'язи у своєму розвитку обганяють інші. Так, глибокі м'язи спини, що забезпечують правильну поставу, відстають у своєму розвитку в цей період від рівня розвитку інших груп м'язів.

Оскільки м'язи та зв'язковий апарат на даному етапі онтогенезу розвинені недостатньо – потрібно велике напруження м'язів, щоб утримувати хребет у вертикальному положенні, і за несприятливих умов створюється загроза його викривлення. Правильну поставу, згідно даних сучасних наукових досліджень, мають лише 20-22% від усієї кількості

молодших школярів України. Найбільша кількість порушень постави має нестійкий, функціональний характер; це означає, що постава може бути виправлена, в тому числі за допомогою кінезіотерапії, кінезіотейпування, міофасційного релізу та масажу.

Література:

1. *Шкалы, тесты и опросники в медицинской реабилитации.* (2005). Под ред. А.Н. Беловой, О.Н. Щепотовой, М., Антидор, 217-263.
2. Олейник А.Е. (2008). Результаты физической реабилитации при травмах позвоночника. *Ортопедия, травматология и протезирование, Сборник научно-практических статей*, Днепропетровск, 107- 112.
3. Мухін В.М. (2000). *Фізична реабілітація*. К., Олімпійська література. 424с.
4. Дерновий І.В. (2008). Критерії оцінки результатів ФР після травм ОРА «Державного реєстру ФР при травмах хребта», *Вісник ортопедії, травматології, № 4.*, 259- 263.
5. Борисенко, А. Ф. (1989). *Руховий режим учнів початкових класів [Текст], навч.-метод. посібник*, А.Ф. Борисенко, С.Ф. Цвек. - 2-е вид., К., Радянська школа, 190 с.
6. Круцевич Т.Ю. (2008). *Теорія і методика фізичного виховання: підручник для студентів вищих навч. закладів фіз. виховання і спорту, Т1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання*. К., 392 с.

References:

1. Belovo, A.N., & Shhepotovoj, O.N. (2005). *Shkaly, testy i oprosniki v medicinskoj rehabilitacii [Scales, tests and questionnaires in medical rehabilitation]*, Moscow, Antidor [in Russian].
2. Olejnik A.E., (2008). *Rezultaty fizicheskoy rehabilitacii pri travmah pozvonochnika [Results of physical rehabilitation for spinal injuries]*

Ortopedija, travmatologija i protezirovanie[*Orthopedics, traumatology and prosthetics*], Dnepropetrovsk [in Ukrainian].

3. Mukhin, V.M., (2000) *Fizychna reabilitatsiia*[*Physical rehabilitation*]. Kiev., Olimpiiska literatura. [in Ukrainian].

4. Dernovyj, I.V., (2008) *Kryterii otsinky rezultativ FR pislia travm ORA «Derzhavnoho reiestru FR pry travmakh khrebta»* [*Criteria for evaluating the results of FR after traumatic injuries of the State Register of the Federal Republic of Germany for spinal injuries*] *Visnyk ortopedii, travmatolohii,4-* [*Bulletin of orthopedics, traumatology,4*, 259- 263 [in Ukrainian].

5. Borysenko, A. F.(1989) *Rukhovyi rezhym uchniv pochatkovykh klasiv* [*Tekst*], *navch.-metod. Posibnyk, A.F. Borysenko, S.F. Tsvek. - 2nd ed., rev.*, Kiev, Radianska shkola 190 [in Ukrainian].

6. Krutsevych T.Yu. (2008) *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia: pidruchnyk dlia studentiv vyshchych navch. zakladiv fiz. vykhovannia i sportu* [*Theory and methodology of physical education: a textbook for students of higher education. institutions of phys. education and sports*]. *Zahalni osnovy teorii i metodyky fizychnoho vykhovannia*[*General basics of the theory and methods of physical education*] (Vols. 1), Kiev, 392, [in Ukrainian].

РОЗДІЛ VII. ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК

УДК 159.9

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМПАТІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОСІБ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Шістко Л. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ,
Україна

кандидат психологічних наук, Рябчич Я. Є.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ,
Україна

доктор філософії у галузі психології, Примаченко С. О.

заступник директора, Київський медичний коледж №3, Київ, Україна

У статті висвітлено основні результати теоретичного та емпіричного досліджень емпатійної міжособистісної взаємодії. Описано сім видів останньої. Механізми, що забезпечують функціонування даних форм були об'єднані, що завадило можливості виокремити домінуючий компонент міжособистісної взаємодії. Емпірично виявлено, що для дисонансної взаємодії характерними є конфронтуюча психологічна позиція, нонконформістська когнітивна спрямованість, низький рівень емоційної зрілості, що проявляється у низькому контролі емоцій та невизначеному їх прояві, песимістична емоційна модальність, маніпулятивна або індіферентна ціннісно-смілова спрямованість, егоїстична або маргінальна мотиваційна орієнтація. Усе це супроводжується відсутністю потреби у взаємодії та знеціненням Іншого.

Ключові слова: емпатія, емпатуючий, емпатогенна ситуація, емпатійна міжособистісна взаємодія, юнацький вік.

Shistko L. O.; Ryabchich Ya. E., PhD of Psychological Sciences; Primachenko S. O., Doctor of Philosophy, Psychological peculiarities of empathic interaction of adolescents / Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine; Kyiv Medical College №3, Kyiv, Ukraine

The main results of theoretical and empirical researches of empathic interpersonal interaction are covered in the article. Seven species of the latter are described. The mechanisms that ensure the functioning of these forms have been consolidated, preventing the ability to isolate the dominant component of interpersonal interaction. Empirically revealed that the dissonant interaction is characterized by a confronting psychological position, nonconformist cognitive orientation, low level of emotional maturity, manifested in low control of emotions and indistinct manifestation, pessimistic emotional modality, eccentric modality. All this is accompanied by the lack of need for interaction and the depreciation of the Other.

Keywords: empathy, empathic, empathogenetic situation, empathic interpersonal interaction, youth age.

Шистко Л. А.; кандидат психологических наук, Рябчич Я. Е.; доктор философии в области психологии, Примаченко С. А., Психологические особенности эмпатийного взаимодействия лиц в юношеском возрасте / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина; Киевский медицинский колледж №3, Киев, Украина

В статье отражены основные результаты теоретического и эмпирического исследований эмпатийной межличностного взаимодействия. Описаны семь видов последней. Механизмы, обеспечивающие функционирование данных форм были объединены, что помешало возможности выделить доминирующий компонент межличностного взаимодействия.

Эмпирически установлено, что для диссонансные взаимодействия характерны противостоящая психологическая позиция, нонконформистская когнитивная направленность, низкий уровень эмоциональной зрелости, которая проявляется в низком контроле эмоций и унылому их проявлении, пессимистическая эмоциональная модальность, манипулятивная или индифферентная ценностно-смысловая направленность, эгоистична или маргинальная мотивационная ориентация. Все это сопровождается отсутствием потребности во взаимодействии и обесценением Другого.

Ключевые слова: эмпатия, эмпатирующий, эмпатогенная ситуация, эмпатичное межличностное взаимодействие, юношеский возраст.

Вступ. Міжособистісна взаємодія є невід'ємною частиною життя людини. Від її ефективності часто залежить міра суб'єктивного благополуччя та психологічного комфорту особистості, успішність всебічної самореалізації тощо. У цьому контексті особливого значення набуває пошук шляхів підвищення ефективності міжособистісних взаємин. За таких умов досить перспективним напрямом наукового пошуку може стати дослідження емпатійної міжособистісної взаємодії.

Огляд наукових джерел показав, що переважна більшість науковців (В. Абраменкова, І. Бех, О. Бодальов, А. Валлон, Т. Василишина, Т. Гаврилова, Б. Додонов, Л. Журавльова, О. Запорожець, Н. Каліна, Т. Каштанова, Х. Кохут, О. Орищенко, О. Саннікова, Л. Стрелкова, І. Юсупов та ін.) розглядають емпатію саме в контексті міжособистісної взаємодії, однак комплексного експериментального дослідження їх взаємозв'язку не проводилося.

Наші попередні дослідження [4; 7 та ін.] показали, що емпатія пронизує кожен елемент міжособистісної взаємодії. Її актуалізація на тому чи іншому етапі безпосередньо впливає на характер його протікання. Особливості даного впливу обумовлюються рівнем розвитку емпатійності суб'єктів міжособистісної взаємодії. Таким чином, залежно від того була актуалізованою емпатія під час міжособистісного контакту чи ні будь-яку міжособистісну взаємодію можна поділити на **емпатійну** або **неемпатійну**.

Під *емпатійною взаємодією* розумітимемо випадковий або умисний, приватний або публічний, довготривалий або короткочасний, вербальний або невербальний, прямий або опосередкований особистісний контакт двох і більше людей, під час якого актуалізується емпатія хоча б одного з суб'єктів взаємодії.

Як стверджує Л. Журавльова [6, с.40], для активізації процесу емпатії необхідна емпатогенна ситуація. Під останньою розуміється інтенсивне продукування емоцій, переживань, настроїв, думок, станів особистістю, що вступають в резонанс з відповідними психічними процесами та станами інших людей. Відповідно до основних положень інформаційної теорії емоцій, отримані сигнали про внутрішній стан іншого є лише інформацією, яку сприймає особистість. Дієва ж реакція на цю інформацію залежатиме від потреб, що домінують у структурі особистості [8]. Виходячи з окресленої позиції вважаємо, що залежно від різних обставин (рівня емпатійності як інтегративного показника, а також актуальних (ситуативних) потреб та станів особистості) інформація про внутрішній стан іншого може бути сприйнятою, актуалізуючи певний вид емпатійного реагування, або не сприйнятою. Якщо вона не сприймається особистістю, то емпатійний процес не актуалізується і у даній конкретній ситуації або міжособистісна взаємодія не виникає взагалі, або реалізується неемпатійна

міжособистісна взаємодія. Якщо ж таки особистість сприйняла та усвідомила дану інформацію про іншого, то міжособистісна взаємодія реалізовуватиметься відповідно до актуалізованих форм емпатії [6]. Розглянемо можливі варіанти її розвитку:

1. Особистість усвідомила внутрішній стан іншого, однак її увагу переключив більш значущий подразник. На перший погляд емпатійної взаємодії й не відбулося. Водночас бачимо, що емпатійний процес був запущений, однак перервався на початковому етапі. У даному випадку емпатія була реалізована у формі індіферентності. Відтак можемо говорити про *перервану (індіферентну) емпатійну взаємодію*.

2. Особистість усвідомила внутрішній стан іншого, відбулося емоційне перемикавання з його переживань на власні, спрацював механізм ідентифікації, виникло співпереживання. Однак занурення у власні переживання відбулося настільки глибоко, що переживання іншого втратили свою актуальність. Таким чином реалізувалася *еґоцентрична емпатійна міжособистісна взаємодія*.

3. Особистість усвідомила внутрішній стан іншого, відбулося емоційне перемикавання з його переживань на власні, спрацював механізм ідентифікації, виникло співпереживання, яке піддалося рефлексії. Відрефлексована інформація сприяла оцінці ситуації, децентрації та виникненню переживань стосовно внутрішнього стану емпата (особистості, яка інтенсивно продукує емоції, переживання, настрої, думки, стани). Емпатуючий (особистість, яка сприймає інформацію про емоції, переживання, настрої, думки, стани емпата та певним чином реагує на них) відчув співчуття, співрадість тощо. У випадку, якщо у структурі особистості домінуючою є афективна сфера, то емпатійний процес на даному етапі може обірватися. Такий вид емпатійної міжособистісної взаємодії є *суб'єктноцентричним*.

4. Відчувши співчуття або співрадість в особистості виникає потреба у сприянні. Вона моделює різні варіанти допомоги, здійснює підбір ресурсів, розробляє внутрішній план дій тощо. У емпатуючого виникає намір, який не завжди втілюється у реальних діях. Вид емпатійної міжособистісної взаємодії, за якої реального сприяння не відбувається називається *наміровою*.

5. Якщо намір втілюється у процесі взаємодії, із врахуванням власних інтересів (щоб не зашкодити їм), то реалізується *сприяюча* емпатійна взаємодія.

6. Коли ж людина допомагає іншому, нівелюючи власні бажання, потреби, інтереси, то можемо говорити про реалізацію *альтруїстичної* емпатійної міжособистісної взаємодії.

7. Нерідко трапляється й так, що сприйнявши інформацію про внутрішній стан іншого у особистості виникають переживання та прагнення, що є протилежними до переживань та потреб емпата. У цьому випадку актуалізувалася антиемпатія, яка може реалізовуватися на кількох рівнях: від злості чи злорадства й до реальної протидії, або, навіть, садистичної насолоди від відчуття страждань Іншого [6, с. 49-67]. Антиемпатія, як власне й емпатія, має свої функції, механізми, детермінанти, форми прояву тощо, які ще доведеться встановлювати. Оскільки подібних досліджень ми не зустрічали, то вважаємо за можливе об'єднати усі форми прояву антиемпатії в один вид емпатійної міжособистісної взаємодії – *дисонансу*. Зауважимо, що з появою класифікації форм дисонансної емпатії цілком закономірною буде подальша диференціація дисонансної емпатійної взаємодії.

Схильність особистості до реалізації того чи іншого виду емпатійної міжособистісної взаємодії може визначатися різними факторами.

Можемо виділити щонайменше три з них:

1. *Об'єктивні*, до яких належать складність емпатогенної

ситуації, умови в яких вона відбувається, присутність інших людей, вік, стать емпата, родинні зв'язки з ним тощо.

2. *Ситуативні* до яких відносимо настрої емпатуючого, міра його заклопотаності та характер діяльності в момент емпатогенної ситуації, реакції оточуючих на неї тощо.

3. *Суб'єктивні*, що стосуються індивідуальних особливостей та якостей особистості емпатуючого.

Якщо перший та другий вид спрогнозувати та дослідити важко (внаслідок незліченної кількості варіацій), то останній фактор досить легко піддається емпіричному вивченню. Опису результатів саме цієї роботи і присвячена дана публікація.

Методи та організація дослідження відповідають меті та завданням дослідження, що відповідають наступним етапам:

– на першому проводилася діагностика емпатійності досліджуваних та визначалася частота проявів кожного типу емпатійної міжособистісної взаємодії;

– на другому діагностувалися когнітивні, емоційні, мотиваційні та ціннісно-сміслові індивідуально-психологічні якості та особливості юнацтва, що є важливими саме для ситуації міжособистісної взаємодії;

– на третьому етапі визначалися взаємозв'язки між кожним видом емпатійної міжособистісної взаємодії та особистісними показниками досліджуваних. Для цього використовувався метод лінійної кореляції Пірсона.

У дослідженні використовувалися наступні методики: "Тест на емпатію для підлітків та юнаків" Л. Журавльової [5], "Суб'єктивна оцінка міжособистісних стосунків" С. Духновського [2], "Діалогічність міжособистісних стосунків" С. Духновського [2], "Діагностика мотиваційних орієнтацій в міжособистісних комунікаціях" І. Ладанова та В. Уразаєвої [9, с. 68], "Діагностика емоційних бар'єрів у

міжособистісному спілкуванні" В. Бойко [9, с. 118], "Діагностика інтерактивної спрямованості особистості" Н. Щуркова в модифікації Н. Фетіскіна [9, с. 59], "Потреба у спілкуванні" О. Єлісеєва [3], "Опитувальник спрямованості у спілкуванні (НЛО)" С. Братченка [1].

Дослідженням було охоплено 120 осіб юнацького віку. Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою пакету програм SPSS.

Результати та їх обговорення. В результаті аналізу отриманого емпіричного матеріалу було виявлено (див. табл.1) системи достовірних корелятивних зв'язків виділених вище видів емпатійної міжособистісної взаємодії. Так, статистично значущими корелятами **перерваної емпатійної міжособистісної взаємодії** є такі показники когнітивного компоненту міжособистісної взаємодії як когнітивні стилі психологічної спрямованості ($r=-0,218; p\leq 0,001$) та рефлексивна оцінка власного

«Я» як соціального перцепта ($r=-0,154; p\leq 0,05$). Серед показників емоційного компоненту виявлено достовірний взаємозв'язок лише з емоційною модальністю взаємодії ($r=-0,263; p\leq 0,001$), а мотиваційного - з афіліативною ($r=-0,122; p\leq 0,1$) та егоїстичною ($r=0,122; p\leq 0,1$) мотиваційною орієнтацією, а також потребою у взаємодії ($r=-0,105; p\leq 0,1$). У ціннісно-смысловому компоненті виявлено статистично значущі взаємозв'язки перерваної емпатійної взаємодії з альтероцентристською ($r=-0,284; p\leq 0,001$), діалогічною ($r=-0,239; p\leq 0,001$), авторитарною ($r=0,116; p\leq 0,1$), маніпулятивною ($r=0,187; p\leq 0,01$) й індіферентною ($r=0,104; p\leq 0,1$) ціннісно-смыисловою спрямованістю.

Якісний аналіз отриманих результатів дозволив констатувати, що для осіб, які реалізують перервану емпатійну взаємодію властивими є автономність суджень, байдужість до думки інших, ригідність, підозрілість, відчуття безпорадності та безперспективності, низький рівень потреби у взаємодії, яскраво виражені установки на домінування та використання Іншого, ділову співпрацю, егоїстична мотиваційна

орієнтація. Вважаємо, що усі ці характеристики можуть бути як індивідуальними особистісними особливостями (такими, що проявляються у переважній більшості взаємодій особистості), так і ситуативними (виникають у конкретній ситуації з конкретним Іншим). Передбачаємо, що наявність хоча б одного з перелічених показників підвищує ймовірність індіферентної поведінки в емпатогенній ситуації.

Крім того, можемо спостерігати, що найбільша кількість корелятивів індіферентної емпатійної взаємодії зосереджена у ціннісно-смысловому компоненті міжособистісної взаємодії. Очевидно, саме ціннісне ставлення до Іншого і є для даного виду взаємодії ключовим. Відтак, індіферентна взаємодія можлива лише тоді, коли Інший не є цінністю для емпатуючого, а отже і його думки, переживання, почуття тощо втрачають свою значущість. І навпаки, якщо емпатом є значуща особистість, то ймовірніше за все реалізовуватимуться більш розвинені види емпатійної міжособистісної взаємодії.

Таблиця 1. Матриця значущих коефіцієнтів лінійної кореляції між показниками емпатійної взаємодії та компонентами міжособистісної взаємодії у юнацькому віці

Компоненти	Показник	П	Е	С	Н	Сп	А	Д
Когнітивний	КСД			<u>181</u>			-143	
	КСП		-111					153
	КСС	-218*		-12		24*	131	-116
	РО"Я"	154						132
Емоційний	КЕм			<u>177</u>		-134	-164	
	НП							
	НННЕМ		<u>182</u>			-184	-142	132
	ДНЕМ					-145		
	НЗЛ						-194	
	ЕмБ		124	137		-174	-164	106
	ЕмВ			143			-109	
	ЕмМ	-263*	-152	-15		293*	184*	-226*
	ЕмС							107
	Мотиваційний	ЕгМО	122				-149	
АфМО		-122	-196			<u>176</u>		-287*
СМО				116				159
ПВ		-105	-169				207*	-225*
СС			-166			134	106	
БВ			-108			133		

Ціннісно-смісловий	Ав	116		139			-0,233*	
	М	<u>187</u>				-153		138
	Ал	-284*					-143	-238*
	К			-12		122		<u>174</u>
	Інд	104					131	22*
	Р							-117
	Д	-239*	-108	-17		296*	-164	-161

Примітки: 1) нулі та коми опущені; 2) курсивом виділений рівень значущості $p \leq 0,1$; напівжирним – $p \leq 0,05$; підкресленим – $p \leq 0,01$; * – $p \leq 0,001$; 3) КСД – когнітивні стилі психологічної дистанції; КСП – когнітивні стилі психологічної позиції; КСС – когнітивні стилі психологічної спрямованості; РОЯ – рефлексивна оцінка власного "Я" як соціального перцепта; КЕМ – невміння керувати емоціями, дозувати їх; НП – неадекватний прояв емоцій; ННЕМ – негнучкість, нерозвиненість, невиразність емоцій; ДНЕМ – домінування негативних емоцій; НЗЛ – небажання зближатися з людьми на емоційній основі; ЕмБ – емоційні бар'єри; ЕмВ – емоційна включеність; ЕмМ – емоційна модальність; ЕмС – емоційна спрямованість; ЕгМО – егоїстична мотиваційна орієнтація; АфМО – афіліативна мотиваційна орієнтація; СМО – ситуативна мотиваційна орієнтація; ПВ – потреба у взаємодії; СС – цільова спрямованість на соціальне схвалення; БВ – цільова спрямованість на безконфліктну взаємодію; Ав – авторитарна ціннісно-сміслова спрямованість; М – маніпулятивна ціннісно-сміслова спрямованість; Ал – альтероцентристська ціннісно-сміслова спрямованість; К – конформна ціннісно-сміслова спрямованість; Інд – індіферентна ціннісно-сміслова спрямованість; Р – рівноправна ціннісно-сміслова спрямованість; Д – діалогічна ціннісно-сміслова спрямованість; 4) П – перервана емпатійна взаємодія; Е – егоцентрична емпатійна взаємодія; С – суб'єктоцентрична емпатійна взаємодія; Н – намірева емпатійна взаємодія; Сп – сприяюча емпатійна взаємодія; А – альтруїстична емпатійна взаємодія; Д – дисонансна емпатійна взаємодія.

Дослідження корелятивів **еґоцентричної емпатійної взаємодії** дозволило виявити наявність взаємозв'язків з показниками коґнітивних стилів психологічної позиції ($r=-0,111$; $p\leq 0,1$), рефлексивної оцінки власного «Я» як соціального перцепта ($r=-0,159$; $p\leq 0,05$), емоційної модальності ($r=0,152$; $p\leq 0,05$), емоційної незрілості ($r=0,124$; $p\leq 0,05$), що проявляється у негнучкості, нерозвиненості, невиразності емоцій ($r=0,182$; $p\leq 0,01$), афіліативної ($r=-0,196$; $p\leq 0,001$) мотиваційної орієнтації, потреби у взаємодії ($r=-0,169$; $p\leq 0,01$), цільової спрямованості на соціальне схвалення ($r=-0,166$; $p\leq 0,01$), мотиваційної спрямованості на безконфліктну взаємодію ($r=-0,108$; $p\leq 0,1$) та діалогічної ціннісно-смыслової спрямованості ($r=-0,108$; $p\leq 0,1$).

Відтак, еґоцентрична емпатійна міжособистісна взаємодія у період юності характеризується поступливою психологічною позицією, песимістичною емоційною модальністю, байдужістю до інших. Реалізуючи даний вид взаємодії людина не відчуває гострої потреби у спілкуванні з іншим, не орієнтується на думки й потреби останнього й відповідно, не переймається питаннями розвитку взаємин з ним. Очевидно, що маючи природну здатність до емпатії, при виникненні емпатогенної ситуації, емпатійний процес у таких людей запускається. Однак, внаслідок емоційної незрілості, що у даному випадку проявляється у негнучкості, нерозвиненості, невиразності емоцій, унеможлиблюється активізація механізму емоційної децентрації, без якого перехід до більш розвинутих видів емпатійної міжособистісної взаємодії є неможливим. Водночас зауважимо, що переважна більшість корелятивів еґоцентричної емпатійної взаємодії сконцентрована у мотиваційному компоненті. Припускаємо, що даний вид взаємодії більшою мірою обумовлений системою мотивів, які знаходяться у площині «для себе» або «для інших». У першому варіанті

реалізовуватиметься егоцентрична взаємодія, а у другому – більш складні форми емпатійної взаємодії.

При аналізі корелятивів **суб'єктноцентричної емпатійної взаємодії** було констатовано, що остання знаходиться у прямому статистично значущому зв'язку з когнітивним стилем психологічної дистанції ($r=0,181$; $p\leq 0,01$), емоційною незрілістю ($r=0,137$; $p\leq 0,05$), що зумовлена невмінням керувати емоціями, дозувати їх ($r=0,177$; $p\leq 0,01$), емоційною включеністю у взаємодію ($r=0,143$; $p\leq 0,05$), ситуативною мотиваційною орієнтацією ($r=0,116$; $p\leq 0,1$) та установкою на домінування ($r=0,139$; $p\leq 0,05$). Обернений статистично значущий взаємозв'язок виявлено з когнітивними стилями психологічної спрямованості ($r=-0,12$; $p\leq 0,1$), емоційною модальністю взаємодії ($r=-0,15$; $p\leq 0,05$), установкою на підкорення авторитету ($r=0,12$; $p\leq 0,1$) та діалогічною ціннісно-смысловую спрямованістю ($r=-0,172$; $p\leq 0,01$).

Таким чином, бачимо, що для суб'єктноцентричної емпатійної взаємодії характерною є концентрація її корелятивів у емоційному компоненті. Це є цілком закономірним, адже даний вид взаємодії реалізується переважно на емоційному рівні. Цьому сприяють песимістична емоційна модальність («у цій ситуації вже нічим не допоможеш, лишається тільки поспівчувати...»), високий рівень емоційної включеності у взаємодію, що подекуди може переростати у емоційне застрягання. Останнє ж може бути зумовленим невмінням емпатуючого керувати емоціями, дозувати їх.

Крім цього, для даного виду емпатійної взаємодії характерною є активізація когнітивних процесів, які забезпечують такі механізми емпатії як особистісна та моральна рефлексія, оцінка ситуації. Оскільки процес рефлексії передбачає певне протиставлення себе соціуму з метою порівняння власної поведінки з його нормами, то цілком закономірною тут є нонконформістська когнітивна спрямованість та когнітивне

дистанціювання від інших. Певного відсторонення вимагає й процес оцінки ситуації.

Функціонування механізму актуалізації установок на даному етапі емпатійного процесу пояснює наявність достовірних взаємозв'язків з ціннісно-смысловим компонентом міжособистісної взаємодії: зокрема з установкою на домінування, відсутністю установки на підкорення авторитету та не налаштованість на діалогічну взаємодію. Пояснити позитивний взаємозв'язок суб'єктноцентричної взаємодії з установкою на домінування доволі складно. Припускаємо, що дана установка відображає готовність емпатуючого бути активним учасником цієї взаємодії. Без даної установки він лишався б простим споглядачем, який, можливо, й переживає за емпата, але з ним не взаємодіє.

Негативна ж кореляція з установками на підкорення авторитету та діалогічну взаємодію є цілком зрозумілими. Так, у першому випадку, чим більшою є готовність підкорюватися авторитетному Іншому, тим нижчою буде центрація на становищі емпата. Діалогічна ж взаємодія передбачає сприймання Іншого як рівноправного суб'єкта, творця власного життя. Таке сприйняття Іншого вимагало б очікувань певних, ймовірно, спільних дій щодо розв'язання ситуації, а не лише співчуття.

Досить неочікуваними виявилися результати пошуку корелятив **наміревої емпатійної міжособистісної взаємодії**, так як таких нам виявити не вдалося.

Припускаємо, що перехід від наміру, до конкретної дії регулюється не стільки особистісними особливостями емпатуючого, скільки ситуативними або об'єктивними чинниками.

Щодо **сприяючої емпатійної міжособистісної взаємодії**, то її корелятами є показники усіх компонентів міжособистісної взаємодії. Так, даний вид емпатійної взаємодії позитивно корелює з когнітивними стилями психологічної спрямованості. Зокрема для сприяючої взаємодії

характерною є конструктивна психологічна спрямованість ($r=0,24$; $p\leq 0,001$), що забезпечує когнітивну налаштованість на взаємну задоволеність суб'єктів взаємодії відповідно до ситуації. Саме тому емпатуючий реагує на емпатогенну ситуацію таким чином, щоб і іншому допомогти, і власним інтересам не зашкодити.

Такий вид взаємодії є неможливим при емоційній незрілості емпатуючого ($r=-0,174$; $p\leq 0,01$), зокрема при таких проявах останньої як невміння керувати емоціями, дозувати їх ($r=-0,134$; $p\leq 0,05$), домінування негативних емоцій ($r=-0,145$; $p\leq 0,05$), негнучкість, нерозвиненість, невиразність емоцій, ($r=-0,184$; $p\leq 0,01$), про що свідчить негативна кореляція сприяючої емпатійної взаємодії з даними показниками емоційного компоненту. Натомість виявлено достовірну кореляцію з емоційною модальністю ($r=0,293$; $p\leq 0,001$), що вказує на схильність людей, які реалізують сприяючу взаємодію, до оптимістичного ставлення до життєвої (емпатогенної) ситуації, готовність до подолання перешкод.

У мотиваційному компоненті виявлено позитивну кореляцію з афіліативною мотиваційною орієнтацією ($r=0,176$; $p\leq 0,01$), цільовою спрямованістю на соціальне схвалення ($r=0,134$; $p\leq 0,05$) та компромісну взаємодію ($r=0,133$; $p\leq 0,05$). Негативна ж кореляція виявлена з егоїстичною мотиваційною орієнтацією ($r=-0,149$; $p\leq 0,05$). Відтак, мотиви сприяючої взаємодії можуть бути спрямовані на розвиток взаємодії з емпатом, на позитивну оцінку власної поведінки іншими учасниками емпатогенної ситуації (в тому числі й емпатом), на досягнення компромісу між потребами емпата й власними інтересами. Егоїстична ж мотиваційна спрямованість перешкоджає реалізації даного виду емпатійної взаємодії.

У ціннісно-смысловій сфері особистості, яка реалізує сприяючу емпатійну взаємодію виявлено ціннісне ставлення до іншого. Про це свідчить наявність позитивної кореляції з діалогічною ($r=0,296$; $p\leq 0,001$)

та конформною ($r=0,122$; $p\leq 0,1$) ціннісно-сміисловою спрямованістю та оберненою – з маніпулятивною ($r=-0,153$; $p\leq 0,05$).

Наступний етап був присвячений дослідженню **альтруїстичної міжособистісної взаємодії**. Оскільки вона є найбільш розвиненим видом емпатійного реагування, і для її забезпечення активізуються найбільш складні механізми емпатії, що мають когнітивну, емоційну, мотиваційну природу, то її корелятами є показники усіх компонентів міжособистісної взаємодії. Зокрема, виявлено достовірну взаємозалежність з такими показниками когнітивного компоненту як когнітивні стилі психологічної дистанції ($r=-0,143$; $p\leq 0,05$) та спрямованості ($r=0,131$; $p\leq 0,05$). Відтак для альтруїстичної взаємодії характерною буде когнітивна орієнтація на психологічну близькість та конструктивний стиль розвитку взаємодії.

У емоційному компоненті виявлено достовірний взаємозв'язок з оптимістичною емоційною модальністю ($r=0,184$; $p\leq 0,001$), емоційною включеністю ($r=-0,109$; $p\leq 0,1$) та емоційною незрілістю ($r=-0,164$; $p\leq 0,01$). Дійсно, щоб іти на допомогу Іншому, ризикуючи власними інтересами (а подекуди й власним здоров'ям або навіть життям) необхідним є високий рівень емоційної включеності, за якого переживання страху за Іншого, жалю до нього тощо домінує над переживаннями за власний добробут. Разом з тим, йдучи на самопожертву, відповідно до закону самозбереження, емпатуючий просто мусить вірити у досягнення бажаного результату. І навпаки, особистість не буде спроможною до реального сприяння на шкоду собі у випадку якщо вона не може керувати власними емоціями, дозувати їх, не хоче емоційно приєднуватися до інших, не є емоційно лабільною. Тобто, емоційна незрілість, що проявляється у різного роду емоційних бар'єрах, стоїть на заваді вчуття в Іншого та подальшого емоційного приєднання.

Щодо ціннісно-сислового компоненту, то для реалізації альтруїстичної міжособистісної взаємодії характерною є центрованість на Іншому ($r=0,24$; $p\leq 0,001$) та установка на діалогічну взаємодію. Натомість авторитарна ($r=-0,233$; $p\leq 0,001$) та індиферентна ($r=-0,142$; $p\leq 0,05$) ціннісно-сислова спрямованість стоять на заваді реалізації даного виду емпатійної взаємодії. Такий результат є цілком закономірним, оскільки самопожертва вже за своєю сутністю передбачає нівелювання власних інтересів задля благополуччя Іншого. Таке реагування емпатуючого можливе лише у випадку ціннісного ставлення до Іншого та взаємодії з ним. Таким чином робимо висновок, що альтруїстична взаємодія є більш ймовірною у випадку, коли взаємодія між емпатом та емпатуючим реалізується на рівні стосунків.

Як доказ висловленої вище тези є кореляти мотиваційного компоненту міжособистісної взаємодії. Серед них – потреба у взаємодії ($r=0,207$; $p\leq 0,01$), цільова спрямованість на соціальне схвалення ($r=0,106$; $p\leq 0,1$). Не викликає сумнівів, що якщо ми цінуємо особистість, вона є для нас значущою, то у нас виникає потреба бути поряд з цією людиною. Для того, щоб дана потреба була задоволеною необхідно, щоб і ця людина відповідала взаємністю. Звідси – прагнення подобатися Іншому, виграшно виглядати у його очах.

Найбільша ж кількість корелятів серед діагностованих показників міжособистісної взаємодії була виявлена при дослідженні **дисонансної міжособистісної взаємодії**. Пов'язуємо це із тим, що у даний вид взаємодії було включено усі можливі форми прояву антиемпатії, що можуть реалізовуватися як на рівні особистісно-сислової, так і трансцендентної емпатії. Відтак і механізми, що забезпечують функціонування даних форм були об'єднані, що завадило можливості виокремити домінуючий компонент міжособистісної взаємодії. Таким чином, у ході емпіричного дослідження було виявлено, що для

дисонансної взаємодії характерними є конфронтуюча психологічна позиція, нонконформістська когнітивна спрямованість, низький рівень емоційної зрілості, що проявляється у низькому контролі емоцій та невиразному їх прояві, песимістична емоційна модальність, маніпулятивна або індіферентна ціннісно-сміслова спрямованість, егоїстична або маргінальна мотиваційна орієнтація. Усе це супроводжується відсутністю потреби у взаємодії та знеціненням Іншого.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Проаналізувавши особливості взаємозв'язків усіх видів емпатійної взаємодії з деякими індивідуально-психологічними особливостями особистості юнацького віку можемо констатувати:

1. Індіферентна емпатійна взаємодія найбільш пов'язана з показниками ціннісно-сміслового компоненту міжособистісної взаємодії, егоцентрична – мотиваційного, суб'єктоцентрична – емоційного.

2. Сприяюча, альтруїстична та дисонансна емпатійна взаємодія мають кореляти в усіх компонентах міжособистісної взаємодії.

3. Намірова емпатійна взаємодія з жодним з досліджуваних показників не пов'язана.

Піднята тематика потребує подальших наукових досліджень.

Література:

1. Братченко, С.Л. (1997). *Диагностика личностно-развивающегося потенциала*. Методическое пособие для школьных психологов. Псков. С. 34- 56
2. Духновский, С.В. (2009). *Диагностика межличностных отношений*. Психологический практикум, Духновский С.В., СПб., Речь. 141.
3. Елисеев, О.П. (2001). *Практикум по психологии личности.*, СПб., Питер. 560.

4. Журавльова, Л.П., Коломієць, Т.В. (2013). Емпатійна детермінація когнітивних стилів міжособистісної взаємодії у юнацькому віці, *Проблеми загальної та педагогічної психології*, Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України, за ред. С. Д. Максименка, К.Т. ХV, ч. 1104 – 112.
5. Журавльова, Л.П. (2010). Діагностика емпатії та її форм у підлітковому та юнацькому віці, *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: збірник*, М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, К., Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. Вип. 31(55). 154-161.
6. Журавльова, Л.П. (2007). *Психологія емпатії. Монографія*, Житомир, Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 328.
7. Коломієць, Т.В. (2013). Емпатійна детермінація емоційних проявів міжособистісної взаємодії у юнацькому віці, *Наука і освіта, наук.-практ. журн. Півд. наук. Центру НАПН України. №7 (Педагогіка і психологія)*, 155 – 160.
8. Симонов, П.В. (1981). *Эмоциональный мозг*, М., Наука. 215.
9. Фетискин, Н.П., Козлов, В.В., Мануйлов, Г.М. (2002). *Социальнопсихологическая диагностика развития личности и малых групп*, Сост. Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов. М., Изд-во института психотерапии., 490.

References:

1. Bratchenko, S.L. (1997). *Diagnostika lichnostno-razvivajushhegosja potenciala. Metodicheskoe posobie dlja shkol'nyh psihologov [Diagnostics of personality-developing potential. Methodical manual for school psychologists.]*. Pskov. S. 34 -56. [in Russian].
2. Duhnovskij, S.V. (2009). *Diagnostika mezhlčnostnyh otnoshenij. Psihologicheskij praktikum [Diagnostics interpersonal relationships.*

- Psychological Practical Training] / Duhnovskij S.V. – SPb.: Rech'. 141. [in Russian].*
3. Eliseev, O.P. (2001). *Praktikum po psihologii lichnosti [Practical work on personality psychology]*. SPb., Piter. 560. [in Russian].
 4. Zhuravl'ova, L.P., Kolomiec', T.V. (2013). *Empatijna determinacija kognitivnih stiliv mizhosobistisnoji vzaemodiji u junac'komu vici [The empathic determination of cognitive stiles of inter-personal interaction at the juvenile age]*, Problemi zagal'noji ta pedagogichnoji psihologii: Zb. nauk. prac' Institutu psihologiji im. G.S. Kostjuka APN Ukrajini, [za red. S. D. Maksimenka]., K. T. XV, ch. 1., 104 – 112. [in Russian].
 5. Zhuravl'ova, L.P. (2010). *Diagnostika empatiji ta jiji form u pidlitkovomu ta junac'komu vici [The diagnostics of empathy and that forms at the juvenile age]*, L.P. Zhuravl'ova, Naukovij chasopis Nacional'nogo pedagogichnogo universitetu imeni M.P. Dragomanova. Serija 12. Psihologichni nauki: sbornik, M-vo osviti i nauki Ukraïni, Nac. ped. un-t im. M. P. Dragomanova., K., Vid-vo NPU im. M.P. Dragomanova., Vip. 31(55)., 154-161. [in Ukrainian].
 6. Zhuravl'ova, L.P. (2007). *Psihologija empatiji: Monografija [The psychology of empathy]*/ Zhuravl'ova L.P., Zhitomir: Vid-vo ZhDU im. I. Franka., 328. [in Ukrainian].
 7. Kolomijec', T.V. (2013). *Empatijna determinacija emocijnih projaviv mizhosobistisnoji vzajemodiji u junac'komu vici [The empathic determination of emotional expressions of inter-personal interaction at the juvenile age] // Nauka i osvita, nauk.-prakt. zhurn. Pivd. nauk. Centru NAPN Ukrajini. 7 (Pedagogika i psihologija)., 155 – 160. [in Ukrainian].*
 8. Simonov, P.V. (1981). *Jemocional'nyj mozg [The emotional brain]*, M., Nauka. 215. [in Russian].
 9. Fetiskin, N.P., Kozlov, V.V. & Manujlov, G.M. (2002). *Social'no-psihologicheskaja diagnostika razvitija lichnosti i malyh grupp [The social-psychological diagnostics of development of personality and small groups] /*

Sost. N.P. Fetiskin, V V. Kozlov, G.M. Manujlov. M., Izd-vo instituta psihoterapii., 490. [in Russian].

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

СПОСОБЫ КАЛЬКИРОВАНИЯ С РУССКОГО НА ЯКУТСКИЙ ЯЗЫК (НА МАТЕРИАЛЕ «РУССКО-ЯКУТСКОГО СЛОВАРЯ УЧЕБНЫХ ТЕРМИНОВ»)	6
---	----------

кандидат филологических наук, Акимова А. С.

УСТАРЕВШАЯ ЛЕКСИКА В ДИАЛЕКТАХ ЯКУТСКОГО ЯЗЫКА	13
---	-----------

Скрябина А. А.

РОЗДІЛ ІІ. ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРСОНАЛІСТСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

доктор філософських наук, професор, Гончарук-Чолач Т.В.

кандидат історичних наук, доцент, Гурик М. І. 21

кандидат історичних наук, доцент, Чигур Р. Ю.

Джугла Н. В.

РОЗДІЛ ІІІ. ПИТАННЯ ПРАВА

АНАЛІЗ БАЗОВОЇ НОРМАТИВНОЇ, ПРАВОВОЇ, ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ США, КИТАЮ ТА ЯПОНІЇ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ, ШТУЧНО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ РОБОТІВ ТА РОБОТІВ	33
---	-----------

Парасюк Є. О., Джалілова В. Р.

РОЗДІЛ IV. ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ 47

кандидат економічних наук, доцент, Євтушенко В. А.
Андрущенко Є. В., Тахіров Ф. А.

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ УПРАВЛІНСЬКОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ СФЕРИ ПОСЛУГ 57

кандидат економічних наук, доцент Леміш К. М., Мілка В. К.

ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВОГО РИНКУ ТА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ 68

кандидат економічних наук, доцент, Мангушев Д. В.,
Гороховатська Д. О.

РОЗДІЛ V. ПИТАННЯ ТЕХНІЧНИХ НАУК

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРИ ПРОГНОЗУВАННІ КАР'ЄРНОЇ ТРАЄКТОРІЇ 78

Дворник В. А.

АЛГОРИТМ ДЛЯ ЗАДАЧІ ПРОГНОЗУВАННЯ РИЗИКІВ ДЛЯ СТАРТАП-ПРОЕКТІВ 87

Кравченко Є. І.

РОЗДІЛ VI. ПИТАННЯ МЕДИЧНИХ НАУК

ЛІКУВАННЯ ПРОЛЕЖНІВ I-II СТАДІЙ КЛИНОПТИЛОЛІТОВМІСНИМИ ПРИСИПКАМИ У ВІДДІЛЕННІ ПАЛІАТИВНОЇ ДОПОМОГИ: АНАЛІЗ КЛІНІЧНОГО ДОСВІДУ

доктор медичних наук, доцент, Вергун А. Р.

кандидат фармацевтичних наук, Калитовська М. Б.

кандидат медичних наук, Кульчицький В. В.

кандидат медичних наук, доцент, Красний М. Р.

94

кандидат медичних наук, доцент, Кіт З. М.

Чуловський Я. Б., головний лікар,

кандидат медичних наук, доцент, Вергун О. М.

кандидат медичних наук, доцент, Макагонов І. О.

Мощинська О. М., завідувач відділення паліативної допомоги,

кандидат медичних наук, доцент, Шалько І. В.

кандидат медичних наук, Олексюк О. Б.

Заремба М. О., ординатор 2-го терапевтичного відділення,

Кривич І. І., ординатор терапевтичного відділення,

Заремба О. О., сімейний лікар амбулаторії сімейної медицини

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ, ДІАГНОСТИКА ТА ВИПРАВЛЕННЯ ПОСТАВИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

111

Крихтін І. О., Кусмідарова Д. О.

РОЗДІЛ VII. ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМПАТІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОСІБ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Шістко Л. О.

123

кандидат психологічних наук, Рябчич Я. Є.

доктор філософії у галузі психології, Примаченко С. О.

журнал «Науковий огляд»
Journal «Scientific review»

Підписано до друку 12.12.2019
Формат 60x84/16. Гарн. Times New Roman.
Папір офсетний. Друк різнографія.
Тираж 300пр.

© Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»
Свідоцтво ДР №325712
02192, м. Київ, вул. Юності 9/144.
т/ф. +38044-525-62-99
e-mail: nauogl@gmail.com